

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

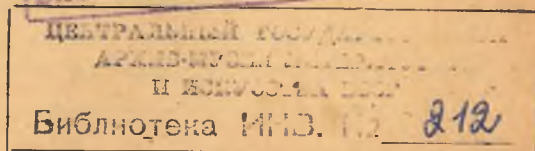
МАЛАДНЯК

Штомесячная літаратурна-мастацкая
і грамадзка-політычная часопісь
Цэнтральнага Бюро Ўсебеларускага
аб'яднання поэтаў і пісьменьнікаў
„Маладняк“

===== П А Д Р Э Д А К Ц Ы Я Й =====
М. ЧАРОТА, М. ЗАРЭЦКАГА, АЛ. ДУДАРА

Год выдання чацьверты

Сшытак дзесяты
С Ь Н Е Ж А Н Ь

ВЫДАНЬНЕ ЦБ „МАЛАДНЯКА“
М Е Н С К—1926

Ал. Дудар

Спатканьне

(Эскіз)

Бываюць ночы сінія. Па эмалі неба, як нейкія кветкі зялёныя, нятутэйшыя, рассыпаны зоркі, і здаецца, што можна іх пералічыць.

І вось прышлося шмат бачыць. Бялявыя садкі Украіны і сталёва-шэрыя кручы Каўказу. Цёмныя празрыстыя прасторы і нагія кручы Паваложжа. Шмат бачыць прышлося і ўсё-ж такі не магу забыць адной з такіх начэй. Бо бываюць такія толькі на Беларусі і толькі наш туман можа расьсеяцца лёгкаю муццю па небе. Хто знае? Можа і зоркі ў нас ад таго зялёныя. Можа і неба ад таго шалясьціць эмальлю...

Тры дні ня меў я прытулку. Доўгія галодныя дні, поўныя распачы і трывогі. Пасьля разгрому арганізацыі мне ня было паказвацца ні ў горадзе ні ў вёсцы, бо ўся акруга была перапоўнена жандарамі, і мае прыкметы былі вядомы кожнаму з іх. Спадзяюцца на нядбальнасьць жандараў нельга было. Былі яны ўсе ўпартыя і неўмалімыя; бо дзесьці ў Пазнані пазаставаліся іх дзеці і жонкі, ненасычаныя яшчэ, палкія, жадаючыя... І таму парыўней былі рухі, і брыдкае смага кіпела ў грудзёх і хацелася хутчэй выслужыцца і пайсьці ў адстаўку пад ціхія пазнанскія стрэхі, у цёплыя двухспальныя ложка. За кватэрай маёю сачыў, здавалася, адзін ставокі шпik, і мне заставалася толькі брадзяжыць у ніжнім горадзе, дзе кіпень людзей і бруд і туман і дзе нават брат не знайшоў-бы брата. Але і тут трэба было быць асьцярожным.

Першы дзень прайшоў даволі хутка і гладка. І калі змоўк дзень і па вуліцы заснавалі толькі цені брадзяг і простытутаў, я забіўся ў пустую будку, дзе днём прадавалася тухлая зеляніна, і моцна заснуў.

Калі я прачнуўся, дык першаю маёю думкаю было, каб не папасьціся тут. Я асьцярожна выглянуў з-пад будкі. Было

ўжо зусім сьветла, але кругом—ні душы. Каля мосту стаяў поліцыянт і, перагнуўшыся праз бар'ер, сачыў заспанымі вачыма за тым, як разьбівалася мутная вада аб сваі, як круцілася ў вадзе перапужаная трэсачка...

Зноў тузаніна, тлум людзей і галодны, няпрытульны дзень. У мяне ня было грошай. Пайсьці да знаёмых—значыла папасьціся. Красьці ці прасіць—ня ў прынцыпе справа,—але гэта таксама прымушала выплысьці з натоўпу і зноў-жа—папасьціся. І вось блудзіў я паміж сытых і галодных, як я, паміж злых і добрых, тлустых і худых. Неяк глыбей і вастрай стала розьніца паміж людзьмі. Ня ведаю, можа ў гэтыя дні было больш сэрца, чым розуму: толькі справа мая стала яшчэ бліжэй і мілей мне. І балела душа, калі бачыў худых абадра-ных жанчын, якія асьцярожна таргаваліся за жмуток цыбулі ці за кавалак ляжалага мяса. Можа і таму абвастрыўся боль, што бачыў і другіх. Бачыў поўнапраўных і намазаных, пры-вабна апранутых і гутаркі чуў. Блудлівыя, патаемныя гутаркі. Асклізлыя, як асеньні брук, салажавыя, як цукеркі з саха-рынам...

І вось тады настала другая ноч. Вось такая зялёнавокая, як з горнага крышталю, стыглая і выразная. Можа таму, што голад ужо адабраў шмат сіл, можа таму, што зьявілася нейкая прывычка да кожнага становішча, але ўжо ня так востра стаяла пытаньне, каб не папасьціся. І таму больш сьмела ішоў я па вуліцы, менш туліўся да шэрых халодных сьцен і менш думаю пра заўтрашні дзень.

І гэта была ня слабасьць.

Гэтая шалёная іскрыстая гранёная цемра, маўклівая і няў-хільная, яна робіць свой асаблівы ўплыў на чалавека. Лягчэй, забіць чалавека ўночы і ня толькі таму, што ў цемры ня ўба-чыш апошняй сударгі анямеўшых ад жаху вачэй. Лягчэй узяць жанчыну, якая ў дзень робіць уражаньне няпрыступнай і зусім не таму, што цемра хавае ад людзей. Слабнуць мускулы і раз-вага змаўкае; мякчэе воля і тупеюць нэрвы ад цемры. А цем-ра гэта таемнымі зялёнымі вачыма залазіць у душу і нешта ў ёй нясказанае, нявымоўнае...

Ад маёй будкі пры маім набліжэньні шарахнулася і зьнік-ла ў цемры нейкая цень. Я бадай што не зьвярнуў на гэта нія-кай увагі. Але калі я забраўся ў будку, пачуўся шорак, і я зразу-

меў, што я не адзін. З цемры пачуўся нізкі, хрыпаваты жаночы голас:

— Што, яшчэ разок захацеў?

І, не пачуўшы адказу, жанчына дадала:

— Ну што-ж! Гані яшчэ дваццаць марак—пазабаўляемся...

Засьмяялася ціхім сьмехам. Я маўчаў. Я зразумеў, хто перада мною і што тут толькі што было. Жанчына спалохалася маўклівасьці.

— Чаму ты маўчыш?..

Яна магла падняць трывогу, і я шапнуў, каб яна маўчала, што я зусім ня той, што тут толькі што быў.

— Хто-ж ты?—з ледзь чутнаю трывогаю запыталася жанчына.

— Чалавек.

З цемры да мяне данёсся пах перагару ад гарэлкі...

— Чую, што не сабака. Але чаго туляешся тут...

— Інтэрэс, знача, нейкі маю...

Нейкі час яна, відаць, разважала.

— А, відаць, з канаркамі не паладзіў.

І зноў ціхі драбязглявы сьмяшок.

— Ну, а хоць-бы і так...

— Нічога, нічога, ты ня бойся. Я, хоць і... такая, але-ж

ня выдам.

Памаўчала.

— І даўно ўжо бадзяешся так?

— Другая ноч.

— І так вось тут начаваў?

— Ну, а дзе-ж дзецца. Няма іншага прытулку.

— А грошы ў цябе ёсьць?

— Няма.

— То як-жа ты жывеш?

— А вось так і живу.

Яе, відаць, ужо глыбока ахапіла цікавасьць да маёй асобы. Яна пачала засыпаць мяне пытаннямі падзіцячаму, наіўна, зусім забыўшы і аб абставінах, якія нас акружалі, і пра сваю профэсію і пра ўсё. І каціліся так вось хвіліны, прашло некалькі гадзін, і ўсё распытвалася яна і расказвала пра сябе. І вось яно жыццё бяз лірыкі, яскравая проза без трафарэтнага канца.

Сірата. Бяз бацькі і маткі. Кравецкая майстэрня. Пабоі і раньнія сьлёзы. Распач горкая і беспрасьветная імгла наперадзе. Потым нейкая Бэрта Абрамаўна. Абяцала прыстроіць. Многіх прыстрайвала. А далей... Моцнае віно, нейкі вусаты дабрадзеі. Ноч. Вострая боль. Раніца з цяжкім пахмеллем і тры рублі ў панчосе.

Ах, як гэта ўсё проста робіцца ў сьвеце. Уваходзіць у жыцьцё, як у салодкі сон, прыгожы, брылянцісты. А пасья... пахмелле.

У гутарцы нейка забылася ўсё. Ё голад і трывога. Распасьцёрла перада мною крыльці свае белыя і затаптаныя вялікая істота—кавалак чалавечтва.

Ё расказала мне яшчэ дзяўчына, што завуць яе Ганнай (а там, на бруку—Тамара), і што яна ўжо сем гадоў гуляе, і што яна можа і кінула-б гэта ўсё, але прывыкла, ды і ня мела-б за што жыць.

Стала сьцюдзёна. Над рэчкай, мабыць, у гэты час клубіўся зялёны туман, і дробныя хмаркі перабягалі праз месяц. Мабыць спалі, зьвярнуўшыся ў клубок, сабакі пад гаспадарскімі ганкамі і бачылі ружовыя сны пра чалавечае жыцьцё, пра свае сабачыя радасьці. А мы, два чалавекі, думалі пра тое, што чакае нас абодвух заўтра і што сьвет пабудаваны ня так, як гэта было-б патрэбна нам. Мы маўчалі, але кожны з нас ведаў, пра што думае другі. Можа мы шукалі слоў, каб уцешыць адзін аднаго, і не знаходзілі іх. Маўчанку парушыла Ганна.

— Хадзем са мною, чалавеча. Што-ж тут, як сабака, будзеш валяцца.

Яе словы вярнулі мяне да рэчавістасьці, і я ўспомніў, што два дні я нічога ня еў і што невядома, калі гэта скончыцца. Ё я нічога не адказаў. Ганна іначай зразумела маю маўклівасьць.

— Ты ня думай. Мне грошай ужо ня трэба. Я сёньня не пайду болей нікуды. Я ведаю, што ў цябе грошай няма. Пераначуем у мяне і ўсё.

Ё мне стала сорамна перад ёю за тое, што я не адказаў і гэтым даў ёй повад падумаць, што і я належу да тае ненавіснае пароды, што гнала цяпер і яе і мяне.

Хата яе была недалёка. Гэта калісьці была крамка. Дзевыры з вуліцы і два ваконцы каля дзевярэй і рэшта сьцен— глухія. Мая спадарожніца запаліла сьвет, і тут я першы раз убачыў яе. На змучаным схудзелым твары яшчэ і цяпер зьмяліся ледзь прыкметныя рыскі былой прыгожасьці. Нібы кветка, засохшая і паблеклая, страціўшая свае формы, але захаваўшая рэшткі свайго колеру, кавалкі пялёсткаў.

— Можа павячэраць са мной хочаш?

Я баяўся сказаць, што ня еў два дні. Але, мабыць, зьвярыны голад глянуў з маіх вачэй. Яна не чакала ўжо адказу і выцягнула з счарнелай ад часу шафы кавалак хлеба і гаркаватай, тонкай кілбасы.

Я змагаўся з сабою, каб не паказаць свайго голаду, каб не накінуцца на ежу сабачаю хваткаю. І я еў паціху. Я сьціскаў зубы і глытаў сьліну, якая наплывала і напаўняла ўвесь рот. Мне прыходзілася глытаць як найхутчэй, каб прыдушыць набягающую ташнату. І, нарэшце, я забыў усё на сьвеце і еў, еў...

З трудом апамятаваўся; Ганна глядзела на мяне жahlівым шырокім поглядам. Можа гэта здалося мне, што з яе раскрытых вачэй выбегла дробненькая сьлязінка і, пакаціўшыся па шэрым твары, упала на непакрыты стол. Можа гэта здалося. Але я чуў, як яна шаптала:

— Божа мой, божа... Чаму гэта?.. Як...

Я чуў, як па жылах маіх зноў пачынае струменіць кроў, і пасьля слабасьці, ахапіўшай мяне на хвіліну, зноў запульсавала новая сіла. Пачалі напружвацца мускулы; у вачох перасталі мітусіцца чорныя цені.

Ізноў мы маўчалі. І толькі бачыў я, як упарта глядзелі на мяне вочы, бліскучыя, як дыяманты. Адданасьць маткі, нежнасьць сястры, каханьне дзяўчыны—усё сусьветнае каханьне сьвяцілася ў іх. І я ўявіў чамусьці сабе, якая нянавісьць павінна была сачыцца з гэтых вачэй на ўсіх выпадковых уладароў гэтак змучанага цела.

І тады ня было ніякага жаданьня. А затым... ну што-ж маглі рабіць мы, над кім усім сваім цяжарам навесьлі і мораль і справядлівасьць. І самі сабой зьявіліся пяшчоты і сама загарэлася кроў...

Змораная і шчаслівая расказвала Ганна:

— А ведаеш, якія я сны цікавыя бачу часамі. Я ў сьне ніколі ня бываю такою... У сьне я нібыта сама сабе гаспадыня і живу, як сама хачу. І нібыта живу ў вялікім добрым будынку... І нібыта ў мяне... дзіцятка,—сарамяжма дадала яна, утуліўшы галаву.

І празьвінела ў яе голасе нешта такое, ад чаго ў мяне кроў захаладнела. Гэта адчай жанчыны, адчай чалавека, адчай маткі, згубіўшай сваё дзіця...

— А дзіцяці ў мяне ніколі ня было... Толькі ў сьне бачыла.

І ўсё цела яе трапяталася. Здаецца, што так вось, чуць прыкметна, трапечацца зямля ў часы вялікай засухі.

У вокны па-над занавескамі заглядалі зялёнымі крышталёнымі вачыма зоркі. Яны ўпіваліся ў думкі, высмактвалі ўвесь іх сэнс і зноў углядаліся ў самую глыбіню. Колькі сноў яны ведаюць, колькі няказаных ні разу слоў...

— А ты не паверыш—я і цябе калісьці ў сьне бачыла... твару ня бачыла, а проста так... ну, такога чалавека бачыла, як ты. Ведаеш... госьці, яны заўсёды п'яныя і ім адно толькі і патрэбна. Ём трэба, каб меней заплаціць і больш асалоды дастаць. А я ўсё нечага інакшага хацела... Вось так, як мы з табой.

Нешта падкацілася мне пад горла калючым асьлізлым камочкам.

— Ведаеш... давай, кінем гэта ўсё... Перабярэмся ў другі горад. Будзем жыць разам. Я кіну вуліцу. Можа як-небудзь разам і працягаемся... Га? Ну скажы, ці хочаш гэтак? Ну скажы...

І ўсё цясьней і цясьней тулілася да мяне, як жанчына туліцца да чалавека, якога сапраўды любіць.

А мне было не па сабе. Гэтыя трывожныя дні, нэрвовая напружанасьць, гэта нечаканае спатканьне і наіўны лепет жанчыны—усё гэта канчаткова падарвала мае сілы і раптам выбухнула каскадам сьлёз і рыданьнем. Так плачуць ад шчасся, так плачуць ад гора. Гэта разрад энэргіі—гэта псыхічнае напружаньне, даведзенае да вышэйшага стопня.

І так плакаў я на грудзёх у простытуткі, і сьлёзы разрывалі мне грудзі і змывалі ўсё, што набалела.

Ганна, зб'ялелая ад сполаху ды трывогі, ня ведала, што рабіць і не магла ніяк зразумець, што гэта ўсё значыць.

— Ціха, ціха, каток мой, ціха... Божачка, што-ж гэта та-кое... што рабіць...

Гладзіла па валасох і па твары і зноў пачынала супакойваць.

— Ну, перастань... будзе. Супакойся, родненькі...

І ў голасе яе звінелі ноткі ўстрывожанай маткі, нежнай сястры, дзяўчыны, нявесты...

— Родны мой, супакойся...

Доўга яшчэ ня мог я супакоіцца. Я чуў, як з аблягчэннем уздыхнула жанчына, калі спыніўся паток сьлёз.

— Ой, што-ж гэта з табою было. Я чуць не памерла са страху...

Яна прытулілася да мяне зноў, і я шчыра і моцна абняў яе... як сястру.

Было ўжо вельмі позна. Неба памутнела. Хутка павінна было наступіць расьсвятаньне. Я заснуў, і сны адзін прыгажэй другога кружыліся нада мною.

І зоры ласкавым і таемным поглядам песьцілі наша спатканьне—загнаных і замучаных няласкаю і варожасьцю.

* * *

Калі я прачнуўся, было ўжо сьветла. Ганна соладка спала і скрозь шэрую скуру па яе твары нясьмела прабіваўся чуць прыкметны румянец.

— Якою яна была да... гэтага?

Я выглянуў на вуліцу. Кругом ні душы. Самая лепшая пара. Мне не хацелася трывожыць жанчыну, і я рашыў ціхенька выйсьці. Я глянуў апошні раз на яе, ціха адчыніў дзверы і вышаў.

Гэты дзень быў апошнім днём майго валачэбнага жыцця. Пад вечар мяне адшукаў таварыш з N-й арганізацыі, які даў пашпарт і грошы на дарогу, і я ўжо на другі дзень перабраўся ў другую акругу пад самым носам жандарскай заставы.

Я ніколі не спатыкаў больш Ганны і, мабыць, ніколі ўжо не спаткаю. Але й да гэтага часу не магу забыць тае ночы, калі мы, двоезмучаных жыццём людзей, так блізка падышлі

адзін да аднаго, так глыбока заглянулі ў душу адзін аднаму і так востра і выразна адзін аднаго зразумелі.

Беларуская ноч. Сіняя, глыбокая. Пад яе ставокім поглядам выразнейшым робіцца ўсё, ясьнейшымі робяцца думкі і толькі словаў няма такіх, каб перадаць усё. Толькі на Беларусі бываюць такія ночы.

Паўлюк Трус

Хацелася ня верыць...

У халодных занізях
Асьнежаныя вербы
Спавіў над ставамі
Абветраны туман...
Балючых струн
Ты ня будзі!.. Ня трэба!..
Калі ў сэрцы
Шчырасьці няма!..
Хай толькі журацца
Асьнежаныя вербы...

Ты не адна...
Ў жыцці такіх ня мала,
Што сэрца прадаюць
За моладасьць і сьмех!..
Скажы адно...
Ці-ж ты мяне ня знала?..
Скажы, ну як
Цябе мне зразумець?..
Ты-ж не адна!..
Ў жыцці такіх ня мала.

Было даўно...
Хацелася ня верыць;
Хацелася сказаць:
Што толькі ты... Адна...
І вось цяпер,
Над аркушам паперы
Ты душу чорную
Рашчыніш мне да дна!..
Бо ўсё-ж раней
Хацелася ня верыць.

Ня думаў я,
Што пройдуць
Дні за днямі;
І ўсё забудзецца...
Завяне... Адцвіце...
Што сэрца мне
Твой чысты сьмех запляміць,—
Ня думаў я!..
І думаць не хацеў...

Здаецца так?..
Сустрэліся на скверы.
Звычайна як ўсягды
Сустрэліся... І там
Я зразумеў ня ўсё!..
Я сам сабе ня верыў,
Што на душы ў цябе
Сьнягі і пустата...
А ўсё-ж раней
Хацелася ня верыць.

Хацелася сказаць:
— Ты не адна такая,
Што сэрца прадаюць
За моладасьць і сьмех!..
Але вініць цябе
Ня буду, дарагая!..
Што ты жыццця
Ня можаш зразумець;
За што-ж вініць?..
Ты не адна такая!..

Ты не адна
З халоднаю душою;
І струн поэты
Сьмех твой не кране!
Бо сьмех адно...
Заўсёды ён з табою,
Хоць ў замяцях душы
Пясок і жвір на дне...

Пясок... і жвір...
І нешта цісьне грудзі..
А ты маўчыш;
Пакорліва маўчыш!..
Пакуль ў завях
Сэрца не застудзіш!..
Ці можа знойдзеш,
Мудрасьці ключы?..
Каб хоць пазнаць,
Чаму так цісьне грудзі?..

Чаму з вачэй,
Як залатыя зоры,
Усьмешкі сыплюцца,—
Усьмешкі ня цьвітуць?..
Завошта-ж ты
Так наракала ўчора,
І на жыцьцё,
І на пялёсткі дум,
Што асыпаюцца,
Як залатыя зоры?..

.

Было даўно...
Сустрэліся на скверы;
Звычайна, як калі,
Сустрэліся... І там
Я зразумеў ня ўсё!..
Я сам таму ня верыў,
Што на душы ў цябе
Сьнягі і пустата!..
Бо ўсё-ж раней
Хацелася ня верыць!..
Ці мо' затым,
Што ты чарнявай пасмай
Балячкі сэрца
Думала прыкрыць?..
Каб гэтым жыць!..
І хоць з адцьвіўшых красак
Жыцьцю вянок
Прынесьці й падарыць?..

Я запытаў цябе:
 — Ці зможаш
 Сэрца ўцешыць,
 Калі гляджу на дно
 Душэўнай пустаты?..
 Ты адказала мне
 Халоднаю ўсьмешкай
 І затуліла твар
 У кляновыя лісты...
 Лісты кружыліся
 І падалі на скроні,
 Шукалі сьлёз
 У змрочнасьці вачэй...
 І ты,

Як здань,
 Лавіла цень бяссонья;
 Блукалі погляды
 У замяцях пустых,—
 Як і лісты,
 Што падалі на скроні.
 І вось цяпер...
 Цяпер ўсяму паверыў!..
 Што ты... Адна...
 Загублены шляхі!..

.
 І толькі ў занізях
 Шумелі горда вербы:
 І долу сыпалі
 Зыбучыя сьнягі...

30-X-26 г. Менск.

Алесь Звонак

Усё мяняецца...

Усё мяняецца,
Усё праходзіць—
За годам год,
За днямі дні...
То далі сьветлыя,
То непагоды—
Ўсё адсыпяваеш,
Ўсё адзвініш...
Так ціхім вечарам
Палаюць зоры
І гаснуць ўранку,
Нібы агні...
А часам хмары
Узвыш агорнуць,
І залатыя
Памеркнуць дні.
І рань барвовая,
Й гарачы поўдзень
Хвалююць кіпенем
У жылах кроў...
Ўсе неспакойныя,
Усё мы пройдзем.
Ўсё адгаворым
Сваёй парой...
Увосень хмурную
Зьлятае лісьце,
Увесну белую
Зьлятае цвець...
Ліствой асыплецца,
Што было бліжкім,
Завяне цвіценню
Вачэй адсвят...

А покуль моладасьць
Душы ня раніць,
А покуль моладасьць
Ў вачох цвіце,—
Гарыце золакам,
Барлуйце раньнем
Часіны сьветлыя,
Як лятуцень...

Квітнейце-ж вёснамі
Дні залатыя!
Шумеце-ж, любыя,
Як ўвесну клён!
Бо прыдзе восень
З халаднай стыньню,—
Ў туман разьвеецца
Ваш любы сон...

Мінае моладасьць,
Мінаюць годы—
І рачавістасьцю
Паўстануць сны!..
Усё мяняецца,
Усё праходзіць
За годам год,
За днямі дні...

Полацак. 1926 г.

В. Каваль

Пра кветку „брат-сястра“

(Песьня-легенда)

„Ой на Івана раным-рана
будуць дзеўкі краскі рваць...
Будуць дзеўкі краскі рваць —
нас з табою ўспамінаць“...

З песьні.

* * *

... Пад жалежку берасьцяную пастуха-лерніка ў жоўталіс-
тым гаі, пад шэпт расы-красы, калі хмель на тычынах паві-
ваецца,—у народзе кажуць песьні-легенды, перажыткі-казкі...

І лернікам-народам складаюцца-пераказваюцца тыя па-
даньні—

пра кветкі купальскія.
пра жыта ядранае,
пра дробныя людзкія сьлёзы
і гора палыновае..

І разносіць буй-ведер па абшарах беларускіх тыя пера-
жыткі людскога жыцьця... А журавы нясуць іх у далячынь-
вырай...

Беларусь!

Беларусь мая песенна-казачная! Ты губляеш-раскідваеш
свае пялёсткі ў рытмах новага—

гулка-звоннага,

буйна-квяцістага жыцьця!

І трапляецца мне часам, ідучы сьцежкай-дарогай мурожа-
наю, зьбіраць тыя пялёсткі, завіваючы ў вянок з сініх васіль-
коў у жыццё...

* * *

Зарасьлі ў даль прыгожа-песенную сьцежкі рутай-мятай
пахучай.

У пару вяснова-радасную.
у пару восенна-жоўтую
аб гэтым шапацць—

звоніць

лісты-пялёсткі.

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
АРХИВНЫЙ ЗАПЕЧАТ

И ИСКУССТВА ПОР

Библиотека ИМБ. № 248

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ
И ИСКУССТВА ПОР

Сівенькі дзядуля апавядаў мне пра гэта.

— Ё жылі людзі... Бывае часам у людзей гора, як хмара чорная... і сыпяцца тады сьлёзы на жоўты жвір-камень...

Нарадзіўся сын у ўдавы-жанчыны. Ё аднясла яна дзіцё-сына на сіні Дунай.

— Ой, ты сіні Дунай, калышы маё дзіцё!—так пецца ў той песьні.

Ёшлі гады карагодам-чарадою...

А была ў той краіне яшчэ кветка палёў ды лясоў—дзяўчына-красуня.

А гады йшлі карагодам-чарадою...

Ё сустрэліся тады дзяўчына-красуня з хлапцом, забытым людзьмі; і моцна закахаліся яны, як няможна кахаць жыццё. А па старому звычаю дзядоў-продкаў іх ашлюбавалі...

А красуня-дзяўчына з тым сынам, што быў забыт людзьмі, кахаліся-мілаваліся ў радасьці жыцця, і праведалі яны тады, што дзеці адной мацеры: брат ды сястра.

Нельга было зламаць закон той страшэнны: крэпак быў, і ня было моцы чалавечаму адчуваньню развязаць гэта простым розумам.

Ё сказаў брат сваёй сястры:

— Пойдзем, сястрыца, к ціхаму Дунаю ды ўтопімся з табою!

А ціх-Дунай кажа:

— Не вазьму.

А сінія хвалі кажуць:

— Выкінем...

Ё сказаў тады брат сваёй сястры, як гаворыць песьня-легенда:

Пойдзем, сястра, ў цёмны лес
ды раскінемся травой,
а ўсё-ж тою травой,
што брахнійка ды з сястрою...

— На Купалу—на Ёвана пойдучь дзеўкі ірваць кветкі, будуць у песьнях пець пра нас!..

Ё раскінуліся яны ў цёмным лесе кветкаю, што завуць:

— „Брат-сястра!“

Часта ў народзе ўспамінаюць гэтую кветку і з нязвычайнай любасьцю кажуць:

— Вось кветка—„Брат-сястра“!.. Брат—сіні цвет, а сястрыца—жоўты цвет...

І складаюць песьні-легенды пра прыгожа-вясную кветку „Брат-сястра“.

* * *

...І трапляецца мне часам, ідучы сыцежкай - дарожкай мурожнаю. збіраць тыя пялёсткі, завіваючы ў вянок з сініх васількоў у жыце...

Кляновыя завеі

Ня вечар росны,
Вечар сіні
Губляе золата за тын,
А кудры выцьвіўшай асіны
Стрыгуць васеньнія сярпы.

Ня жнеі ў вязьмы залатыя
Ўплятаюць пражу туманоў,
А ветры буйныя за тынам
Мяцеляць золата кляноў.

Ня сьпеваў звонкія адзыўкі
Разносяць ў далечы гаі,
А ў полі сумныя дажынкі
Сягоньня граюць журавы.

Лілёвы змрок
Ў палёх нямец,
Нізіны выбеліў мароз,
І быццам сеюць,
Зоры сеюць
На гонях шоўкавых нябёс.

* * *

Як сумна, любая, дакоры
З твайго кілішка выпіваць,
Калі так сьвецяць,
Сьвецяць зоры,
Калі так зоры зіхацяць...

Пайсьці-б уноч,
Пайсьці далінай,
Пайсьці чорт ведае куды...

Ня ўсе пратоптаны пуціны,
Ня ўсе стаптаны гарады.

Пайсьці туды,
Дзе ты за брамай
Калісьці ждала маладзік
І з ціхіх сноў,
З дзявоччых мараў
Пляла ружовыя вянкi.

Пайсьці туды,
Дзе з каласамі
Твая шапталася каса,
Дзе з цёмна-сінімі начамі
Ты ціха гутарку вяла.

Хачу шукаць
Туды пуціну,
Дзе ў сіняй пражы туманоў
Ты серп сярэбраны згубіла
І многа казачных гадоў.

І там, дзе стынь
Ў палёх нямец,
Дзе стрэхі выбеліў мароз,
І быццам сеюць,
Зоры сеюць
На гонях шоўкавых нябёс;

Дзе месяц з зорнае званіцы
Вартуе золата кляноў,
Хачу рассыпаным зарніцам
Сьпяваць пад сьцежкамі гадоў.

Хачу заінеўшым страпілам
Сказаць ў нямеючай цішы,
Што ты згубіла,
Ты згубіла
Асноведзь ціхую душы.

Што гэту сінь
І клён за брамай

Ты любіш так,
Як любім мы
Даўно рассыпаныя мары,
Даўно разьвеяныя сны.

Што ў час,
Як месяц серабрыцца
У каралях выцьвіўшых асін,
Другой красе,
Другім зарніцам
Ты аддаеш спакой душы.

* * *

Як сумна, любая, дакоры
З твайго кілішка дапіваць,
Калі так сьвецяць,
Сьвецяць зоры,
Калі так зоры зіхацяць...

Пайсьці-б уноч,
Пайсьці далінай,
Пайсьці, чорт ведае куды..
Ня ўсе пратоптаны пуціны,
Ня ўсе стаптаны гарады.

Пайсьці, дзе ветры на вазёрах
З лістоты выткалі абрус..
Люблю я шыр,
Люблю я поле,
Люблю я маці-Беларусь.

Тут кожны куст пье каханьне,
Тут рэчка казкаю журчыць,
Аповесьць доўгую змаганьня
Тут навявае кожны крыж.

Дарогай ў далечы пайду я,
Пайду часамі без дарог,
І кожны кусьцік расцалую
На ўміраючых палёх...

Калі над цінаю імшараў
Засьвішча волат гарадоў.
Я разаб'ю пустую чарку
На полі выпітых гадоў.

Ня стану, любая, дакоры
З твайго кілішка дапіваць,
Калі над шляхам
Будуць зоры
Сталёвай раніцай зіяць.

Кастрычнік 1926 г.
Менск.

Казлоўскі Вінцусь

*

Толькі выйду я з плугам на поле—
Зноў забуду пра сум ды нуду.
Невясёлыя мілыя сёлы!
Я да вас з ціхай песняй іду.

І калі толькі выйду на поле,
А наўкол толькі гай ды імга,
Прапяяў-бы, здаецца, ад болю,
Прапяяў-бы пра што толькі льга.

Глянупа, гляну—пажоўклыя травы
Адвітаньне нясуць сіняве...
І цяпер звонам зор не распавіць
Алавяную восень брывей.

Ой адкуль?.. Ой куды?.. гусі, гусі!
Ваш расьпеў палюбілі палі...
Я стаю і заву, і дзіўлюся,
А яны паплылі, паплылі.

Паплылі, паталі і замоўклі,
І стаю зноў адзін між палёў.
А быльнэг галавою пажоўклай
Адбівае палеткам паклон.

Ах, чаму ня схіліў на расстаньне
Я свае маладой галавы...

Ціха дуб празьвінеў над курганам.
Паасеньняму ведер завяў.

Н. Вішнеўская

* * *

Плакала дзяўчына... Сыпаліся сьлёзы,
Ручаінай беглі пацямнелым долам,
Абмывалі ногі белае бярозы,
Зіхацелі росна... зіхацелі полем.

Плакала дзяўчына па вясновым цьветні,
Па усмешцы яснай пурпуровых вуснаў.
Зацвітала шчасьце ды ружовым цьветам,
Зацвітала шчасьце ды гарачым пунсам.

Плакала дзяўчына... і бліжэй тулілась
Сьсірацелым станам да грудзей асіны.
Ім абодвум шчасьце так нядаўна сьнілась—
Чэрвень і каханьне... нікнуць сіраціны.

Толькі ветры трэплюць косы залатыя,
Што пакорна зьвісьлі у тузе бязмоўнай.
Ой вы песьні, песьні—думы дарагія,
Запалеце стоны у грудзёх агнём вы!

Хай палын агорклы зашасьціць мяжою,
Бор заплача сьлёзна над пустым прывольлем,
Ой, пайду туманам, ой, пайду імжою,
Хай заціхне ў сэрцы нясуцішны боль.

Завіюцца сьцежкі дзеразой завілай,
Цьмяныя пудзіны лягуць праз Палесьсе.
Над курганам сонным, над крыжом пахілым
Загалосцяць сьпевы, бо ў грудзёх ім цесна.

„Ой ля возера, ля крыніцы
Брала ягады-брусніцы,
Не расою—сьлязьмі палівала,
Ой да сьвет-зары люблага чакала“.

„Ой спазналі ножанькі
Дальнюю хаду...
Завілісь дарожанькі,
Дый куды пайду!?”

Ці я тэй дарожанькай,
Што проста бяжыць,
Ці я тэй шырокаю,
Што ў палёх ляжыць!

Як на першай сьцежачцы
Ды туман, туман,
Стану клікаць любага,
А яго няма...

Пакацілася лісьцейка па мяжы:
Я вазьму пярсьцёнак—буду варажыць.
Пакацілася лісьцейка на ваду,
А я свайго шчасьцейка не знайду“.

Ой, пайду на рэчаньку,
У хвалях лепш загіну...
У вятрох асеньніх, ў залатой лагчыне,
Сашчапіўшы рукі, плакала дзяўчына...

13-XI-26 г.

Г. Корсік

Мяшчанка

(Адрывак)

I

За гародамі, над кустамі драмаўшых чарэмшын, вільгаць вярчэння слалася. Рака дыхала ў халоднае неба параю.

Над жытнімі палямі, апрануўшы жоўтую вопратку, гуляў сьпелы жнівець... Ё падых ветра быў повен яго пахамі...

Горад жыў сваім жыццём; у мяккай дрымоце, пасья дзеённай працы, заціх, каб набрацца сілы, а раніцою зноў задыміць магутнымі грудзямі.

У задуменьні, з мараю аб наступаючым-невядомым сядзела ў вакне Ганя.

Куды несла яе вольная думка? Можа да крыжоў мінулых дарог, ціхіх, роўных, над крыштальнымі далямі, да зарніц мінулага, уплыўшага ў глыбіню вякоў?

Не... мінулае без каляін ціха прайшло перад ёю; пакінула мала сьлядоў за сабою. Ганя забылася аб ім. Сучаснае прыкрае, з жудаснаю беднасьцю стала перад ёю: атруціла лепшыя гады.

Вось і сёньня ня ў час загнала ў душнае памяшканьне. Чаго шукаць у жыцці, рэзала думка мазгі?

Пайсьці на чорную работу... цяжка, ды й сорамна... знаёмыя сьмяюцца будуць. На вуліцу пайсьці, прадаць сябе за грошы? О, лепш памерці!

Сёньня ў таварышак вечарына, сьмяюцца, гуляюць, у добрых вопратках, ім весела... Яна адна з сваім сумам, сваімі развагамі.

Правяла рукою па твары, нібы хацела штось адагнаць, штось пякучае-назойлівае...

А ў гэты час з далёкіх ледзяных цьвердзяў глядзелі на зямлю задуманыя зоры.

Аднэй з іх сёння ў небасхіле шукала Ганька. Яна нейкая сьветлая, з пяшчотнаю ўсьмешкаю на вуснах. У доўгія вечары сачыла за ёю. Пасьпела пакахаць далёкую госьцю. Тады ўспамінала раманы Ленскага й Сянькевіча. Прыгожыя вобразы храбрых хлопцаў чародамі зьяўляліся перад ёю. Ганя гаварыла з імі й была шчасьліва.

Сёння шкадавала, што зорка ня ўзышла.

Устала. Паправіла там-сям, ужо на дзірках, вопратку. Узяла ў рукі гітару.

Струны нібы адчувалі настрой яе душы—заплакалі. Жальба сьціснула сэрца. Сьлёзы, слабыя, жаночыя сьлёзы пацяклі адна за аднэй...

Плакала... плакала гітара, плакаў пакойчык.

Нудныя гукі хвалявалі яе й нясьлі кудысь далёка. Воспэла яна на ўсходзе, у краіне чар і хараства.

У прыгожым парку. Наўкола музыка, фонтаны і прыгожыя мужчыны. З вышыні сьвеціць сонца. Ласкавае, цёплае сонца. Усе зьвяртаюць на яе ўвагу.

— Адкуль гэта красуня дзяўчына й чаго яна плача?—сыплюцца пытаньні.

Брунэт з задуманымі вачыма падыходзіць да яе.

Клянецца ёй у каханьні... Бярэ за руку. Ёй весела...

Потым туман, і ўсё зьнікае.

Хтось моцна тузаў за руку.

— Уставай! Як ня брыдка?—будзіла Ганю таварышка.—Ведаеш што?.. Я да цябе на хвілінку. Пры клюбе хэмікаў арганізоўваецца хор. Я ўжо два разы хадзіла... Заўтра і цябе ўпішуць.

— Там будуць плаціць?—вырвалася нечакана пытаньне.

— Не, але ёсьць надзея, што павінна нешта клінуць.

Таварышка пайшла.

З надзеяй на лепшае жыцьцё Ганя пакойна заснула. У сьне будучына ўхмылялася новаю вопраткаю, вечарынамі. Хвалілі прыгожых гукаў, упарты погляд хлопца, колючы, хвалюючы завіруха вяселья і буйны, як вецер, вальс.

Назаўтра ўвечар яна рыхтавалася на сьпеўку: чырваніла губы, падводзіла бровы й мазала пудраю нос.

Потым доўга ўвіхалася перад пабітым люстэркам.

Апранулася хутка.

Клюб радасна спаткаў дзяўчыну агнямі, мастацка размаляванымі плякатамі.

У часе сьпеўкі малады тэнор у скураной сьвітцы ўпарта глядзеў у яе бок.

— Чаго ён углядаецца?—шаптала сама сабе.

Хацела схавацца за таварышак, але кіраўнік хору, як на наругу, высунуў яе наперад.

„Хоць-бы глядзеў на твар... На вопратку глядзіць“...

Хацела праваліцца наскрозь зямлі, памерці хоць сёння, каб толькі быць у гэты час у новай вопратцы.

Скураная сьвітка ўсё глядзела ў яе бок.

Па сканчэньні сьпеваў падышоў да яе.

— Вы, здаецца, пад станцыю?

— Так.

— Значыць, па дарозе?..

Дарогаю гаварылі аба ўсім. Асяродкам былі эканомічныя пытаньні.

— Вы працуеце дзе?

— Я... нідзе.

— Беспрацоўная, значыць?

— Так.

— Шмат ёсьць беспрацоўных. Ня ўсё добра ў нас яшчэ.

Зразу было неяк нялоўка... Потым, даверыўшыся, расказала па парадку аб сваім жыцьці.

Дома задавала сабе пытаньні. Хто гэты малады хлопец. Усю дарогу аб каханьні ані слова. Першы гэткі мужчына. У другі вечар сама падышла да яго. Было шмат моцнага, паважнага ў гэтай простае сьвітцы.

Гэта цянула да сябе дзяўчыну. Жадалася знайсці нешта новае, незнаёмае...

— Вы жадаеце паступіць на работу?—распачаў гутарку, ідучы з ёю дамоў.

— Вы самі ведаеце.

— У мяне ёсьць работа.

— Можна машыністкаю?..

— Ня зусім... Да нас на завод набіраюць жанчын дзеля ўпакоўкі пасуды...

— Вы там загадчыкам?

— Я рабочы.

„Гм... Упакоўчыца... рабочы... як нечакана?!“

— Там ня вельмі цяжка?

— Што гэта вы ўсяго?.. Там працуюць жанчыны. Дазволю думаць сабе, што й вы не памраце.

— Я згодна, будзем разам працаваць...

На станцыі зазьвінеў гудок цягніка. Мяккім рэхам аддаўся ў начным паветры...

II

На завод не пайшла ні заўтра, ні паслязаўтра.

Паехала да цёткі ў вёску цягніком, потым на фурманках. Шырокія прасторы адчыняліся ачарованаму погляду. Жоўтыя палосы сьпелага збожжа мільгалі перад вачыма. Жнеі з сагнутымі сьпінамі размахвалі сярпамі. Вазы накладзеныя снапамі. Усё гэта было для гарадзкой асобы новае, нябачанае. Весела было глядзець здалёку на потных людзей. Усюды кіпела ўпартая праца,—ёй здавалася лёгкаю й павабнаю.

Жадалася самой ўзяцца за касу, за серп, пайсьці ў першых шэрагах ад усходу да новае зары.

„Як прыеду, абавязкова пайду жаць... Вось дзе здаровая праца, куды,—як далёка да нашае гарадзкае фізкультуры,“ думала, дрэмлючы ў каламажцы.

Увечары прыехала на хутар. Цёмны, стары, з перажыткам старой мінуўшчыны быў сумны, журботны, як сама гаспадыня. Зрабіў на дзяўчыну самае няпрыемнае ўражаньне. Шкадавала, што прыехала ў гэту трушчобу.

III

Уначы бор повабна й воража цёмнаю градою глядзіць у небасхіл. Дзіцячым голасам плача сава, гоніць смутак у душу. У салаўя горла перасохла ад сьвісту. Зара над лясамі малінаю румяніцца, плыве важна адусюль.

Ганя ўставала з зарою. Разам з новаю таварышкаю, вясковаю настаўніцаю Вераю, праводзілі сонца на адпачынак.

— Я люблю вёску,—казала Гані Вера.—У ёй шмат прыгожага—здаравага. Цяпер вёска на перагібе. Нам, культурным работнікам, трэба быць штурхачамі, цягнуць яе да новага.

— А ўсё-ж тут сумна. Тут культурны чалавек ня мае ўласнага жыцця.

— Чаму?

— Няма тэатру, кіно... наогул таго, што павінна цікавіць.

Тут добрае вечарыны няма як зрабіць...

— Мы робім і вечарыны, але не заўсёды. Наша мэта не вечарыны, а творчая праца... Паглядзіце наўкол, вы ўбачыце, што людзям некалі думаць аб вечарынах... а яны ня сумуюць...

Гаварылі, седзячы на беразе ракі.

Ганя глядзела ў вадзяное люстэрка й думала.

— Адбітак глыбокі; невядомае там і тут. А можа кінуцца туды й на крыльях беласьнежнае ястры плысьці й плысьці?

Куды?

Усё роўна... Тут і Вера не разумее яе. Яна далёкая, адарваная...

Стромкія берагі дыхнулі параю.

З заходу марэва залатое сыпнула сыюдзёныя росы, сьпевамі вячэрнімі калыхалася сенажаць.

Там за ракою касцы з расою націснулі косы. Потым ізноў глядзелася ў рачную люстэрку вячэрняе неба. Плылі хмаркі ўжо ня белыя, а цьмяна-чырвоныя, падхварбаваныя чырваньню зары.

Далёка на першай расплывалася скураная сьвітка. Погляд упарты, але добры.

Перад ёю вырастае завод. Яна ўпакоўшчыца...

Чым ён горшы за яе?.. Ен там... А тыя, што ў пылу?..

— Я згодна!..—крыкнула, працягваючы ў гару рукі.

— Пойдзем ужо, Ганя? бачыш, сыра...—абазвалася на крык Вера.

„Ого-го-ооо, у лугох назьбіраю „квятоў“, чуўся з далачыні сьпеў.

У стромкіх берагох аб моладасьці шапталіся хвалі.

З лістоў да брата

Ня ведаю чаму... я не прашу нікога
мне растлумачыць сэнс тых дзіўных цьмяных слоў,
яны хваляюць мне таемныя пакровы
і ткуць вэлюмы мілагучных сноў...
Закалыхалася у постаці надзеяў
прыгожай казкі сьветлая чадра,
і небасхіл прыветна ружавее,
і ў сьветлым раньні плешчацца трава...
Мне хочацца акордаў ціхіх і крышталёвых,
як першая сьляза дзявочага каханьня,
як сьпеў палёў і шолах звонкай сталі
у сьвежым непарушным раньні.
І гаю шэпт у восені актавах,
і шэлест лісьця ціхі і таемны
мне незапомныя дзіцячыя забавы
так шчыра атулілі жалем хмельным...
Так многа, многа год і вельмі мала песьняў
аб радасьці жыцьця і харастве палёў,
і толькі словы цьмяныя у зараве прадвесьняў
гараць і пунсавеюць, нібы кроў...
Мне хочацца сказаць, але ўсяго ня скажаш,
і толькі неяк дзіўна мне ва сьвеце жыць:
ніводнага пытаньня цалкам не разьвязаш,
ніводнай крыўды цалкам не забыць...
Таму так цяжка часам хіліцца да долу
мой зрок без барацьбы, шукаючы спакою.
І хочацца да роднага, каб прытуліўся голаў
І адпачыў у чуласьці няроўнаю душою...

Як кветка любая у кветадоньні чыстым
свой келіх радасна да сонца уздымае,
так думы ясныя ў душы маёй вітаюць
надзею палкую аб радасьці іскрыстай...

Н. Маркава

* * *

Сінь васільковая.

Далі іскрыстыя.

Цьвецень кляновая.

Рань прамяністая.

Шэрань і просіні

раньню закованы,

Ў прозалаць восені

думкі заснованы.

Зноў пералівы

пунсовага раньня

восень гульлівую

постацьцю маніць.

Думкі увосень

палошчуцца ў лісьці,

радасьці косы

праносяцца сьвістам.

Сёння былое

туляецца дзеньню,

Ў чырвань адзеты

мае лятуценьні,

Дык таму маўкліва

ружавеюць далі;

Дык чаму на дзіва

засьвінеў мінор?

Маё сэрца кадзіць

перазвонам мая,

дык чаму у раньні

шчэ смуткуе гай?

Мо' таму, ў што сэрцы—

чырвані каханьня

Завіліся смуткам,

Смуткам у грудзёх?

Мо' таму журбою
Спавіліся далі,
Мо' таму і сьлёзы
— дробныя каралі?..

Мо' таму і раньня
васільковы вэлюм,
вэлюм васільковы
сьцэле далавах?..

Ой, нашто так раптам
хваляваць парою,
хваляваць парою
думак сіні бор?

Жменяй лепш рассыпаць
водблеск васільковы,
васільковы водблеск
іскаркамі зор!

Сінь васільковая.

Далі іскрыстыя.

Цьвецень кляновая.

Рань прамяністая.

Далі маўклівыя

ў росквітах радасьці,

сэрца сагрэтае

думкі спагадаю.

18-19-X-26 г.

Магілёў.

Юр. Лявонны

3 рынку

(Апавяданьне)

— Мака-ар?.. Ого-го-го... Здароў, братка!.. Чаго ты тут... Чаго, а?..

— Здароў, Язэп... Па справах і я... А як-жа ў цябе з кабылай?.. Прывёў?.. За колькі?..

— Прывесці—прывёў... Хачу—шэсьцьдзесят...

— Ну?..

— Не даюць, хвароба на іх... „Сорак бяры“!..

— А-а... Шкада!.. Гэта—шкада... Ну, дык ты-б...

Двое дзядзькоў размаўлялі-б так яшчэ мусіць гадзіны з паўтары, каб не аглабля, моцна садануўшая Язэпу „пад мікіткі“.

— Куды прэш, гадаў?.. Га?..—кінуў пакрыўджаны Язэп уздагон вялікім палазом Магілёўскага ЦРК.

Але тыя даўно ўжо завярнулі за вугал і зніклі ў грукаце вуліцы...

Дзень быў сьвяточны.

Рынак галдзеў, бубніў і пляваўся самым рознастайным гоманам...

Гандляркі ў замусоленых кажушках сядзелі каля кошыкаў з мёрзлымі яблыкамі і, дрыжучы, грэлі рукі на гаршчэчках з жаркім вугальлем.

Нейкія „супчыкі“ хадзілі з нізкамі валёнкаў паміж розвальняў і голасна размалёўвалі якасьці свайго „цёплага“, „таннага“ і „носкага“ дабра...

Чырвона-жоўтыя бабскія хусткі зусім натуральна мяшаліся з аўчынкавымі шапкамі мужчын.

Халодны ветрык аднолькава ахвотна забіраўся і пад адны, і пад другія... Ё было весела яму, буянаму, разнасіць над майдаанам сьвежасьць марознага раньня...

— У мяне, Язэп, таксама тавар ёсьць...—Падумаўшы, выклаў, як патаемнаую думку. Макар...

— А які?..

— Хамуты, вось, значыць... Андрэй што рабіў...

— Сапраўды... А добрыя хамуты!.. Пакаж, пакаж бліжэй!..

Макар падняў пасьцілку.

Тры хамуты, старанна абробленыя старшым сынам Макара яшчэ доўга да каляд, блішчэлі на санках новай скурай і бляшкамі.

І, гледзячы на іх, Макар зараз мімаволі ўспомніў Андрэя, крукам сядзеўшага над імі некалькі тыдняў уночы пры брудным асьвятленьні капцілкі.

— Нешта... Шкада, нават!... Працы шмат пайшло...— буркнуў Макар з уздыхам...

— Ну, ну—не шкадуй!.. дзіцё ты, ці што?..

Уздумаў... Хе-хе-хе!.. „Шкада“...

І Язэп затросься ў дробным сьмеху...

— Хамуты?.. Хамуты?..—падварнуўся з боку „спэц“: Што прадаеш, дзед, хамуты?.. А?..

— Але... Магчыма прадаваць...

— Колькі хочаш?.. А?..

— Ну,—рублёў так па шэсьць... многа?..

— Па шэсьць?! Эгэ!.. „Па шэсьць“! Чаму-ж было да дзесяціх не дагнаць? Роўны шчот... Траячку бярэш?..

— Не, даражэнькі... Нельга!.. Гэта-ж...

— Ну—чатыры?.. Ну?.. Што?.. За гэкія хамуты ня хочаш чатырох рублёў?.. Лепш бяры, а то—зусім пайду...

— Добра ўжо... Так... Што зробіш? Бяры... Амаль за дарма, бо грошы патрэбны...

— „Задарма“! Глупства я раблю, што ўзяў... Ну, няхай валяюцца!.. Атрымлівай капітал!

Э-эх!..

Калі суседзі ехалі назад, у Русінаўку, у аднаго ня было ~~пыху хамутаў~~, як у другога ня было кабылы...

Язэп Лакіза—нявысокага росту селянін з куча-
равай войстрай барадзёнкай і маленькімі вачмі—нешта
ўпэўнена даводзіў Макару...

— Дык якраз міма і паедзем. Хата яго, ведаеш, такая...
Сьвінушнік!.. А затое—піва—як добры мёд...

— Можна ня варта?.. А?.. Я-ж і хамуты прадаў дзеля
гэтага... каб, значыць, дачцы дапамагчы... Яе мужык, бачыш,
памёр... Ну... зноў-жа па гаспадарцы трэба...

— Так яно так... Але-ж—латыскае!.. Потым, братка,—
я табе скажу—лепш, калі настрой у чалавека... Хоць ты й бяд-
нейшы іншых, а настрою ня сьмей губіць... Так!.. Разумееш?..
А для настрою—гэта неабходна...

— Настрой, кажаш?.. Гэта праўда...

— Зараз пад'едзем... Глядзі на левым баку... Хата Ягора
Крывідкага якраз прыляпілася да Антонаўскага выгану...

Маленькая, цёмная, як асеньні грыб, з хітрымі бельмамі
вакон пад белай шапкай даху.

Дзядзёкі разы тры стукнулі ў шыбу.

Зарыпелі вароты і ў шчыліну глянуў хлопец, гадоў двац-
цацёх, абарваны і нячэсаны...

— Ну... чаго прыпёрліся?..

— А ты, малы, лягчэй... Аго... Піва ё?..

— Піва?.. Хто-ж зараз піва п'е, увечары?..

— У цябе ня пытаюць... Кажы, піва прадаеш?..

— Хто ведае... Напэўна—можна будзе... Заходзьце, ну...

Вароты зноў рыпнулі, і Макар з Язэпам апынуліся на шы-
рокім двары, па якім валялася на рыжым сьнягу саломы і ня-
прыбраныя гнілыя бяровыя.

Макар накіраваўся ў хату, а Язэп з хлапцом пайшлі да
напалову зруйнаванай пуні, што тырчэла вялікай цёмнай кучай
недзе на задворках...

У пуні на дзвёх тоўстых паленьнях стаяла вялізар-
ная бочка з жалезнымі абодзьямі і дубовым „шпунтам“.

— Учора прывезьлі ад латышоў... Вельмі п'янае!

У маленькім пакоі Крывідкага было цьмяна, сыра і
халадна.

Але клапатлівымі гаспадарамі хутка было зроблена так, што „суседзі“ адчулі сябе, нібы знаходзячыся ў бані...

Пачырванелі, расьперазаліся і сталі моцна вясёлымі.

— А ты ведаеш, Макар... Я цябе і пацалаваць магу... Далі бог!.. Хоць і зараз... А ты... ты... трымайся!..

Макар сядзеў і „трымаўся“... Галава ня слухала Макара і ўсё імкнулася адпачыць то на адным, то на другім плячы...

Боўць... Боўць...

— Ца-алаваць?! Кінь... Кінь.. Ты-б лепш з жонкай... Ведаеш?.. Значыць...

Пры ўспаміне аб жонцы—у Макара ўстала цэлае мора пачуццяў...

— Перапёлачка мая! Кацярынка... А ты зараз без мяне... Значыць—адна!.. Чакаеш...—І сьлёзы аб жаночай пакуце горкім туманам зачынілі вочы Макара...

Потым—ён спыніў іх—і аглядзеўся...

У галаве—моцныя гарбары білі ў некалькі малатоў...

Ружовыя свечкі мільгацелі перад вачыма.

І ніяк няможна было ўявіць, чаму ў прэрднім куце рука апостала Паўла з такой пагрозай ківала яму...

Прадраў вочы Макар у раньні, ва ўласнай хаце.

Ляжаў ён побач з сваёй Кацярынай, але, чамусь-ці, не распрануўшыся.

У вакно нячутна пазіралі скамечаныя зімовыя праменьні.

Хрустаў сьнег...

Прасыпалася вёска.

І было дзіўна Макару, чаму ўсё навокал так добра наладжана, заведзена, а ў яго жыццці пануе няўрадзіца і сумота...

У дадатак—войстра цвікала думка аб праданых хамутох.

Рабіндранат Тагор

3 „Садоўніка“*)

* * *

— О поэт, надбліжаецца вечар; сівеюць твае валасы.

— Ці чуеш ты ў сваёй адзінокай душы водгульле будучыны?

— Ужо вечар—кажа поэта—і я слухаю, бо хто-небудзь можа паклікаць з вёскі, як-бы ні было позна.

— Я гляджу, ці спаткаюцца маладыя блукаючыя сэрцы, і дзьве пары пільных вачэй просяць музыкі, каб прарваць маўклівасьць і гаварыць пра іх.

— Хто завіе іхнія палкія песьні, калі я буду сядзець на беразе жыцьця ў раздум'і аб няведамым і сьмерці.

— Раньнія вячэрняя зорка зьнікае.

— Чырвань пахавальнага вогнішча памірае павольна ля маўклівага ракі.

— Шакалы завываюць хорам з панадворку пакінутае хаты на зьзяньне белаватага месяца.

— Калі які вандроўнік, пакінуўшы хату, прыйдзе сюды назіраць ночку і з пахіленаю галавою слухаць браджаньне цемені—хто раскажа яго вуху таемнасьць жыцьця, калі я, зачыніўшы дзьверы, буду старацца вызваліцца ад ланцугоў сьмяротнасьці?

— Дарма, што сівеюць мае валасы.

— Я якраз такі-ж малады ці стары, як самы маладзейшы ці найстарэйшы чалавек у гэтай вёсцы.

— У каго ўсьмешка прыемная і простая, а ў каго злоба блішчыць у вачох.

— У каго сьлёзы ллюцца крыніцаю ўдзень, а ў іншых хаваюцца ў змроку.

*) From „The Gardener“ by Rabindranath Tagore.

— Я ўсім ім патрэбен і ў мяне няма часу разважаць аб тым, што будзе.

— Што з таго, што сівеюць мае валасы, калі я таварыш кожнаму ўзросту?

* * *

Ой, нашто пабудавалі яны маю хату на дарозе ў гарадзкі рынак?

Яны прывязваюць свае нагружаныя чоўны ля маіх дрэў. Яны вандруюць туды і сюды і ходзяць усюды, дзе хочуць. Я сяджу і назіраю за імі, гэтак цягнуцца мой час. Адхіліць іх я не могу. І гэтак праходзяць мае дні.

І днём і ўночы іхнія крокі гучаць ля дзвярэй.

Дарэмна крычу я:

— „Я ня ведаю вас!“.

Некаторых з іх ведаюць мае пальцы, іншых пачуцьці, кроў у маіх жылах, здаецца, ведае іх, а каго ведаюць мае думкі.

Адхіліць іх я не магу. Я клічу іх і кажу:

— „Прыходзь у маю хату, хто толькі хоча. Прыходзь!“

Раніцаю званы звоняць на вежы.

Яны прыходзяць з сваімі кошыкамі ў руках.

Іхнія ногі ружова-чырвоныя. На іх тварах раньні бляск сьвітання.

Адхіліць іх я не магу. Я клічу іх і кажу:

— „Хадзеце ў мой сад зьбіраць краскі. Хадзеце сюды!“

— У палудзень гучыць гонг ля брамы палацу.

Я ня ведаю, чаму яны пакінулі сваю працу і таўкуцца ля майго паркану. Краскі ў іхніх валасох зрабіліся блядымі і кволымі, галасы іхніх дудак сумуюць.

Адхіліць іх я не магу. Я клічу іх і кажу:

— „У цяньку пад маімі дрэвамі прахладна. Хадзеце сябры!“.

Кузьнечыкі ўначы траскочуць у лесе.

Хто гэта ціхенька падыходзіць пад мае дзверы і далікатна стучыць?

Я ледзьве бачу твар, ён ні слова ня кажа, цішыня неба пануе вакол.

— Я не магу адхіліць свайго маўклівага госьця. Праз
цемень я ўзіраюся ў яго твар і праходзяць гадзіны лятученьняў.

* * *

Я ня маю спакою. Я жадаю таго, што далёка.

Мая душа гасьне ў жаданні закрануць абрус цьмянае
далячыні.

О Вялікая Будучына, о палкі покліч твае жалейкі!

Я заўсёды, заўсёды забываю, што я ня маю крыльляў
лятаць, што я прывязан у гэтым месцы назаўсёды.

Я не магу спаць і цярпець, я чужынец у чужой краіне.

Тваё дыханьне даходзіць да мяне ў шапаценьні безна-
дзейнай надзеі.

Маё сэрца лічыць тваю мову сваёю ўласнаю.

О Недасяжнае, о палкі покліч твае жалейкі!

Я заўсёды, заўсёды забываю, што я ня ведаю шляху, што
я ня маю крылатага каня.

Я стаў няўважлівым. Маё сэрца блукае.

Як распасьціраюцца мары аб тваім вобразе ў блакіце
неба, у сонечным змроку нудных гадзін!

О Край далёкага, о палкі покліч твае жалейкі!

Я заўсёды, заўсёды забываю, што ўсе дзьверы зачынены
ў доме, дзе я адзінока живу.

* * *

Хатняя птушка жыла ў клетцы, а вольная ў лесе.

Прышоў час ім спаткацца, гэта было вызначана лёсам.

Вольная птушка крычыць:—О мая любая, паляцімо ў лес.

Птушка ў клетцы шэпча:—Хадзі сюды, будзем жыць
удваіх у гэтай клетцы.

— Дзе-ж распасьцёрці крыльлі паміж кратаў?—кажа воль-
ная птушка.

— Ой, не! — крычыць птушка ў клетцы — я ня ведацьму,
дзе сесці на сонейку.

Вольная птушка крычыць:—Мая даражэнькая, пой сыпавы
лясоў.

Садзісь ля мяне — кажа птушка ў клетцы — я навучу цябе, як гаварыць павучонаму.

— Не, ой не! — крычыць лясная птушка — песьні ня можна навучыцца.

— Гора мне — кажа птушка ў клетцы — я не ведаю сьпеваў лясное пушчы.

Їхняе каханьне моцнае ад вялікага жаданьня, але яны ніколі ня могуць разам лятаць.

Яны пазіраюць праз краты клеткі і дарэмна хочуць спасьцігнуць адзін аднаго.

Яны махаюць сумуючы крыльлямі і пяюць:

— Хадзі бліжэй, мая любая!

Але вольная птушка крычыць: — Ня можна, я баюся зачынёных дзьвярэй клеткі.

Птушка ў клетцы шапоча: — Бяда, мае крыльлі зьмярцьвелі і страцілі моц.

* * *

Калі лямпа ля майго ложку згасла, я ўзьняўся разам з раньнімі птушкамі.

Я сеў ля вакна з сьвежым вянкам на маіх разблытаных валасох.

Малады вандроўнік адзінока ішоў па дарозе ў ружовай імгле раніцы.

Нізка дыямэнтаў была ў яго на шыі, і праменьні сонца падалі на яго скроні.

Ён застанавіўся ля маіх дзьвярэй і запытаў мяне нецярплівым крыкам: — „Дзе яна?“

Мне надта сорамна, што я ня мог сказаць:

— Яна гэта я, малады вандроўнік, яна гэта я.

Было змрочна і лямпа ня была запалена.

Я няўважліва расчосваў свае валасы.

Малады вандроўнік прыехаў у калясцы ў чырвані заходзячага сонца.

Яго коні былі ўзмыленыя і на яго вопратцы вісеў пыл.

Ён падышоў да маіх дзьвярэй і папытаў змучаным голасам: — „Дзе яна?“

Мне надта страшна, што я ня мог сказаць:

— Яна гэта я, стомлены вандроўнік, яна гэта я.

Цяпер ночка ў красавіку. Лямпа гарыць у маім пакоі.
Нежна павявае паўднёвы вецярок. Непаседлівы папугай
сьпіць у сваёй клетцы.

Мая кашуля колеру паўліньяга горла, а накідка зялёная,
як новая трава.

Я сяджу на падлозе ля вакна, пазіраючы ў спусьцелую
вуліцу.

Праз начную цемь я напяваю:

„Яна гэта я, распачлівы вандроўнік, яна гэта я“.

* * *

Калі я йду адзінока ўначы на месца спатканьня, не
пяюць птушкі, не варушыцца вецер і дамы па абодвых баках
вуліцы маўчаць.

Маё ўбраньне робіцца гучнейшым з кожным крокам і мне
сорамна.

Калі я сяджу на бальконе і прыслухоўваюся да яго кро-
каў, не шапоча лісьце на дрэвах, і вада ў рэчцы сьціхае, як
меч на каленах соннага вартуніка.

Гэта маё сэрца б'ецца так дзіка. Я ня ведаю, як супа-
коіць яго.

Калі мая любая прыходзіць і сядзіць побач са мною,
калі маё цела дрыжыць і зьліпаюцца вочы, ночка цямнее,
вецер задувае лямпу і хмары засьцілаюць зоркі.

Гэта дыямэнт на маіх грудзёх, які зьзяе і дае сьвятло.

Я ня ведаю, як захаваць яго.

* * *

Калі будзеш заняты і захочаш напоўніць свой гладыш,
прыходзь, о прыходзь на маё возера.

Вада будзе зьвінець вакол тваіх ног і булькаць пра свае
сакрэты.

Цень надыходзячага дажджу ўжо на пяску, і хмары нізка
вісяць над галубымі абрысамі дрэў, як твае густыя валасы
над брывямі.

Я добра ведаю рытм тваіх крокаў, бо ён адбіваецца
ў маім сэрцы.

Прыходзь, прыходзь на маё возера, калі табе трэба на-
поўніць гладыш.

Калі ты залянуешся, будзеш нядбайна сядзець і пусьдзіш свой
гладыш плаваць па вадзе, прыходзь, о прыходзь на маё возера.

Травяністы адхон зелянее, а лугавых красак ня можна
зьлічыць.

Думкі паляцяць з тваіх карых вачэй, як птушкі з свайго
гнязда.

Твой абрус скінецца далоў.

Прыходзь, прыходзь на маё возера, калі ты нічога ня робіш.

Калі табе захочацца пакінуць гульню і купацца ў вадзе,
прыходзь, о прыходзь на маё возера.

Хай тваё галубое ўбраньне паляжыць на беразе; галубая
вада ахутае і схавает цябе.

Хвалі ўзьнімуцца каб цалаваць тваю шыю і шапацець
табе на вуха.

Прыходзь, прыходзь на маё возера, калі ты хочаш ку-
пацца ў вадзе.

Калі ты шалёна захочаш пабачыць сьмерць, прыходзь, о
прыходзь на маё возера.

Яно халоднае і нязьмерна глыбокае.

Яно змрочнае, як сон, у якім ты нічога ня бачыш.

У яго глыбіні аднолькавы ночы і дні, і песьні маўчаць.

Прыходзь, о прыходзь на маё возера, калі ты хочаш па-
бачыць сьмерць.

* * *

Калі полудзень мінуў і галіны бамбука гаманілі з ветрам,
я хадзіў па дарозе, але ня ведаю чаму.

Пахілыя цені з распасьцёртымі рукамі хапаліся за ногі
тараплівага сьвятла.

Коэлі затаміліся ад сваіх сьпеваў.

Я хадзіў па дарозе, але ня ведаю чаму.

Хатка на беразе рэчкі зацяняецца разьвесістым дрэвам.

Нехта займаўся сваёю працай, музыка пацарак чулася
ў зацішшы.

Я стаяў перад гэтай хаткай, але ня ведаю чаму.

Вузкая, зьвілістая дарога доўга цягнецца па гарчычных палёх і мангавых лясках.

Яна праходзіць паўз вёску і рынак, што раскінуўся ля рэчкі.

Я застанавіўся ля гэтае хаткі, але ня ведаю чаму.

Даўно, у вадзін дзень ветранага сакавіка пяшчотна браджала вясна і мангавыя кветкі валіліся далоў на пыл.

Вада бурлілася й лізала мядзяныя цыстэрны, што стаялі на берагавых сходнях.

Я думаю пра гэты дзень ветранага сакавіка, але ня ведаю чаму.

Цені гусьцеюць, і жывёлы варочаюцца ў свае загародкі.

Сьвятло шэрае па-над адзінокімі паплавамі, і сяляне на беразе чакаюць пераправу.

Я павольна варочаюся назад, але ня ведаю чаму.

З аніельскіх мовы пераклаў

А. Мардвілка.

Альфрэд Мюссэ

Зорка

Зорка вечару ясная, з даляў пасланая,
што з фіранак заходу тварам ясным імжыць...
Што убачыла ты сярод нашых нізін
з палацаў блакітнатканых?

Бура змоўкла, і ветры лунаць перасталі.
Лес дрыжыць і на верас раняе сьлёзкі.
Залатая начніца узьлётам лёгкім
праз пахкі луг пралятае.

Што-ж шукаеш ты на зямлі анямелай?
Але бачу—сьпяшыш спусціцца да гор.
Адлятаеш з усьмешкай задумна-пакорнай
і трапечучы твой погляд цямнее.

Зорцы з высі зялёнай спускацца,
з крыльляў ночы сьлязой срэбна-кволай мігаць
і глядзець, як пастух па дарозе шагае
і як сьледам за ім яго цягнецца статак.

Дык чаго-ж сьпяшыш у бяздонную ноч ты?
Ці прыпынку шукаеш сабе ў трысьці,
можа згубу ў прадоньні хочаш знайсці
у гадзіну маўклівай дрымоты?

Ах, калі мусіш згінуць, неба акраса,
і ў моры залатыя абмыць валасы,
не хавай так раптоўна сваёй красы
і на небе на хвілю хаця затрымайся.

З французскае мовы пераклаў

Ал. Дудар.

Л. Барысаўскі

Пад сьцягам ленінізму

За апошнія гады, пасля сьмерці Леніна, наша партыя перажыла нямала перашкод і цяжкасьцяў. На шляху соцыялістычнага будаўніцтва сустракаліся немалыя труднасьці і на гаспадарчым фронце і ва ўзаемаадносінах з іншымі краінамі.

Унутры партыі таксама зьяўляліся плыні, якія ня раз спрабавалі сьцягнуць партыю з ленінскага шляху.

У 1923 годзе ленінскую партыю атакавалі „троцкістыя“, але атакі былі адбіты. У 1924 г. адзінкі з ранейшай „рабочай опозыцыі“ спрабавалі разьбіць партыю на фракцыі, але і гэта не ўдалося. У 1925 г. радзілася так званая „новая опозыцыя“ на чале з т.т. Зіноўевым і Каменевым, але XIV зьезд партыі і ім даў рашучы адпор, асудзіў іх нявер'е ў соцыялістычныя шляхі нашага разьвіцьця.

У 1926 г. ўсе опозыцыйныя плыні аб'ядналіся ў блёк, маючы на чале т. Троцкага, і зрабілі чарговую вылазку супроць ленінскіх асноў партыі, парушыўшы самым грубым парадкам партыйную дысцыпліну. Фабрычна-заводзкія ячэйкі Масквы, Ленінграду і іншых гарадоў далі дружны адпор аб'яднанаму блёку, а XV партконференцыя ідэйна разаблачыла гэты блёк, характарызуючы яго, як соцыял-дэмакратычны ўхіл (меншавіцкі), і адзінадушна асудзіла гэтую плынь.

Пацярпеўшы паражэньне ў рабочых ячэйках „правадыры“ опозыцыі перад адчыненнем XV партконференцыі пакаяліся ва ўсіх сваіх учынках супроць партыі, згадзіліся з тым, што яны вялі вострую, недапусьцімую фракцыйную барацьбу, але... агаварыліся, што яны застаюцца на сваіх ідэйных пазыцыях.

Партыя мела поўнае права чакаць ад опозыцыі, што яна выступіць перад XV конференцыяй і адкрыта, нічога не захоў-

ваючы ад партыі, выкажа свае погляды, рознагалосьці, якія яна мае па міжнародных, гаспадарчых, профсаюзных і інш. пытаннях. Але дарма. Як набраўшы ў рот вады, опозыцыя прамаўчала амаль увесь час канфэрэнцыі. Толькі тады, як тав. Сталін прыпёр іх к сьценцы, абвінавачваючы іх у соцыял-дэмакратычным ухіле, яны адчынілі рот для таго, каб ізноў такі партыі нічога канкрэтнага не сказаць.

Т.т. Бухарын, Рыкаў і Томскі ў сваіх дакладах падрабязна разглядалі разыходжаньні, якія партыя мае з опозыцыяй.

Група гаспадарчых пытанняў.

Опозыцыя ў асобе т. т. Каменева і Троцкага высунула два галоўныя абвінавачаньні супроць гаспадарчай політыкі партыі. Адно—*незабесьпячэньне выстарчаючага тэмпу гаспадарчага разьвіцьця краіны і другое—невыстарчаючае скарыстаньне для соцыялістычнага будаўніцтва запасаў прыватна-капіталістычнага, нэпманаўскага і кулацкага накіраваньня.*

Аб якім невыстарчаючым тэмпе разьвіцьця гаворыць опозыцыя?

Наўрад ці можа хто аднесьці гэтае ўказаньне да апошніх гадоў аднаўленчага пэрыоду. калі прырост прамысловай прдукцыі характарызаваўся наступнымі лічбамі: 1924-25 г. — 60 проц., 1925-26 г.—40 проц. і па меркаваньням на 1926-27 г. — 17-18 проц.

Ці можна аднесьці ўказаньні опозыцыі на невыстарчаючы рост гаспадарчага разьвіцьця і, у першую галаву, прамысловасьці да тых пэрспэктыў, якія намечаюцца на бліжэйшыя гады?

Т. Рыкаў у сваім дакладзе зазначыў, што ў даваеннай Расіі штогод прырост прамысловай прдукцыі ў гады найбольш інтэнсыўнага яе разьвіцьця (з 1900 па 1913 г.г.) складаў толькі каля 4 проц. Сярэдняя норма прыросту ў народнай гаспадарцы заходня-эўропэйскіх краін і Паўночнай Амэрыкі складае толькі прыблізна 3-5 проц. у год.

Які прыблізна будзе рост нашага каманднага ўзвышша—дзяржаўнай прамысловасьці—на працягу бліжэйшых гадоў?

Для 1927-28 г., па найбольш асьцярожным вылічэньням Дзяржплану, прырост прыблізна вызначаецца ў 12 проц., а для

наступных гадоў ня менш—8—10 проц. Гэткі рост не зьяўляецца фантастычным. Калі ўзяць, напрыклад, вылічэнні перспэктыўнага 5-гадовага пляну ВСНГ аб прыросте прадукцыі дзяржаўнай прамысловасці штогод, дык яны маюць наступны тэмп прыросту:

1927-28 г. ў параўнаньні з мінулым—	22,9%
1928-29 " " "	—15,5 "
1929-30 " " "	—15,0 "

Наша партыя і ўрад орыентуюцца не на гэтыя лічбы, а на крыху больш сьціплыя. На колькі-ж рэальны прырост прадукцыі ў бліжэйшае 5-годзьдзе ў 8—10 проц.? На наш погляд у максымальны. Мы не сумняваемся ў тым, што гэтыя лічбы апраўдаюцца. Трэба-ж мець на ўвазе, што зьніжэньне тэмпу прыросту ў 1926-1927 і 1927-28 г.г. тлумачыцца тым, што якраз вось гэтыя гады па сутнасьці сваёй яшчэ зьяўляюцца годамі пераломнага пэрыоду. Гэта той пэрыод, калі нагрузка старога асноўнага капіталу выкарыстана цалкам, а вынікі капітальнага пераабсталяваньня і новага будаўніцтва фабрык і заводаў ня выявіліся яшчэ ў належнай меры.

Абсталяваньне новымі машынамі, пуск новых прадпрыемстваў, поруч з новымі мэтадамі арганізацыі гаспадаркі і рацыяналізацыі прамысловасці, павінны ня толькі ўтрымаць на ўказаным узвышшы тэмп росту прадукцыі прамысловасці, але і даць ужо значны эфэкт у галіне росту прадукцыйнасьці працы, зьніжэньне сабекошту, паляпшэньне якасьці прадукцыі, інакш кажучы, забясьпечыць агульную высокую прыбытковасьць нашай соцыялістычнай прамысловасці.

Гэткім парадкам у пытаньні аб тэмпе гаспадарчага будаўніцтва, як і ў іншых пытаньнях, опозыцыя цалкам страціла перспэктыву, ня верыць ва ўнутраныя сілы соцыялістычнага будаўніцтва, у сілы пролетарскай рэвалюцыі.

Гэтае сваё нявер'е опозыцыя маскіруе тым, што высоўвае патрабаваньне аб выняцьці сродкаў з „необобществленного“ прыватна-капіталістычнага сэктару. Згодна заявы опозыцыі, партыя не забясьпечвае нават вышэйуказаны тэмп росту прамысловай прадукцыі, бо, быццам, партыя пужаецца выстарчаюча выкарыстаць тыя рэсурсы, якія ва ўмовах НЭП'у і прыватна-капіталістычнага накапленьня яна павінна была выкарыстань.

Мы ўжо ведаем тыя крыніцы, якія мае на ўвазе опозыцыйная пляцформа. Гэтая крыніца—павялічэнне падатку, галоўным парадкам, на сярэдняцкую і кулацкую частку сялянства.

На чым грунтуецца гэтае запатрабаванне опозыцыі? На аналізе „ўдзельнай“ вагі натуральнага і грашовага накаплення гэтых пластоў сялянства? На вучоце вытворчай, таварнай моцы іх гаспадаркі ў сучасным перыодзе іх развіцця?

Не. Патрабуючы тэрміновага выняцця накопленых запасаў з сялянства, галоўным парадкам, сярэдняцкай гаспадаркі, гаспадаркі, якая яшчэ як след не ўзмацнела, якая пакуль што развіваецца на старой эаанамічна і тэхнічна адсталай базе, опозыцыя ня ўлічвае таго, на што якраз т. Сталін адзначаў у сваім дакладзе і тэзісах, а менавіта, што „індустрыялізацыя краіны можа ажыццяўляцца толькі ў тым выпадку, калі яна зможа апірацца на наступовае палінішэнне матэрыяльнага становішча большасці сялянства, якое з'яўляецца асноўным рынкам для нашай індустрыі“.

Між тым, пры яшчэ невыстарчаючай гаспадарчай моцы большасці сярэдняцкага сялянства і невыстарчаючым накапленні, правядзенне эаанамічных і фінансавых мерапрыемстваў, якія прапануюцца опозыцыяй, прывялі-б да разрыву змычкі рабочае класы і сялянства, да падрыву ўсякай магчымасці індустрыялізацыі.

Што азначае спалох опозыцыі адносна тэмпу нашага гаспадарчага развіцця, адносна невыстарчаючага выкарыстоўвання запасаў сялянства і прыватна-капіталістычнага напманскага накаплення? Яно азначае толькі тое, што ў сучасных цяжкіх умовах будаўніцтва опозыцыя ня мае ўпэўненасці ў тым, што мы зможам перамагчы гэтыя цяжкасці росту на базе рэсурсаў, дадзеных нам Кастрычнікавай рэвалюцыяй, якая перадала ў рукі пролетарыату вытворчыя сілы краіны.

Гэтая няўпэўненасць асабліва выразна выказана т. Каменевым, які асноўнай умовай перамогі перашкод соцыялістычнага будаўніцтва прапануе тэрміновае пераліванне сродкаў шляхам ападаткавання з „неаабышчэнага“ сэктару ў „ааабышчэнага“.

Гэтая, па сутнасці сваёй, падатковая тэорыя пабудовы соцыялізму сустрэла аднадушны адпор канферэнцыі.

Конфэрэнцыя указала опозыцыі, што падатковае абкладаньне сялянства і прыватна-капіталістычнага сэктару, гэта—толькі *адзін* з элемэнтаў, які нам будзе сродкі даваць на соцыялістычнае будаўніцтва. На адным гэтым пабудоваць соцыялізм немагчыма.

Партыя ідзе другім шляхам. Яна ажыццяўляе ўзрастаюча-прыбытковое абкладаньне капіталістычных пластоў гораду і вёскі.

Партыя возьме сродкі будаўніцтва ня толькі з падаткаў, але ў першую чаргу з тых крыніц вытворчых сіл і соцыялістычнага накапленьня, якія складаюць непарушныя асновы Кастрычнікавай рэвалюцыі.

Пабудова соцыялізму ў нашым краі і характар нашай рэвалюцыі

Пераацаніўшы моц „необобществленного“ сэктару гаспадаркі, галоўным парадкам, сялянскага, і, наадварот, недаацэньваючы творчыя матэрыяльныя сілы „обобществленного“ сэктару, які складае камандныя гаспадарчыя ўзвышшы, якія пролетарыят моцна трымае ў сваіх руках, опозыцыя дае паражэнскую характарыстыку нашага становішча і задач гаспадарчай політыкі і становішча на „ліквідатарскую“ політыку ў асноўным пытаньні *аб характары нашай рэвалюцыі*.

Спрэчкі аб характары нашай рэвалюцыі, а ў зьвязку з гэтым пытаньне, ці магчыма пабудоваць соцыялізм у вадным (нашым) краі, не зьяўляецца прадметам толькі тэарэтычных рознагалосьяў. Яно мае вялізнае значэньне ва ўсёй працы, якую праводзіць камуністычная партыя. Гэта—пытаньне перспэктыў нашага будаўніцтва, пытаньне аб узаемаадносінах клас у нашай рэвалюцыі. Правільным адказам на гэтае запытаньне вызначаецца ўся лінія партыйнага кіраўніцтва.

Гэта пытаньне зноў пастаўлена таму, што, якраз, сумняваючыся даць дакладны адказ на гэта пытаньне, тым самым опозыцыя ўсяляе нявер'е ў свае сілы і магчымасьці і ў шырокіх пролетарскіх мас СССР і ў мобілізуючых свае сілы рабочых капіталістычных краін.

Т. Троцкі кажа, што для пабудовы соцыялізму ў нашым краі вельмі мала шансаў. На конфэрэнцыі ў сваёй прамове ён

краіне з параважнай большасцю сялянскага насельніцтва змогуць знайсці сваё вырашэнне толькі ў міжнародным абхвасце на арэне сусветнай рэвалюцыі пролетарыату". Больш выразна т. Троцкі казаў у 1922 г., што сапраўдны ўздым соцыялістычнай гаспадаркі ў Расіі зробіцца магчымым толькі пасля, перамогі пролетарыату ў найбольш важных краінах Эўропы. Т. Сталін правільна зазначыў, што гэткай формулёўка пакідае ў сучасны перыяд пролетарыят СССР на пасыўнасць „Каму ахвота будаваць, ведаючы, што не пабудуеш“, пытае т. Сталін. *„Адсутнасць соцыялістычных перспектыв у нашай будаўніцтва вядзе да паслаблення волі пролетарыату, да істотнага будаўніцтва“.*

Пераацэнка кулацкай небяспекі па сутнасці сваёй ёсць выказванне таго-ж нявер'я ў магчымасці пабудовы соцыялізму ў нашым краі. Ня веручы ў магчымасць перамогі соцыялізму ў СССР, опозыцыя прапануе націск ва ўнутранай і замежнай політыцы нашае дзяржавы. Яна прапануе Камінтэрну па пытаннях міжнароднага камуністычнага руху політыку, якая пазбаўлена марксыцкага, ленінскага аналізу сучаснага становішча.

Словамі т. Сталіна канферэнцыя сказала: *„мы можам пабудаваць соцыялізм, апіраючыся на ўнутраныя сілы краіны, і мы пабудуем соцыялізм, калі нам не перашкодзіць у гэтай справе ваеннае ўмяшальства капіталістычных дзяржаў, інакш кажучы, прасты ўзброены напад“.* У гэтым караным пытанні опозыцыя выявіла нявер'е ў пабудову соцыялізму ў нашым краі без дапамогі пролетарскай рэвалюцыі на Захадзе. Справа ў тым, што „правадыры“ опозыцыі лічаць, што калі гаспадарка нашай краіны адсталая, тэхніка слабая, дык дзеля гэтага Эўропа і Амэрыка нас задушць могуць ня толькі ваеннай інтэрвенцыяй, але і сваімі эканамічнымі дасягненнямі.

Так гавораць і меншавікі.

Конферэнцыя ўказала, што соцыялізм (знішчэнне прыватнай уласнасці на зямлю, фабрыкі, заводы, банкі, плянавай гаспадаркі і г. д.) разьвязвае вытворчыя сілы краіны і, дзякуючы гэтаму разьвязваньню, мы за мінулыя гады НЭПу мелі гэткае шпаркае адбудаваўне народнай гаспадаркі. Зараз гаспадарка наша ўзышла ў новы перыяд: паступовай пера-

гэтым тэмпе (як мы вышэй паказалі) пойдзем уперад тэмпам, які немагчымы для капіталізму.

Опозыцыя таксама высунула пытаньне: ці знаходзімся мы адны, без дапамогі сусьветнага пролетарыату, на міжнароднай арэне.

Тав. Бухарын у сваім дакладзе даў на гэта выразны адказ:

„Не, мы не адны. Ня гледзячы на часовы перыяд стабілізацыі капіталізму ў Эўропе, адначасова трыма колёнамі прасоўвае міжнародная рэволюцыя—мерным крокам ангельскіх вулякопаў, маршам рэволюцыі ў Кітаі і соцыялістычным будаўніцтвам СССР. Гэтыя тры колёны б'юць капіталізм і прабіваюць у ім вялізную брэш. За гэтыя годы ў нас былі шматлікія дэлегацыі рабочых, якія адыгралі вялізную ролю, бо яны павезьлі в сабой на Захад праўду аб СССР; устаноўлена моцная дружба між намі і рабочымі Захаду, а гэта самае галоўнае, пры гэтых умовах мы ня пужаліся ніякіх інтэрвэнцый. Чым больш будзе соцыялістычных посьпехаў у нашай краіне, тым больш будуць рэволюцыялізавацца рабочыя Захаду“.

С. Баркоўскі

Эвалюцыя Г. В. Пляханава ад народніцтва да марксызму

Рэвалюцыйны рух у Расіі ў тым ці іншым выглядзе з пачатку 50-х г. г. XIX-га стагоддзя больш ужо ня спыняўся. Ён толькі часова заціхаў, змяняўся, каб зноў узняцца шырокай і высокай хваляй, ідучы то роўналежна з усёю грамадскаю опозыцыяй, то яе абганяючы. Гэтая-ж опозыцыя расла, узмацнялася і чэрпала свае сілы з усіх тых фактараў, якія дапамагалі падзенню ўрадавага аўторытэту і якія па сутнасці сваёй выклікалі неабходнасць рэвалюцыйнай барацьбы. Нават і ў тыя часы, калі агульна-грамадскі опозыцыйны рух супроць царскага ўраду па некаторых прычынах заціхаў—рэвалюцыйны рух ішоў далей, бяручы на сябе працу па сапраўднаму ажыццяўленьню тых пунктаў грамадскай праграмы, якія адпавядалі запатрабаванням народных інтарэсаў і прогрэсыўнай эвалюцыі Расіі, апрача таго, ён пашыраў гэтую праграму, рабіў з тэарэтычных абаснаванняў яе належныя практычныя вывады, і, такім чынам, знаходзіў у самым сабе новыя рашучыя сілы і адвагу. Апошнія фактары прыдавалі таксама большую бадзёрасць і лібэральнай опозыцыі, як аб гэтым сьведчаць, напрыклад, падзеі з галіны расійскага грамадскага руху канца 70-х гадоў.

К сучаснаму моманту гісторыя канчаткова высветліла, што расійскі лібэралізм ня быў здольным, каб ажыццявіць сваю праграму, каб прымусіць урад да „ўвянчання будынку“: лібэралізму прыйшлося задаволіцца некаторымі падачкамі пахлава-рэформіцкага зместу. Гэтыя падачкі насілі пышныя назвы, але сутнасцю сваёю яны не пагражалі існаваньню самаўладства, а яшчэ больш яго ўзмацнялі. Расійскі лібэралізм, абапіраючыся на частку прогрэсыўнага дваранства і частку ўзмацняўшайся буржуазіі, па сваёй колькасці і па сваіх унут-

раных якасцях ня змог павесці шырокія масы на рашучую барацьбу з самаўладствам; яго банкруцтва паказала ўсю слабасць расійскай „сярэдняй клясы“, і ўжо адно гэта штурхала рэвалюцыйную інтэлігенцыю да збліжэння з народнымі масамі.

У такі момант моральнага і матэрыяльнага банкруцтва лібэралізму адбыўся канчатковы пераход расійскай рэвалюцыйнай інтэлігенцыі на глебу соцыялізму, поўны разрыв яе з ідэаламі старога, буржуазнага міру, і з гэтага часу ідэі „расійскага соцыялізму кладуць свой адбітак і робяць пэўны ўплыў на ўсе фазы нашага соцыяльна-рэвалюцыйнага руху, да пачатку ў Расіі соцыял-дэмакратычнага руху“.

Грамадзка-эканамічныя і політычныя ўмовы расійскага быцця высунулі асабістыя формы соцыялістычнага руху ў Расіі і паслужылі тэарэтычным абаснаваньнем для народніцтва: гэта ёсць надзея на самае блізкае агульнае паўстаньне сялянства, якое адзіным рашучым ударам вызваліцца ад уціску абсалютызму і знішчыць зачаткі капіталізму.

Распачаўшыся вясною 1874 г. рух рэвалюцыйнай моладзі, якая з чыстым і поўным веры энтузіязмам пайшла „ў народ“, даў дзёве моцныя і ярскія рэвалюцыйныя хвалі, якія паслядоўна, адна за другою, у 74 і 75 г.г. значна страсянулі расійскую грамадзкасць. Пасля гэтага насталі месяцы хмарнай і цяжкай паласы жыцця для рэвалюцыянэраў, бо царскі ўрад быў вельмі мсцівы. Бачачы тое, што „народ“ не пайшоў на рашучыя рэвалюцыйныя падзеі, што падняты рух для яго застаўся як-бы чужым, далёкім і незразумелым, больш сьвядомая частка моладзі, якая была захоплена рэвалюцыйным рухам, павінна была падумаць аб прычынах такіх няўдач. Апрача таго, пачынаўся ўжо разброд, распыленьне рэвалюцыйных сіл. Патрэбна было абавязкова распачаць працу па згуртаваньню гэтых сіл, што было мажліва толькі шляхам утварэньня пэўнай арганізацыі. Так узьнікла грамада „Зямля і Воля“ (восень 1876 г.), прычым тэрмін узьніканьня яго супадае якраз з тым часам, калі Г. В. Пляханаў робіцца актыўным удзельнікам рэвалюцыйнага руху.

Першым рабочым рэвалюцыянэрам, з якім прыйшлося сустрэцца Пляханаву, быў Мітрафанаў (канец 1875 г.), які ў той час быў у становішчы „нелегальнага“. Пляханаў тады быў вялікім народалюбцам і зьбіраўся „ісьці ў народ“,

Ён браў прыклад з усяе моладзі, якая імкнулася азнаёміцца з становішчам і настроямі народу. Як і яна, Пляханаў таксама ставіў мэту пабудзіць народ да паўстання, як і ўсе народнікі, меў нявыразнае і неазначальнае ўяўленне. „Знаёмства з Мітрафанавым, як з асобаю, зацікавіла мяне, хаця і не ўваходзіла ў рамкі сантымэнтальнага ўяўлення аб народзе; мне прыходзілася часта з ім сустракацца і я прагна распытваў яго аб яго рэвалюцыйнай дзейнасці ў народных колах. З усіх народных пластоў бліжэй усяго да мяне, па майму тагачаснаму становішчу, былі, напэўна, піцёрскія рабочыя, і вось я закідаў свайго новага знаёмага пытаннямі, што яны сабою прадстаўляюць“*). Далей Пляханаў кажа, што Мітрафанаў адносіўся да гарадзкіх рабочых адмоўна, гаворачы, што яны вельмі распусныя і прасякнуты буржуазным духам, з прычыны чаго ўсе рэвалюцыянеры, па думцы Мітрафанава, павінны ісці ў вёску. Гэткія водгукі давалі сапраўдны воблік гарадзкіх рабочых. Поўная несвядомасць рабочых, адсутнасць сярод іх якой-небудзь арганізаванасці тлумачыць і тую форму соцыяльнай дынамікі, якая ўтварылася ў першых сутычках рэвалюцыянераў з расійскім абсалютызмам. Пляханаў у пачатку 1876 г. спаткаўся з піцёрскімі рабочымі ў сваёй кватэры ў Пецярбурзе, бо ня было іншага месца для правядзення рабочага сходу. Тут, на гэтым сходзе, маладыя рэвалюцыянеры,—застаўшаяся частка вялікай народніцкай арміі (справа ідзе пасля бурнага няўдачлівага „хаджэння ў народ“. С.Б.),—канчаткова пераканаліся, што вёска не ўяўляе ўдзячна-карыснай глебы для соцыялістычнай пропаганды. У дыскусіі па пытаннях аб пропагандзе, пасля зваротнага руху, які прывёў рэвалюцыянераў назад у горад, высвятлілася, што рэвалюцыйная дзейнасць будзе мець больш поспеху ў горадзе, чым на вёсцы, бо значная частка рэвалюцыянераў не паддалася ўплывам выключна „сялянскіх“ соцыялістычных ідэй і вяла працу ў горадзе сярод груп рабочых. Зразумела, што гэтыя групы былі зусім невялікімі, але вынікі такой працы становіліся больш выразнымі, чым на вёсцы, дзе нярэдка здаралася, што сяляне з'явіўшыся сярод іх агітатараў аддавалі ў рукі начальству.

*) Г. В. Плеханов. Собр. соч. т. III. Русский рабочий в революционном движении, стар. 128.

Сходка зрабіла на Пляханаву вельмі моцнае ўражаньне.— „Я,—кажа Г. В.,—зусім забыўся аб хмурых водзых Мітрафанавы аб пецяярбургскіх рабочых“¹⁾).

Нельга сказаць, каб Пляханаву было занадта цяжка азнаёміцца бліжэй з рабочымі, бо некаторыя з іх нават далі яму свае адрасы.

Тут трэба адзначыць тыя ўмовы, якія дапамаглі Пляханаву стаць сапраўдным рэволюцыянерам. Галоўныя паміж імі, на наш погляд, будуць наступныя: 1) грамадскі настрой эпохі, 2) той уплыў, які быў зроблен на Пляханаву дзякуючы спатканню яго з лепшымі дзеячамі піцёрскага пролетарыату.

70-ыя гады характарызуюцца агульным падняццём індустрыі. Разам з падняццём прамысловасці пачаўся разгортвацца ў гэты час у Піцеры забастовачны рух. Рабочыя, як бачым, пакрысе пачынаюць пераходзіць ад абароны да нападу і нават часамі вырываюць у прамыслоўцаў, на гэтым шляху эканамічнай барацьбы, перамогу.

Аднак, слаба арганізаваны, навальны рух рабочых тады яшчэ ня мог зрабіць на народнікаў такога ўплыву, каб яны паўна ўявілі сабе ўсё вялікае значэнне рабочае клясы, бо гэтая кляса ў іх сьветапоглядзе як-бы не існавала. Народнікі хаця і збліжаліся з рабочымі-адзінкамі, але выкарыстоўвалі іх для ажыццяўлення сваіх старых мэт, гэта ёсць, галоўным чынам, для працы сярод сялянства.

Рабочыя, бачачы сваю ўзрастаючую моц, захацелі арганізаваць сваю дэманстрацыю, і пры гэтым дэманстрацыю такіх разьмераў, якая магла б сваёй рэволюцыйнасьцю зацьміць буйныя „Інтэлігенцкія“ дэманстрацыі. Яны ўпэўнівалі народнікаў, што сваячасова і добра арганізаваная дэманстрацыя зьбярае да 2.000 рабочых. „Мы ня былі пэўнымі ў гэтым, але бунгарская жылка загаварыла ў кожным з нас, і мы здаліся“,—кажа Пляханаў²⁾. Так адбылася вядомая Казанская дэманстрацыя ў (18) сьнежні 1876 г.—„1876 г., 6 сьнежня ў панядзелак,—чытаем у „Абвінавальным акце па справе аб злачыннай дэманстрацыі, адбыўшайся на Казанскім пляцу ў С.-Пецяярбурзе“,—Казанскі сабор быў перапоўнен слухаючымі набажэнства людзьмі, у ліку каторых выдзяляліся сваім надворным

¹⁾ Плеханов. Собр. соч. т. III, стар. 130.

²⁾ Ibidem, стар. 149.

выглядам, трыманьнем і адсутнасьцю набожнасьці маладыя асобы абойга роду, каторых, відаць было, царква прывабіла да сябе зусім не набожнымі ўплывамі... Гарадавы Ясіненка быў сабраўся ўжо ісьці к прыставу з дакладам аб зборышчы моладзі ў царкве, але ён быў адхілен ад дзэвярэй, у якія яна ўваходзіла вялікаю гушчаю... У гэты час з натоўпу моладзі, вышаўшай на пляц, выступіў высокі белакуры мужчына, зняў шапку і пачаў громка гаварыць, махаючы рукамі... Малады чалавек гаварыў... аб уціску ўраду, яго несправядлівасьцях, аб ссылцы лепшых расійскіх людзей, як-то: Чарнышэўскага, Далгушына, Нячаева і інш., аб бяздольным становішчы расійскага народу, у якога для ўзысканьня падаткаў прадаюць апошнюю карову. Прамова была закончана пры крыках „брава“, „брава“ і воплесках прысутнічаўшай каля гаварыўшага моладзі. У гэты самы момант быў выкінуты над натоўпам чырвоны сыцяг з надпісам: „Зямля і Воля“¹⁾.

Малады чалавек, аб каторым гаворыцца ў абвінавальным акце і імя якога так і засталася невядомым, быў ніхто іншы, як Г. В. Пляханаў. (Сястра Г. В. Барбара Валянцінаўна перадае са слоў яго таварыша, што прамову на дэманстрацыі павінен быў сказаць хтось-та другі, але, за адсутнасьцю гэтае прызначанае асобы, абавязкі прамойцы ўзяў на сябе Пляханаў).

У гэтыя ўжо часы, як бачым, Пляханаву, народніку да мазга касьцей, прышлося прама ці ўскосна задумвацца над метадамі новай політычнай барацьбы з самаўладствам. Дэманстрацыя зрабіла сур'ёзны ўплыў на яе ўдзельнікаў—і ў першую чаргу на самага Пляханаву, бо, як кажа Пляханаў, дэманстрацыя „была першай спробай практычнага дапасаваньня нашых разуменьняў аб агітацыі“²⁾. Наогул аб Казанскай дэманстрацыі гутарыла ўся Расія.

Пляханаў, такім чынам, прымушаны быў стаць на такі пункт погляду, што рабочая маса „ад пункту за пяцікапеечную прыбаўку паступова будзе пераходзіць да больш шырокага пратэсту“. Па меры таго, як ён уваходзіў у самую гушчэ піцёрскіх рабочых, зрастаўся з імі ў процэсе рэвалюцыйнай

¹⁾ Правительственный Вестник, 1877 г. №№ 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 31. перадрукавана В. Базілеўскім (Багучарскім) у яго зборніку „Государственные преступления в России в XIX в.“ т. II.

²⁾ Плеханов. Собр. соч. т. III, стар. 154.

барацьбы, пільна прыглядаючыся да іх, ён няпрыметна для самага сябе пачаў пераглядаць „каштоўнасьці“. Перад ім праходзіў цэлы шэраг рабочых, з якімі ён часта сутыкаўся. Усе яны рабілі на яго моцнае ўражаньне і штурхалі яго думку ў нейкім новым кірунку³⁾.

Пасьля таго, як Пляханаў зжыўся з піцёрскім пролетарыятам, мы бачым яго ў якасьці актыўнага ўдзельніка большасьці рабочага руху на піцёрскіх фабрыках і заводах у 1878—79 г.г. Так, у студзені 1878 г. ён прымае ўдзел у дэманстрацыі рабочых Васільлеўскага патроннага заводу, якая адбылася пасьля выбуху пораху, ахвярай якога было некалькі рабочых. Рабочыя памянёнага заводу часта перасьцерагалі адміністрацыю аб магчымасьці ўзрыву пораху, дзеля таго што порах знаходзіўся каля дзвярэй у каморцы, і даволі было маленькай іскры, каб порах узарваўся і рабочым пасьля гэтага ня было як ратавацца, з-за таго што дарога да выхаду была-б адрэзанаю. Да часу ўсё было спакойна, і начальства пакладалася на міласьць божую. Але пасьля адбыўшага здарэньня рабочыя былі абураны. Ёснаваўшы рэвалюцыйны гурток адразу ўбачыў, што яму трэба рабіць. Адным з сяброў гуртка была выпушчана адозва, якая была надрукована ў патайной друкарні. Гэта адозва зрабіла добрае ўражаньне на рабочых і выклікала спачуваньне, якога раней ніхто не прымячаў з боку рабочых да рэвалюцыянэраў; цяпер адозву чыталі з захапленьнем.

У сакавіку таго-ж году Пляханаў выступае адным з кіраўнікоў стачкі, якая выбухнула на „Новой бумагопрядильне“ ў сувязі з паніжэньнем зароботнай і паштучнай платы. Крыху пазьней ён таксама ў той-жа ролі выступае на фабрыцы Торытона. Забастоўка на фортэп’яйнай фабрыцы Беккера (жнівень), табачнай—Мігры і бр. Шапшал (верасень), прадзільнай—Кеніга (лістапад), другая забастоўка ў Мальцава,—і ўсюды Пляханаў ідзе і пасьпявае да гэтых рабочых забастовак, ён іх нязьменны ўдзельнік, умацоўваючы саюз бунтаўшчыкоў Казанскай плошчы з рабочымі гушчамі. Нам „трэба было,—як кажа Пляханаў,—толькі ня ўпушчаць такіх хвілін, каб рабочая гушча спачувала нам, а пасьля таго, як яны ўбачаць у „бунтаўшчыкох“ прыяцеляў, тады можна згаварыцца“.

³⁾ С. Я. Вольфсон, Плеханов. 2 выд. стар. 35.

Такім чынам у 1878—79 г.г. Пляханаў, які ўжо меў багаты вопыт і абагаціў свой розум некаторымі, хаця пакуль яшчэ невялікімі, ведамі марксызму (павярхоўнае знаёмства з „Капіталам“, марксыцкія артыкулы Зібэра, элементы эаномічнага матэрыялізму, якія знаходзіліся ў творах Бакуніна і г. д.), усё яшчэ застаецца ортодоксальным народнікам.

Наогул узрост рабочага руху з таго часу разгортваўся даволі хутка. Паглядзім, як адбівалася рабочае пытаньне ў тагачаснай рэвалюцыйнай літаратуры!

Перадавая ў 4 нумары „Зямлі і Волі“, якая зьявілася ў сьвет 20 лютага 1879 г., цалком прысьвечана пытаньню аб ролі гарадзкіх рабочых „у баявой народна-рэвалюцыйнай арганізацыі“.

„Хваляваньні фабрычнага насельніцтва,—гаворыцца ў гэтым артыкуле,—пастаянна ўмацоўваюцца і становяцца пытаньнем дня, прымушаюць нас раней, чым мы разьлічвалі, заняцца тым пытаньнем, якое павінна належаць нашым гарадзкім рабочым у гэтай арганізацыі. Пытаньне аб гарадзкім рабочым належыць да ліку тых пытаньняў, якія, можна сказаць, самім жыцьцём, самастойна высоўваюцца наперад на належнае ім месца, насупроць апрыорным тэарэтычным вырашэньням рэвалюцыйных дзеячоў(*). Да пачатку 1879 г. рабочы рух перарос народніцкае вучэньне на цэлую галаву. Дзея гэтага няма нічога дзіўнага, што найбольш разьвітая частка піцёрскага пролетарыяту ўвайшла ў заснованы каля таго часу „Паўночна-Расійскі Рабочы Саюз“ і ў сваіх політычных поглядах і імкненьнях значна разышлася з „бунтарамі“—народнікамі. Ідэя „хаджэньня ў народ“ траціць у ваччу рэвалюцыйнай інтэлігенцыі свой быўшы ўплыў, а тэндэнцыі тэрору ўсё больш робяцца домінуючымі, і калі ў сярэдзіне 1879 г. сабраўся ў Варонежы партыйны з'езд, дык яму прыйшлося ня столькі вырашаць пытаньні аб тэроры, колькі яго санкцыянаваць; справа ішла аб аформленьні тактыкі, фактычна ўжо прызнанай, стыхійна ўросшай у практыку грамады.

Да пачатку кастрычніка 1879 г. месца „Зямлі і Волі“ занялі дзьве самастойныя народніцкія арганізацыі: верная вырашэньням Варонежу „Народная Воля“ і ахоўваючая бунтарскія традыцыі „Чорны Перадзел“.

*) Плеханов. Собр. соч. том III, стар. 182.

У студзені 1880 г. вышаў з друку першы нумар органу новай групы, які насіў таксама назву „Чорны Перадзел“.

Але ўсё павялічваючыся да канца 1879 г. рэпрэсіі і вышук кіраўнічага ядра арганізацыі паставілі перад апошняю пытаньне аб неабходнасьці ад'езду найбольш скомпромэнтаваных яе сяброў за межы, а ў тым ліку і Г. В. Пляханава.

Сабраўшыся ў Жэневе—Пляханаў, Дэйч, Засуліч і Аксэльрод заклалі аснову групы „Вызваленьне Працы“ ў 1882 г., якая адыграла ў гісторыі рэвалюцыйнага руху ў Расіі вялікую ролю. З гэтых часоў Г. В. уваходзіць у новую фазу рэвалюцыйнай дзейнасьці.

Л. Каплан

Супродь каго змагаецца Кантон ¹⁾

(Праця)

5. Сялянства ў кітайскай рэвалюцыі

На становішчы і ўдзеле Кітайскага сялянства ў рэвалюцыі нам трэба спыніцца хаця-б таму, што яно складае 80 проц. усяго кітайскага насельніцтва. Наогул сялянства ў Кітаі па свайму гаспадарчаму становішчу падзяляецца на ўласнікаў, арандатараў і ўласнікаў-арандатараў зямлі разам. Да пранік-навення капіталізму, у Кітаі буйнага зямляўласніцтва ня было; толькі пасля гэтага адзначаецца драбленьне сялянскіх гаспадарак, а таксама зьменшаньне ліку зямляўласнікаў і павялічэньне ліку арандатараў. Па лічбах, якія прыводзіць А. В. Грэбеншчыкаў ²⁾, у 9 кітайскіх правінцыях з агульным лікам—35.905.829 сялянскіх сем'яў-земляробаў, мы маем уласнікаў зямлі—16.172.972, арандатараў—10.544.506, і ўласнікаў-арандатараў—8.188.301. Гэтыя лічбы характэрны ў тым сэнсе, што лік арандатараў зямлі штогод у Кітаі павялічваецца.

Калі разгледзець лічбы разьмеркаваньня зямлі ў Кітаі, нам прыдзецца адзначыць той факт, што чым больш буйныя зямельныя надзелы, тым меншы лік іх уласнікаў. З агульнага ліку гаспадарак 48.564.156 мы маем гаспадарак менш 10 му ³⁾—17.624.480, больш 10 му—13.125.219, больш 30-му—9.857.283, больш 50 му—5.203.828 і больш 100 му—2.753.346. Гэткім парадкам мы будзем мець:

Беднякі (менш 10 му)	. . .	35,6 проц.
Маламоцныя (10—30 му)	. . .	27 "
Сераднякі (30—50 му)	. . .	20,3 "
Серадн.-заможнікі (50—100 му)	. . .	11,5 "
Сял. буржуазія (100 му і больш)	. . .	5,6 "

¹⁾ Глядзі пачатак у сшытку 7-8

²⁾ Часопісь „Новый Восток“.

Сялянская буржуазія, якая складае 5,6 проц. усіх гаспадарак, трымае ў сваіх руках палову ўсёй пасеўнай плошчы, г. зн. больш чым 31 мільён сем'яў беднякоў і маламоцнага сялянства. Трэба таксама мець на ўвазе амаль поўную адсутнасць скаціны як у беднаты, так і ў малазаможных гаспадарках. Усё гэта дае нам адказ на тое, чаму мільёны людзей у Кітаі штогод паміраюць з голаду: менш чым палова дзесяціны сям'ю ў 5—6 душ ніколі не пракорміць. Гушчыня насельніцтва месцамі дасягае да 600 душ на кв. мілю. Вось чаму мы прыкмячаем гэтакія вялікія перамяшчэнні насельніцтва, якія тут штогод адбываюцца. Рабочая сіла прымушана пакінуць вёску і ўходзіць альбо ў войска, альбо ў горад, дзе наймаецца на ўсялякую працу. Між іншым мы тут таксама знаходзім адказ на запытаньне, чаму ў кітайскіх гарадох мужчын больш, чым жанчын: рабочая сіла ў Кітаі настолькі танна расцэньваецца, што на ўсякія працы, нават і на кухню, бяруць мужчын.

Поруч з павялічэннем беспрацоўнай рабочай сілы ў горадзе, павялічваецца лік арандатараў зямлі, якія атрымліваюць толькі 40 проц. свайго ўраджаю—60 проц. забіраюць зямляўласнікі. Часам арэндная плата дасягае 90 проц. усяго ўраджаю. Гэтыя кабальныя ўмовы ўскладняюцца яшчэ тым, што кожны арандатар зямлі павінен уносіць вялізны грашовы залог за арэндны кавалак зямлі, што ён павінен даць гаспадару значны лік кур, гусей, віна і наогул усяго таго, што ад яго запатрабуе гаспадар.

Зямельнае пытаньне яшчэ больш ускладняецца тым, што Кітай вельмі часта церпіць ад разводзьдзяў. Так, напрыклад, у правінцыі Чжылі ў часе паводкі ў 1920 годзе пацярпела 17.646 вёсак і больш 5.600.000 чалавек засталіся бяз прытулку і паміралі з голаду. У 1921 годзе разводзьдзе заліло ўвесь паўночны Кітай. Між іншым, у часе разводзьдзя ці наогул стыхійнай небяспекі сельская гаспадарка ад зямельнага падатку, а таксама ад арэнднай платы не звальняецца. Зусім зразумела, што гэта вельмі дрэнна адбіваецца на гаспадарках, асабліва бядняцкіх, маламоцных і арэндных, што на цэлы шэраг гадоў робяць іх залежнымі ад гаспадара, ці кулака, тым больш, што ў Кітаі гэтакія разводзьдзі бываюць вельмі часта. У выпадку, калі памірае бацька, сын павінен плаціць яго даўгі. Часам некалькі пакаленняў

бацькавы доўг. Грашовая выручка звычайнай бядняцкай гаспадаркі складае 10—12 руб. у год, з якіх ён павінен яшчэ плаціць падатак.

Ня ў лепшым становішчы знаходзіцца рабочы ў сельскай гаспадарцы, які зарабляе ня больш 100 руб. у год. Сяляне, якія маюць сваю зямлю, павінны штогод уносіць асноўны падатак у агульна-дзяржаўную скарбніцу і асобны падатак на карысьць правінцыі.

Апрача гэтых падаткаў, ён павінен уносіць спецыяльныя падаткі на войска, міліцыю, гарнізонныя атрады і г. д. — усяго больш як 30 розных падаткаў. Сялянства асабліва церпіць ад усякіх грамадзянскіх войнаў, якія ўжо столькі часу адбываюцца на тэрыторыі Кітаю. Больш, чым каго-небудзь, усякія адступаючыя і наступваючыя войскі рабуюць сялянства, якое павінна і карміць войска да яшчэ грошы даваць. Гэтым і тлумачацца варожыя адносіны сялянства да ўсякіх атрадаў, якія амаль кожны месяц мяняюцца ў вёсках і гарадох.

Вось гэты непасрэдны вопыт грамадзянскай вайны, тое, што сялянства больш за ўсіх церпіць ад гэтай вайны, зьяўляецца галоўнай сувяззю між кітайскім сялянствам і вызваленча-рэвалюцыйнымі сіламі Кітаю. Сялянства пачынае разумець, што мілітарызм зьяўляецца галоўнай сілай, якая перашкаджае іх дабрабыту, палепшаньню іх эканамічнага становішча.

Калі становішча сялянства ў тых правінцыях, дзе ўлады знаходзіцца Кантонскі ўрад, яшчэ досыць дрэннае, дык яшчэ горш сялянскае становішча ў іншых правінцыях Кітаю. Цікава прывесці, што ў правінцыі Хунань зямельны падатак ужо ўплочан па 1929 год, а ў правінцыі Сычуань па 1956 год. У правінцыі Хэнань на ўтрыманьне 2-ой народнай арміі сялянства прымушана было плаціць каля 20.000.000 даляраў у год. Ня дзіва, чаму сялянства дапамагала рэакцыянэру У-Пэй-Фу граміць народную армію.

Амаль стопроцантная няпісьменнасьць перашкаджае арганізацыі кітайскага сялянства, якое амаль ні ў якую політычную арганізацыю не ўваходзіць. Між тым у вапошнія гады мы адзначаем значныя сымптомы разьвіцьця паўстанцкага руху сярод сялянства. У правінцыях Хунань, Хэнань і Хубэй летась, дзякуючы засусе і голаду, адбываліся сялянскія бунты супраць збору падаткаў. Сялянства, якое ўсё больш і больш

цёрпіць ад усякіх падаткаў, разгромаў і інш. прычын, зьяўляецца тэй крыніцай, якая, з аднаго боку, дастаўляе ўзброеную сілу ўсякім генэралам і дудзюнам, а з другога боку, арганізоўвае ўсякія партызанскія атрады пад рознымі назвамі („Чырвоныя пікі“, „Чорныя пікі“, „Цьвёрдыя бабы“ і інш.), якія змагаюцца супроць усякіх генэралаў і зборшчыкаў падаткаў.

Паўстанчаскі рух кітайскага сялянства покуль яшчэ носіць выключна эканомічны характар—барацьба супроць падаткаў, але гэтае цёмнае няпісьменнае сялянства пачынае разумець, што ня меншую долю віны ў яго цяжкім становішчы мае замежны імперыялізм, які захапіў фактычную ўладу ў Кітаі ў свае рукі, зьбірае падаткі, мыту і г. д. Сялянства пачынае шукаць сувязі з агульна-рэвалюцыйным рухам, каб агульнымі сіламі аб'яднаць Кітай.

Партызанскія атрады існуюць ня толькі па вёсках, але мы маем факты, калі партызанскія атрады аб'яднаюцца ў маштабе цэлай правінцыі, са штабам, цэнтрам і г. д. Расслаенне кітайскага сялянства, якое больш узмацнілася ў часе грамадзянскай вайны, штурхае беднату і маламоцнае сялянства на арганізацыю. Гэты стыхійны сялянскі рух можа быць выкарыстаны рэакцыяй, але ўсё-ж можа зрабіцца вялікім рэвалюцыйным фактарам.

Гэты процэс арганізацыі сялянства паказвае, што клясавая барацьба ў кітайскай вёсцы пачынае разгортвацца.

Калі для гораду клясавая барацьба гэта—арганізацыя, дык для вёскі клясавай барацьбой зьяўляецца стыхія (зразумела ня ўсякая. Л. К.). Тайныя сялянскія таварыствы, якія, праўда, высоўваюць вельмі няясныя лёзунгі, маюць сваім грунтам клясавую барацьбу бядняцкага і маламоцнага насельніцтва з зямляўласьнікамі і абшарнікамі. І, поруч з гэтымі, гістарычна ўжо складзенымі тайнымі арганізацыямі, узрастаюць сьвядома арганізаваныя для барацьбы атрады самаабароны, якія арганізуюцца абшарнікамі і кулакамі супроць „народнай міліцыі“, усякіх „пікаў“ і інш. партызанскіх атрадаў.

Факт офіцыйнага існаваньня гэтых клясавых атрадаў вясковай буржуазіі сьведчыць аб вялікай падрыхтоўцы ўзброеных сіл вясковай рэвалюцыі і контр-рэвалюцыі да наступных баёў.

У вадным з сваіх дакладаў аб Кітаі т. Радэк прыводзіў характэрны факт, што 30 проц. усіх спраў, якія разглядаюцца ў кітайскіх судах—гэта цяжба беднаты з кулакамі. Хіба-ж гэ-

ты факт ня лепш за ўсё сьведчыць аб вялікім расслаенні кітайскай вёскі. Мыляюцца тыя, якія разглядаюць увесь кітайскі народ, як нешта цёмнае, якое ня цікавіцца ніякім рухам, ня прымае ніякіх мерапрыемстваў да палепшання свайго становішча. Шэраг буйных сялянскіх паўстанняў у апошнія гады, няўпынны сялянскі рух у правінцыях Чжан-Цзо-Ліна, Сун-Чуан-Фана, У-Пэй-Фу і інш. генэралаў сьведчыць аб тым, што ўзбунтаваўшаяся сялянская стыхія пагражае раздуць рэволюцыйны пажар ва ўсім Кітаі. Толькі ў пачатку гэтага году ў шэрагу правінцый адбыліся запраўдныя бойкі паміж атрадамі самааховы вясковай буржуазіі і партызанскімі і сялянскімі атрадамі, у часе якіх шмат загінула і паранена Увесь недахват паўстанчаскага руху, гэта адсутнасць сялянскай арганізацыі, якая-б яго аб'яднала.

Барацьба кітайскага сялянства не павінна абмяжоўвацца барацьбой толькі са зборшчыкамі падаткаў ці зямляўласнікамі. Вораг куды мацнейшы—мілітарызм і імперыялізм.

У гэты бок трэба накіраваць дзейнасць і актыўнасць партызанскіх сялянскіх атрадаў.

Гэта пачынае разумець сялянства, якое ў часе апошняй барацьбы рэволюцыйнага Кантону з рэакцыянерамі падтрымлівала рэволюцыйнае войска.—Хіба-ж не яскравым зьяўляецца той факт, што амаль усё насельніцтва гораду Ханькоу вышла спаткаць кантонскае войска, калі апошнія займала горад. Першы раз у гісторыі Кітаю здарылася, каб насельніцтва заваёванага гораду з вялікай і шчырай прыхільнасцю і радасцю спаткала войска, якое займала горад. Ня раз адзначалася, як сялянства тых правінцый, дзе раней быў У-Пэй-Фу, дапамагала кантонскаму войску зброяй, збожжам і інш.

Гэтыя факты з гісторыі апошніх баёў прыводзяць нас да вынікаў, што, чым-бы ні кончыліся апошнія баі кантонскага войска з Сун-Чуан-Фанам, кітайскае сялянства яшчэ больш і больш схіляецца ў бок рэвалюцыі і ня толькі сымпатызуе, але дапамагае, удзельнічае ў вызваленча-рэвалюцыйным руху. Сялянства пачынае пераконвацца ў тым, што палепшыць сваё эканомічнае становішча яно зможа толькі шляхам агульнай працы з усімі вызваленчымі сіламі, шляхам супрацоўніцтва з партыяй Гоміндана і камуністамі, якія ставяць сабе першапачатковай мэтай—дэмакратызацыю Кітаю.

Гэта супрацоўніцтва з сялянскім паўстанчым рухам намі разглядаецца, як неадкладная, тэрміновая праца Гоміндану. Ма-ла яшчэ ў вайсковым сэнсе перамагчы ворага, трэба перамогу замацаваць. А замацаваць перамогу магчыма будзе толькі та-ды, як правільнай урадавай політыкай да сялянства Гоміндан здолее ўстанавіць і наладзіць належнае супрацоўніцтва з ся-лянскімі масамі.

Само сялянства разглядае мэты сваёй барацьбы ня толь-кі як барацьбу з мілітарызмам і імперыялізмам. Яно разумее, што пакуль імперыялістыя будуць панаваць у Кітаі і пакуль ня будзе знішчан сучасны адміністрацыйны падзел Кітаю, сялян-ства таннага тавару ці машыны не атрымае. Гэта значыць, што задачы Гоміндану, усіх рэволюцыйных вызваленчых сіл кітайскага сялянства аднолькавы. Гэта дае нам магчымасць разглядаць сучасную барацьбу Кантону супроць імперыялізму і мілітарызму ня толькі, як вайну за выключна кантонскія інта-рэсы, але за агульна-нацыянальна-кітайскія, у якіх зацікаўле-ны ўсе працоўныя масы Кітаю.

Калі мы яшчэ зараз ня можам разглядаць кітайскае ся-лянства, як дзейную, актыўную сілу ў рэволюцыі, дык неда-лэк час, калі яно са зброяй у руках выступіць супроць аб'яд-нанай контр-рэволюцыі.

Пачынаючы з канца ўсім вядомых шанхайскіх падзей, на-цыянальна-рэволюцыйны рух перажывае такі час, калі буржу-азія адыходзіць ад рэволюцыі, спужаўшыся моцнай арганізава-насьці свайго клясавага ворага—пролетарыату, а сялянства яшчэ да рэволюцыі не пасьпела падыйсьці. Зараз, у сувязі з апошнімі перамогамі Кантону, гэтая сьпячая, магутная сіла сялянства пачынае разгортваць сваю вялізную сілу.

Расстрэл войскам У-Пэй-Фу рабочых Пэкін-Ханькоўскай чыгункі мы зраўнівалі з расстрэлам Пецяўбургскіх рабочых 9 студзеня 1905 году; падзеі, якія зараз адбываюцца ў Кітаі, мы зраўніваем з расійскім 1905 годам: буржуазія адыходзіць, сялянства падыйсьці не пасьпела, пролетарыят, рэволюцыйныя сілы змагаюцца адны. У 1905 годзе расійскі пролетарыят быў пераможаны. У Кітаі гэта неабавязкова таму, што рэволюцыя ў Кітаі лепш узброена, лепш арганізавана выступае супроць контр-рэволюцыйнай рэакцыі, якая таксама не пасьпела аб'яд-наць свае сілы, стварыць адзіны фронт супроць рэволюцыі.

6. Грамадзянская вайна, разгром мілітарыстых і перамога Кантону

У асобе Кантонскага ўраду мы маем аб'яднаньне ўсіх нацыянальных рэволюцыйных сіл Кітаю супроць мілітарызму і імперыялізму. Мінулі тыя часы, калі Юань-Шы-Кай, які быў Сун-Ят-Сэнам пасаджаны на пасаду прэзыдэнта Кітаю, разграміў партыю Гоміндан. Яна зараз узрасла, узмацнела і зьяўляецца магутнай рэволюцыйнай сілай. Як кажуць: „Не абмыляецца той, які нічога ня робіць“, і Гоміндан рабіў памылкі. Асабліва памятна, калі Гоміндан для таго, каб разьбіць У-Пэй-Фу, заключыў саюз з рэакцыянерам Чжан-Цзо-Лінам. Але Гоміндан здолеў выгартваць моцную рэволюцыйную сілу кітайскага перадавога сялянства, інтэлігенцыі, дробнай буржуазіі і рамесьнікаў. Апіраючыся на падтрыманьне сялянскіх мас, партыя Гоміндан арганізавала моцную дысцыплінаваную народна-рэволюцыйную армію, якая, пад камандаваньнем Чан-Кай-Шы, разьбіла У-Пэй-Фу і зараз змагаецца супроць Сун-Чуан-Фана.

Партыя Гоміндан імкнецца ажыццявіць наказ свайго нябожчыка правадыра Сун-Ят-Сэна—знішчыць мілітарызм і аб'яднаць Кітай у вадно цэлае для барацьбы супроць сусьветнага імперыялізму. Гоміндан апіраецца, галоўным чынам, на сялянства, яго таксама падтрымлівае маладая партыя кітайскага пролетарыату—комуністычная, якая ідзе адзіным фронтам з партыяй Гоміндан у барацьбе супроць імперыялізму і мілітарызму. Гоміндан вакол Кантонскага ўраду яднае ўсе сілы, якія гатовы змагацца за адзіны, дэмакратычны Кітай. Гэта вельмі непакойць кітайскіх рэакцыянераў, а таксама за сьпіною іх стаячых сусьветных імперыялістых.

Гоміндан, які на сваіх штандарах крывёю кітайскіх рабочых і сялян напісаў: „барацьба з імперыялізмам“, пачынае ажыццяўляць сваю праграму. Пакуль уплыў Гоміндану далей Кантону ня выходзіў, сусьветны імперыялізм, апрача дыплёматычных інтрыг і цкаваньня ўсякіх генэралаў на Кантон, нічога не распачынаў, але досыць было Кантону нанесці першыя ўдары У-Пэй-Фу, як узварушыўся ўвесь сусьветны імперыялізм.

Шансы імперыялістых на інтэрвэнцыю зараз ня надта вялікія, і вось чаму. Больш за ўсіх зараз бесіцца Англія, бо Сярэдні Кітай, які зараз захопліваецца Кантонам, зьяўляецца адным з цэнтраў ангельскага ўплыву ў Кітаі. Адсюль яны вы-

возілі сырэд, які праз Шанхайскі порт пасылалі на свае фабрыкі і заводы. Між тым, зараз Кантон ня толькі захоплівае ўвесь Сярэдні Кітай, але, па меры свайго прасоўвання ўперад, усё больш прыбліжаецца да Шанхаю, які зьяўляецца нібы вортамі ў Сярэдні Кітай, Досыць будзе Кантонскаму войску захапіць Шанхай, як ангельскаму панаванню ў Кітаі павінен будзе прыйсці канец. Вось чаму мы прыкмячаем гэткую нэрвознасьць ангельцаў, вось чаму ангельскія гарматы бамбардыравалі кітайскі горад Вансян, дзе тысячы кітайскіх грамадзян загінулі і цэлы горад быў знішчан дашчэнту.

Японія, якая рукамі Чжан-Цзо-Ліна гаспадарыць у Паўночным Кітаі, як-бы яна ні спачувала генэральскай контр-рэволюцыі, усё-ж яна ня мае ніякага намеру ўмешвацца ў барацьбу Кантону з генэраламi, бо гэта надта рыскоўная справа. Францыя і Італія настолькі бедны, што ім зараз не па кішэні, якая-б ні была авантура ў Кітаі. Амэрыка, якая-б магла дапамагчы Англіі, вядзе якраз адваротную політыку, бо ў яе інтэрэсы якраз і ўваходзіць паслабленьне ангельскага ўплыву ў Кітаі. Гэта значыць, што Англія, пакрыўджаная Кантонам, застаецца ізоляванай ад сваіх хаўрусьнікаў, а выступіць з адкрытай інтэрвенцыяй яна не асьмельваецца. А ў гэты самы час войска рэволюцыйнага Кантону ўсё больш б'е мілітарыстых, усё больш пашырае свой уплыў. Апошняе становішча на фронтах малюецца прыблізна вось як. Пасьля заняцьця войскам Кантонскага ўраду Ханькоу, частка рэволюцыйнай арміі працягвае свой наступ каля чыгункі Ханькоу—Пекін. Гэтыя атрады занялі горны перавал Ушэн-Гуан, які знаходзіцца прыблізна ў 150 вёрстах на поўнач ад Ханькоу, і адчынілі шлях у правінцыю Хэнань, куды адступілі разьбітыя часткі войска У-Пэй-Фу. Тут кантонцы злучыліся з раней адступіўшымі сюды народнымі арміямі, Фын-Юн-Сяна, якія раней былі разьбіты аб'яднанымі сіламі Чжан-Цзо-Ліна і У-Пэй-Фу. Паўстаўшыя атрады сялян Хэнані не даюць магчымасьці У-Пэй-Фу сабраць сваё разьбітае войска, а кантонцам ня прыходзіцца тут вялізнае войска трымаць, бо У-Пэй-Фу для іх ніякай пагрозы прадстаўляць ня можа.

Ды наогул згодна апошніх вестях У-Пэй-Фу, як ваенная сіла, канчаткова зьліквідаваны. Вайсковыя яго часьці адмаўляюцца ваяваць і бяз бою пераходзяць на бок кантонцаў альбо,

ня прымаючы бою, бягудь. У-Пэй-Фу рабіў спробу паслаць дапамогу сваім генэралам у паўночнай частцы правінцыі Хэнань, але генэралы, якія павінны былі камандаваць гэтай дапамогай, адмовіліся ваяваць.

Зразумела, што гэткае становішча доўгі час трымацца не магло. Дзеля таго, каб хоць крыху паправіць свае справы, У-Пэй-Фу сабраў рэшту свайго войска і павёў наступ, але ён адразу быў разбіты. Гэта канчаткова падарвала яго аўтарытэт, і ён прымушан быў здаць камандаваньне войскам ранейшаму прэзыдэнту Кітаю Цао-Куню.

Чакаць якіх-небудзь сур'ёзных дзей з боку Цао-Куня ня прыходзіцца, бо ён амаль ніякай сілы ня мае. Хутчэй усяго, у звязку з апошнімі перамогамі над Сун-Чуан-Фанам, Кантон выдзеліць частку свайго войска для канчатковага разгрому рэшты войск Цао-Куня, якія яшчэ займаюць некаторыя часткі правінцыі Хэнань.

Галоўныя баі ў апошні час адбываліся ў правінцыі Цзяньсі на вучастках Нанчан-Цзю-Цзян. Перамогі, якія дагэтуль мелі кантонцы, канчаткова вырвалі ініцыятыву з рук Сун-Чуан-Фана. У гэтым ужо захоўваўся вялікі політычны вынік, бо пасыўнасьць узброеных сіл рэакцыі ўжо адзначала банкруцтва мілітарыстых, выявіла іх няздольнасьць супрацьставіць паўночнай экспедыцыі адзінства камандаваньня, тактыку імкненьня да наступу ўперад, чым характарызуецца маладая кантонская армія пад камандаваньнем Чан-Кай-Шы.

Вось гэтым і тлумачыцца, што пасля падрыхтоўкі і некаторага адпачынку кантонскае войска нечакана кінулася ўперад па некаторых напрамках. Перакінуўшы войска з фронту Ханькоу—Ханьніан—Учан у ўсходнюю частку правінцыі Хубэй і ад Чаншы ў усходнюю частку Цзяньсі, кантонцы кінуліся на Нанчан. Наступ на Цзю-Цзян меў на мэце захапіць галоўны пункт на рацэ Янцзы, адчыніць шлях на Шанхай і гэтым адарваць увесь Сун-Чуан-Фанаўскі фронт ад сваёй асноўнай базы. Зразумела, што вялікае значэньне мела раней захапіць Цзю-Цзян. Так яно і было. Пасля лютых баёў кантонцы нанеслі рашучае паражэньне Сун-Чуан-Фану і 5-га лістапада захапілі і канчаткова за сабой замацавалі Цзю-Цзян.

Гэткім парадкам, ня гледзячы на вялікія пераходы і стомленасьць войска, кантонцы ізноў здабылі вялікую перамогу.

Захапленне Цзю-Цзяна мела вялізнае значэнне ў тым сэнсе, што яно зламала ўвесь фронт, прымусіла Нанчанскую групу Сун-Чуан-Фана адступіць. А фронт быў прарваны, кантонцы акружалі, а адступіць ужо ня было куды.

Гэтым і тлумачыцца прычына лютых і крывавых баёў пад Нанчанам, якія скончыліся поўным разгромам лепшага Сун-Чуан-Фанаўскага войска, захапленнем у палон 30.000 армейцаў, шмат зброі і заняццём Нанчана. Неабходна адзначыць тое, што войска Суна, якое абараняла Нанчан, у самую рашучую мінуту адмовілася ваяваць, што і вырашыла лёс гораду. Зараз ужо гаварыць аб Суне, як аб буйнай сіле, таксама ня прыходзіцца Апрача 30.000, якія здаліся ў палон, шмат генэралаў іншых правінцый таксама пачынаюць пераходзіць на бок Кантону.

Зусім нядаўна мы мелі паўстанне ў Чжэцзяні. Зараз генэралы правінцыі Цзян-Су, а таксама і Анхой пакідаюць Суна і пераходзяць на бок Кантону.

Усё гэта паставіла пад запытаньне само існаваньне Сун-Чуан-Фана, бо яго жывая сіла амаль канчаткова разгромлена. У бліжэйшыя часы можна будзе падвесці вынікі ліквідацыі розных раздробленых груп Суна, якія ўсе акружаліся кантонцамі, але зараз ужо можна гаварыць аб пачатку вайскавай і політычнай сьмерці Суна, як мілітарыстычнага лідэра Паўднёвага Кітаю. Што датычыцца кантонскай арміі, дык зараз, пасля апошняй рашучай перамогі, яна ўжо цвёрда нагой уступіла на стратэгічныя шляхі, якія вядуць у Нанкін і Шанхай.

У той мэце, якую сабе ставіў Гоміндан, мы прыкмячаем тры этапы: 1) барацьба за Сярэдні Кітай, 2) барацьба з Сун-Чуан-Фанам і 3) далейшае прасоўваньне ўперад. Першы этап ужо пройдзены—Сярэдні Кітай заваёван, але гэта не азначае, што другі этап будзе таксама лёгка пройдзены. У той час, як сілы контр-рэвалюцыі ўсё больш узмацняюцца за кошт дапамогі замежных імперыялістых, узброеныя сілы рэвалюцыі пасьля кожнай бойкі памяншаюцца, бо дапамогі з-за мяжы атрымаць ня могуць. Але калі нават народна-рэвалюцыйная армія ў шэрагу баёў канчаткова даб'юць Сун-Чуан-Фана, дык гэта яшчэ не азначае, што рэвалюцыйная армія зможа без перашкод прасоўвацца ўперад, бо к таму часу ёй прыдзецца мець справу з аб'яднанай сілай контр-рэвалюцыі.

Мы ведаем, што прымірэнне Чжан-Цзо-Ліна з У-Пэй-Фу адбылося на пляцформе агульнай для гэтых генэралаў злосці да нацыянальна-рэвалюцыйнага руху. Агульнымі патугамі яны адкінулі першую народную армію ў заходнюю провінцыю Кітая, і зараз, калі кантонская рэвалюцыйная армія пачала біць Сун-Чуан-Фана, Чжан-Цзо-Лін працягвае руку дапамогі свайму заўзятаму ворагу для агульнай барацьбы з рэвалюцыйным Кантонам. Гэткім парадкам, перад пагрозай росту рэвалюцыйных сіл у Паўднёвым і Сярэднім Кітаі адбываецца прымірэнне рэакцыйных генэралаў і аб'яднанне іх сіл для барацьбы з нацыянальна-рэвалюцыйным Кітаем. Праўда, дапамога, якую даюць Чжан-Цзюнь-Чан і Чжан-Цзо-Лін, можа падтрымліваць Суна, як вярхоўка падтрымлівае павешанага, бо ўжо зараз, па некаторых вестках, войска, якое прасоўваецца на „падтрыманне“ Суна, мае сваёй мэтай не барацьбу з Кантонам, а ўдар з тылу Суна, каб захапіць Шанхай, які зусім нядаўна быў Сунам адабраны ў Чжан-Цзо-Ліна. Магчыма, што другія генэралы пастараюцца выкарыстаць момант, каб захапіць некаторыя провінцыі, усё гэта не дазваляе Суну верыць у шчырасць дапамогі, якую яму рыхтуюцца аказваць. Факт той, што разбіты У-Пэй-Фу адмовіўся ад дапамогі, якую яму прапанаваў Чжан-Цзо-Лін, бо першыя крокі гэтае „дапамогі“ выявіліся ў тым, што Чжан-Цзо-Лін адабраў зброю ў вернага У-Пэй-Фу войска, якое стаяла ў Пекіне.

Вось чаму некаторы грунт маюць тыя паведамленьні, якія гавораць што паміж Сунам і Кантонам вядуцца перамовы аб замірэнні. Першы ня можа ваяваць, бо пужаецца ўдара сваіх „сяброў“ з тылу, а другі ня можа зацягнуць кампанію, бо войска значна стомлена і патрабуе адпачынку, а самае галоўнае, што неабходнасьць замацаваньня перамогі першага перыяду барацьбы патрабуе большай увагі да наладжваньня парадку і кантонскіх формаў кіраўніцтва ў толькі заваяваных провінцыях.

Для нас зьяўляецца крыху незразумелай пастанова кантонскага камандаваньня аб далейшым наступе, каб захапіць провінцыю Чжэцзян, пазбавіўшы Сун-Чуан-Фана яго галоўнай базы. Нам здавалася, што якраз зараз кантонскае войска больш усяго патрабуе адпачынку, што якраз у першую чаргу неабходна політычнае і адміністрацыйнае замацаваньне апош-

ніх перамог. У гэтым пытанні мы цалкам згаджаемся з тэлеграмай галоўнакамандуючага кантонскага войска свайму ўраду.

Магчыма, што там зараз на месцы прыблізна гэтае становішча, як у нас у часе разгрому Калчака пад Уфой, калі стаяла пытанне, ці наступаць далей у Сібір, каб канчаткова дабіць Калчака, ці тут спыніцца. Усё-ж ЦК нашай партыі тады ўхваліў *наступаць*, чым у пэўнай меры быў вырашаны лёс рэволюцыі. Шпаркі наступ, разгром рэшты Сун-Чуан-Фанаўскага войска, пазбаўленьне яго ваенных баз—замацавала-б канчаткова перамогу і пазбавіла-б Кантон ад небяспекі далейшай вайны.

Калі гэтая опэрацыя будзе з посьпехам праведзена, калі, карыстаючыся моральным, політычным і ваенным развалам Суна, Кантон яго пераможа, тады, зусім зразумела, перамога Кантону канчаткова будзе замацавана.

Ці магчымы зараз нейкі саюз паміж Кантонам і Чжан-Цзо-Лінам?

Напрыклад, Японія ў апошнія часы робіць некаторыя крокі, каб гэткі саюз, на падставе падзелу Кітаю на дзьве часткі, стварыць. І зусім зразумела, чаму. У-Пэй-Фу і Сун разьбіты і, гэтым самым, уплыў Англіі на кітайскія справы калі ня зусім зьнішчаны, дык у пэўнай частцы будзе паслаблен. Гэтага толькі Японіі і трэба. Зьнішчыўшы самага моцнага свайго конкурэнта, Японія зможа панаваць у Кітаі, асабліва ў той частцы, дзе будзе Чжан-Цзо-Лін. Што датычыцца Кантону, дык зусім зразумела, што ў яго задачы не ўваходзіць узмацненьне Чжан-Цзо-Ліна, а якраз адваротнае. Трэцім этапам барацьбы Кантону якраз і зьяўляецца далейшае прасоўваньне на поўнач у Маньчжурыю, зьнішчэньне Чжан-Цзо-Ліна і канчатковае аб'яднаньне Кітаю. Але зараз Чжан-Цзо-Лін якраз і зьяўляецца той сілай, якая ў момант найвялікшага напружання кантонскіх сіл можа выступіць і гэтым самым закончыць барацьбу на сваю карысьць. Гісторыя Кітаю помніць, як, у часе барацьбы з У-Пэй-Фу, Сун-Ят-Сэн заключыў хаўрус з Чжан-Цзо-Лінам, і У-Пэй-Фу ўдалося разьбіць і таго і другога, бо народная маса не сымпатызавала саюзу рэволюцыйнага Кантону з рэакцыянерам Чжан-Цзо-Лінам.

Між тым, як зараз, становішча зусім іншае. Для таго, каб замацаваць перамогу над У-Пэй-Фу і Сун-Чуан-Фанам, трэба

нэйтралізаваць Чжан-Цзо-Ліна. Калі дапусьціць аб'яднаньне сіл Чжан Цзо-Ліна, Чжан-Цзун-Чана, Сун-Чуан-Фана і У-Пэй Фу, якія разам маюць шмат войска, арсэналаў, фінансавае і ўсякае падтрыманьне з боку ўсіх імперыялістычных дзяржаў, тады шансы Кантону на пасьпешны канец усёй паўночнай экспэдыцыі значна паменшацца, нават прымаючы пад увагу, што мілітарыстыя ня маюць ніякай базы народнай сымпатыі. Кітайскае сялянства, тым больш рабочыя, не акажуць дапамогі ніводнаму мілітарыстаму, у той час, як народна рэволюцыйная армія карыстаецца сымпатыяй усіх працоўных. Але ўсё-ж аб'яднаная сіла контр рэволюцыі, якая карыстаецца дапамогай усяго чыноўніцтва, буйных зямляўласьнікаў і буйнай гандлёвай буржуазіі, зьяўляецца вялікай пагрозай для ўсяго нацыянальна-рэволюцыйнага руху.

Вось чаму нам здаецца зусім магчымым часовы падзел Кітаю паміж Кантонам і Чжан-Цзо-Лінам, у выніку чаго будуць зьнішчаны ўсякія У-Пэй-Фу і Сун-Чуан-Фаны і народна-рэволюцыйная армія ўзмацніцца ў тых правінцыях, якія знаходзяцца на шляху ў Шанхай, гэта значыць, узмацненьне Гоміндану па ўсім басэйне ракі Янцзы. Правінцыі па обоіх баках ракі зьяўляюцца самымі багатымі і густа населенымі ў Кітаі. Той, хто трымае ў сваіх руках гэтыя правінцыі, можа ўпэўнена рыхтаваць перамогу над сваім ворагам. Гэтыя правінцыі будуць пляцдармам для далейшай барацьбы за Паўночны Кітай.

7. Політычны вынік кантонскіх перамог

3-я колёнамі ідзе зараз міжнародная рэволюцыя. Яна ідзе на ўсходзе ў маршы сотняў мільёнаў кігайскага народу. Яна ідзе на крайнім Захадзе мерным крокам ангельскіх вуглякопаў. І яна ідзе ў Савецкім Саюзе—у нашым узрастаючым наступе на капіталістычныя элементы нашай гаспадаркі.

Н. БУХАРЫН.

Зараз амаль з упэўненасьцю можна казаць, што ў бліжэйшай будучыне Сун-Чуан-Фан перастане існаваць, як больш-менш прыкметная ваенная сіла.

Калі раней у нас былі некаторыя сумненьні ў зьвязку з двухсэнсоўнымі паводзінамі губарнатара правінцыі Сычуань (там, дзе быў усім вядомы Вансанскі расстрэл) генэрала Ян-Сэна, дык зараз і з гэтага боку становішча значна ўзмоцнена пасля таго, як падцьвердзілася, што Ян-Сэн далучыўся да Кантону.

Гэткім парадкам становішча кантонцаў з ваеннага пункту гледжання трэба прызнаць бліскучым. Аднак, магчыма, што пасля канчатковага разгрому Сун-Чуан Фана кантонцы кінучь далей наступаць і ў бліжэйшы час ніякага выступлення супроць Чжан-Цзо-Ліна ня зробіць.

Чжан-Цзо-Лін пры падтрыманні японцаў значна ўзмацніўся на поўначы і барацьба супроць яго з надзеяй на поспех зробіцца магчымай для кантонцаў толькі тады, калі яны як след узмацняць свае нядаўныя поспехі. Толькі пасля таго, як у заваёваных поўдні і цэнтры Кітаю будуць закладзены моцныя асновы новай народнай улады, магчыма будзе падумаць аб рашучай барацьбе з манчжурскім дыктатарам. Гэта добра зразумеў кантонскі ўрад і яго ваеннае камандаванне. Ваенныя перамогі кантонцаў апошніх і бліжэйшых дзён будуць толькі завяршэннем ваенных падзей мінулых месяцаў,— разгром Сун-Чуан-Фана.

Але, калі ваенныя перамогі кантонцаў на бліжэйшыя часы прымушаны абмяжоўвацца краінамі паўднёвымі і цэнтральнымі, дык політычныя і моральныя іхнія перамогі пайшлі далёка ўперад гэтых меж. Кантонскія перамогі былі, магчыма, ня толькі таму, што яны мелі добра арганізаванае войска і таленавітых камандзіраў, але, галоўным чынам, дзякуючы вялізнаму спачуванню, якое нацыянальна-рэвалюцыйныя ідэі сустрэлі ў самых шырокіх колах насельніцтва. І сіла гэтых ідэй спачування пайшла далёка ўперад заваёваных провінцый.

Тое, што Пекінскі „ўрад“ асьмеліўся загаварыць з замежнымі імперыялістамі гэтак, як яшчэ ніколі, тое, што „ўрад“ адмовіўся працягнуць няроўнапраўны ўгавор з Бэльгіяй, тое, што „ўрад“ асьмеліўся патрабаваць перагляду ўгавору з Японіяй—гдумачыцца выключна апошнімі кантонскімі перамогамі. Пановаму загаварыў ня толькі Пекінскі „ўрад“, пановаму загаварылі і імперыялістыя. Японіі прышлося згадзіцца на перагляд угавору. І калі Японскі ўрад пры гэтым дадае, што ён згадзіўся на перагляд угавору „добраахвотна“, дык ён толькі прабуе, але вельмі няўдала, скрыць свой расхістаны аўтарытэт у Кітаі.

Мы чыталі тэлеграмы з Нью-Ёрку аб тым, што старшыня камісіі па замежных справах амэрыканскага сэнату, Сэнатар Бора, таксама прымушаны сазнацца, што заваёваныя

з Кітаем так, як раней, немагчыма, што ніякая вайна з Кітаем зараз ня дасьць перамогі.

Нават тупыя лбы ангельскіх консэрватараў, і тыя пачынаюць разумець, што абнавіць ангельскі ранейшы аўторытэт у Кітаі немагчыма. „Зараз павінны прызвычаіцца да таго,— піша консэрватыўная газэта „Обсэрвэр“,—што добрыя дні дагаворных прывілей у Кітаі прайшлі і ніколі ня вернуцца“. Імпэрыялістыя адчуваюць, што ранейшымі мерамі ваеннага гвалту нельга пагасіць рэволюцыйны пажар, які ахапіў Кітай, і яны прымушаны прыдумываць іншыя мэтоды, сродкі, каб уладзіць свае справы.

Вынікі кантонскіх перамог казаліся далёка за межамі Кантону і наогул Кітаю. Ва ўсім пабярэжжы і на выспах Ціхага і Індыйскага акіянаў перамога Кантону прымаецца, як заклік да барацьбы. І мы бачым, што на высьпе Ява пачынаецца паўстаньне туземцаў-нявольнікаў. У Індыі мы маем шэраг забастовак і сутычак. Яны зьяўляюцца першымі ў шэрагу тых паўстанняў, якія рэволюцыйным агнём запаліць Усход.

Першую моцную рану імпэрыялізму нанёс Кантон. Гэту рану нельга загаіць. Яна будзе больш і больш расьці, пакуль паранены арганізм канчаткова не загіне.

Нам здаецца неабходным крыху больш падрабязна спыніцца на адмаўленьні Пекінскага „ўраду“ працягнуць дзейнасьць свайго ўгавору з Бэльгіяй, бо ня ўсе ацанілі значэньне гэтага акту, а некаторыя прабуюць стварыць гэткае ўражаньне, быццам нічога не адбылося.

Тое, што Пекінскі „ўрад“ адмовіўся надалей падпісаць няроўнапраўны ўгавор з Вандэрвэльдэ (адзін з лідэраў II Ін-тэрнацыяналу, зараз Бэльгійскі каралеўскі міністар замежных спраў), асабліва моцна б'е па Англіі. Гэты акт зьяўляецца асабліва выдатным таму, што склад Пекінскага „ўраду“ якраз і падбіраўся ў поўнай згодзе з замежнымі пасламі ў Кітаі. І той факт, што міністры, вызначаныя імпэрыялістамі, прымушаны пайсьці па шляху скасаваньня няроўнапраўнага ўгавору, лепш усяго сьведчыць аб характары і развоі нацыянальна-рэволюцыйнага руху ў Кітаі. Пекінскі „ўрад“ не дазволіў сабе яшчэ раз зьняважаць кітайскі народ. Мы зусім згаджаемся з Шанхайскім корэспандэнтам „Нью-Ёрк, Таймс“, які гэты акт называе „гістарычным актам, які вызначае наступленьне новай пары“.

Гэты гістарычны крок і выклікаў рашучае незадавальненне ангельскіх імперыялістых.

Офіцыйны орган ангельскага міністэрства замежных спраў „Дэйлі тэлеграф“ выдрукаваў вялізны артыкул, у якім ён заклікае ўсе краіны, якія ўваходзяць у Лігу Нацый, адмовіцца ад „апатый, якая выказвалася імі да гэтага часу да кітайскіх падзей, і больш рашуча за гэта ўзяцца“. Офіцыйоз Чэмбэрлена раіць наладзіць морскую дэманстрацыю, якая, як паказаў вопыт, „жыва ўсмярае“. Тут, мусіць, напамінаньне Вансянскага расстрэлу, хаця мы яшчэ ня ведаем, наколькі Англія на гэтым выгадала. Усяго месяц таму ангельскія прадстаўнікі ў Лізе Нацый былі абураны кітайскім протэстам супроць Вансянскага расстрэлу. Гэты протэст быў нават зняты з абгаварэння, бо протэст супроць барбарскіх учынкаў вялікіх дзяржаў, супроць прыгнечання малых народаў не зьяўляецца прычынай, каб Ліга Нацый яго разглядала. Гэта ўстанова створана для таго, каб толькі абараняць прывілеі імперыялістычных дзяржаў. За скасаваньне ўгавору з Бэльгіяй Кітаю пагражаюць выключэннем з Лігі Нацый.

Але ніхто яшчэ ня ўзняў пытання аб выключэнні з Лігі Нацый Англіі за грубае парушэнне правоў кітайскага народу, за расстрэлы мірнага насельніцтва аднаго з нібы роўнапраўных сяброў Лігі Нацый, якім зьяўляецца Кітай.

Спроба ангельскіх дыплёматаў выкарыстаць скасаваньне ўгавору з Бэльгіяй для інтэрвенцыі ў Кітаі пацярпела паражэнне. Дзяржаўны дэпартамант Злучаных Штатаў абвясціў, што яго ня цікавіць становішча дагаворных праў Бэльгіі, і ён ня мае ніякага намеру ўмешвацца ў гэтыя справы. Водгукі французскага друку таксама сьведчыць, што ў Францыі вельмі мала прыхільнікаў колектыўнага выступленьня ў Кітаі. Японія пэўна ніколі Англіі не падтрымае. Гэта значыць, што Англія ўсё больш робіцца ізоляванай у Кітаі, яна траціць магчымасьць ня толькі актыўна ўмешвацца ў ход падзей, але нават мець хоць нейкі ўплыў на іх далейшае разьвіццё.

Скасаваньне ўгавору з Бэльгіяй ёсьць найвялікшая заваёва нацыянальна-рэвалюцыйнага руху ў Кітаі, а разам з тым найвялікшае паражэнне імперыялізму.

Разглядаючы кітайскую рэвалюцыю з пункту гледжаньня кантонскіх перамог, мы бачым, як рэвалюцыя падкапваецца

пад асновы імперыялістычнага няволеньня і робіць немагчымым далейшае гаспадараньне ў Кітаі, як гэта было дагэтуль. Кроў у Шанхаі і Вансяне пралілася не дарма. Сілы рэволюцыі ўсё больш узмацняюцца, лепш арганізуюцца.

Зьмяніліся абставіны і суадносіны сіл. Пановаму загаварыў Кітай. Посьпехі рэволюцыі, ваенныя перамогі Кантону і паслабленьне ангельскага імперыялізму,—вось што зьяўляецца рашучым, вось што стварае незалежным баявы язык Кантонскага ўраду.

Чым рэальней будучь посьпехі барацьбы, тым хутчэй будучь разьбіты імперыялістычныя ланцугі, якія скавалі Кітай у няроўнапраўныя „векавыя“ ўгаворы.

Чым сьмялей, чым энэргічней будзе разгортвацца рэволюцыя, тым правільней і рашучай будзе яе політычнае кіраўніцтва.

Чым больш яна будзе орыентавацца і апірацца на нізавыя масы,—тым больш новых сіл і рэзэрваў уцягне ў сябе вялікі рэволюцыйны шквал.

Г. Парэчын і М. Пінчук

Асновы саведкай дзяржавы*)

Савецкая дзяржава ёсць зусім новы тып дзяржавы, не-
вядомы гісторыі. Яна нарадзілася ў процэсе вялікае соцыяльнае
рэвалюцыі і мае на мэце служэньне гэтай рэвалюцыі. А дзеля
гэтага яна падлягае яе законам і прынараўляецца да яе выма-
ганьняў. Савецкая дзяржава ня можа заставацца нязьменнаю,
калі соцыяльная рэвалюцыя праходзіць розныя этапы. У кожны
даны пэрыод соцыялістычнага будаўніцтва яна мае свае асаблі-
васьці, але яна заўсёды захавае свой асноўны характар: пакуль
савецкая дзяржава існуе, яна зьяўляецца прыладаю тае клясы,
якая зрабіла соцыяльную рэвалюцыю, замацоўвае яе вынікі і
імкнецца ажыццявіць яе апошнюю мэту. Нам трэба вызначыць
сутнасьць прынцыпаў, на якіх пабудавана гэтая пролетарская
арганізацыя, і тады мы будзем мець крытэрыі для ацэнкі
дзяржаўнага ладу БССР. Каб лепш ахарактарызаваць асноўныя
прынцыпы пабудаваньня савецкае дзяржавы, будзем карыс-
тацца параўнаньнем яе з сучаснаю буржуазнаю дзяржаваю.

Савецкая дзяржава, як і ўсякая іншая дзяржава—органі-
зацыя клясавая. Да падзелу грамады на клясы дзяржава не
існавала. Яна існуе толькі там і тады, дзе і калі існуюць клясы.
Клясы-ж складаюцца на пэўнай ступэні эаанамічнага разьвіцьця
грамады, іменна тады, калі ўстанаўляецца прыватная ўлас-
насьць на сродкі вытворчасьці. З устанавленьнем гэтага віду
прыватнае ўласнасьці насяленьне пэўнае тэрыторыі, зьвязанае
супольнымі гаспадарчымі інтарэсамі і прымушанае разам аба-
раняць гэтыя інтарэсы ад іншых пляменьняў, падзяляецца, у
залежнасьці ад адносінаў сродкаў вытворчасьці, на вялікія,
па ліку няроўныя групы. Меншая група, якая захапіла сродкі
вытворчасьці, карыстаючыся гэтаю перавагаю, прымушае пра-
цаваць на сябе большую частку грамады, пазбаўленую гэтых

*) З падрыхтаванае да друку кніжкі: „Дзяржаўны лад БССР“.

сродкаў. Такім чынам большая група становіцца ў залежнасць ад меншай. Гэтая залежнасць выражаецца ў форме нявольніцтва, паншчыны альбо наймавага нявольніцтва, якое існуе пры капіталізме. Гэтыя групы паступова разьвіваліся ў сучасныя грамадзкія класы. „Клясамі,—кажа Ленін,—назваваюцца вялікія групы людзей, якія адрозніваюцца іх месцам у гістарычна пэўнай сыстэме грамадзкае вытворчасці, па іх адносінах (большаю часткаю замацаваных і аформаваных у законах) да сродкаў вытворчасці, па іх ролі ў грамадзкай арганізацыі працы, а значыць, па спосабах атрымання і па разьмерах тэй долі грамадзкага багацця, якою яны карыстаюцца. Класы—гэта такія групы людзей, з якіх адна можа прысвойваць сабе працу другое, дзякуючы розніцы іх месца ў пэўным укладзе грамадзкае гаспадаркі“.

Трэба цвёрда ўявіць сабе, што іменна пэўныя адносіны да сродкаў вытворчасці, а ня маемасная няроўнасць, як запэўняе перакручваючая марксыцкую тэорыю буржуазія, ляжыць у аснове падзялення на класы.

У сучасных капіталістычных дзяржавах асноўнымі класамі зьяўляюцца: буржуазія (капіталістыя і зямляўласнікі)—класа, у руках якой згрупаваны сродкі вытворчасці (зямля, фабрыкі, заводы), і пролетарыят—класа наймовых рабочых, ня маючых уласных сродкаў вытворчасці і таму прымушаны прадаваць буржуазіі сваю рабочую сілу. Сяляне займаюць прамежнае становішча паміж буржуазіяю і пролетарыятам. Яны ўласнікі сродкаў вытворчасці, але яны ў масе сваёй не эксплёатууюць чужое працы. Яны ў капіталістычнай грамадзе самастойнае ролі ня маюць і заўсёды знаходзяцца пад уплывам альбо буржуазіі, альбо пролетарыяту. „Селянін, як працоўны, імкнецца да соцызлізму, аддаючы перавагу дыктатуры рабочых перад дыктатураю буржуазіі. Селянін, як прадавец хлеба, цягне да буржуазіі“ (Ленін).

Інтэрэсы класы, якая зьяўляецца ўласнікамі сродкаў вытворчасці, і класы, якая прадае сваю рабочую сілу, вельмі супярэчны. Замірэнне гэтых класавых супярэчнасцяў немагчыма, і паміж абедзвюма класамі ідзе бязупыннае змаганьне на грунце прысваення прыбавачнае вартасці. „Гісторыя ўсяе ранейшае грамады ёсць гісторыя змаганьня клас. Вольны і нявольнік, патрыцы і плебей, пан і прыгонны, цэхавы майстар

і чаляднік, карацей—прыгнятальнікі і прыгнечаныя былі заўсёды ў варожасці паміж сабой, вядучы бязупыннае, то патайнае, то адкрытае змаганьне („Комуністычны Маніфэст“). У процэсе гэтага змаганьня больш дужая эаномічна кляса—кляса, якая зьяўляецца ўласьніцаю сродкаў вытворчасці, утварае асобную арганізацыю, патрэбную ёй для захаваньня свайго панаваньня. Пры дапамозе гэтае арганізацыі яна прымушае залежную ад яе клясу жыць і працаваць так, як гэта адпавядае клясавым інтарэсам пануючае клясы. Гэтаю арганізацыю зьяўляецца дзяржава. У супроцьлежнасьць ідэолёгам буржуазіі, запэўняючым, што мэтаю дзяржавы зьяўляецца падтрыманьне ўнутранага супакою і парадку, стварэньне супрацоўніцтва ўсіх кляс краіны, Ленін кажа: „Кожная дзяржава, у тым ліку і самая дэмакратычная рэспубліка, ёсьць нішто іншае, як машына для прыгнячэньня аднае клясы другою“. А таму гаварыць, што мэтаю дзяржавы зьяўляецца падтрыманьне парадку, можна толькі ў тым выпадку, калі пад парадкам разумець абарону права, якое ўтварае пануючая кляса для сваіх клясавых інтарэсаў.

Кожная дзяржава складаецца: з законадаўчых арганаў (у буржуазных дзяржавах парлямэнт, а ў нас Зьезд Саветаў, Цэнтральны Выканаўчы Камітэт, Савет Народных Камісараў), выканаўчых арганаў, суду, арміі, поліцыі або міліцыі і інш. Усе гэтыя органы, у тым ліку армія, пабудаваны так, што заўсёды абараняюць інтарэсы пануючае клясы. Напрыклад, у дзяржавах, дзе пануючаю клясаю зьяўляецца буржуазія—такімі зьяўляюцца ўсе дзяржавы ў сьвеце, апрача савецкіх,—на чале арміі і яе паасобных часьцей заўсёды стаяць прадстаўнікі буржуазіі або яе аднадумцы, вышаўшыя з іншых кляс. У савецкіх дзяржавах таксама ўсе галоўныя пасады і ў арміі, і ў грамадзянскіх установах займаюць прадстаўнікі пануючых кляс—пролетарыату і сялянства. Розьніца толькі ў тым, што, як кажа Ленін, буржуазія ўсімі спосабамі стараецца пераканаць, што яе дзяржава ня клясавая, а агульна-народная, што „ўрад стаіць вышэй кляс, што ён абараняе не інтарэсы паноў і буржуазіі, а інтарэсы справядлівасьці, што ён турбуецца аб абароне слабых і бедных ад багатых і дужых і г. д.“. Пролетарыят-жа ня тоіць таго, што яго дзяржава, як і кожная іншая, мае клясавы характар. Пролетарыят зусім пераконаны, што пастаўленыя ім

сабе агульна-людзкія мэты могуць быць ажыццёўлены толькі пры дапамозе яго класавых арганізацый, аднаю з якіх зьяўляецца дзяржава. У супроцьлежнасць дзяржаве буржуазіі, дзяржава пролетарыату мае на мэце не эксплёатацыю, а змаганьне з эксплёатацыяю, абарону незаможных клас ад заможных і зьяўляецца дзяржаваю вялізарнае большасці працоўных супроць меншасці эксплёататараў,—а таму пролетарыату няма патрэбы ўтойваць класавы характар свае дзяржавы.

Падазенае вышэй азначэнне дзяржавы паказвае яе соцыяльную істоту. У гэтым азначэнні ўстанаўляецца, што гаспадаром і ўладаром дзяржавы заўсёды зьяўляецца пануючая класа або класы, а ня ўвесь народ. Гэта ёсць соцыолёгічнае азначэнне дзяржавы. Пры формальным азначэнні дзяржавы, калі паняцце дзяржавы зыходзіцца з паняццем краіны, пад дзяржаваю разумеецца пэўная тэрыторыя са ўсім яе насяленьнем і ўладаю, аб'яднаючаю гэта насяленьне, а ня толькі політычная арганізацыя пануючае ў краіне класы.

Асноўная розніца савецкай дзяржавы—дзяржавы пролетарыату—ад дзяржавы буржуазіі змяшчаецца ў розніцы іх мэт. Пролетарыят, заваяваўшы політычную ўладу, імкнецца знішчыць соцыяльныя прычыны, якія выклікаюць падзел грамады на класы, і тым самым стварыць такія грамадзкі лад, пры якім ня будзе патрэбы на існаваньне самое дзяржавы, бо дзяржава—арганізацыя класавая, і дзе няма клас, няма і дзяржавы. Буржуазія-ж жыццёва зацікаўлена ня ў знішчэнні клас, а ў захаванні іх у сваім панаванні над іншымі класамі, бо толькі на эксплёатацыі падпарадкаваных клас трымаецца яе дабрабыт і толькі пры такой эксплёатацыі магчыма яе існаваньне.

І пролетарская дзяржава, як дзяржава буржуазная, зьяўляецца прыладаю для прыгнечання варожых да яе клас. „Пролетарская дзяржава,—кажа Ленін,—ёсць машына для прыгнечання буржуазіі пролетарыатам“. Але з розніцы апошніх мэт пролетарскае і буржуазнае дзяржавы вынікае розніца і ў мэтах прыгнечання. У той час, як кожная буржуазная дзяржава мае на мэце прыгнечанне падпарадкаванае класы для яе эксплёатацыі, дзяржава пролетарыату прыгнечвае варожыя класы зусім не дзеля таго, каб іх эксплёатаваць і існаваць за іх кошт. Мэта прыгнечання пролетарыатам буржуазіі змяш-

чаецца выключна ў тым, каб пазбавіць пераможаныя заможныя класы ўсякае магчымасці аднавіць сваё ранейшае панаваньне, якое грунтавалася на эксплёатацыі пролетарыяту, іначэй кажучы, зьнішчыць магчымасьць эксплёатацыі аднаю клясаю другое.

Дасягнуць свае апошнія мэты—стварэньня бясклясаве, а значыць і безьдзяржаўнае грамады, пролетарыят можа толькі праз дыктатуру. Дыктатура пролетарыяту зьяўляецца, як гэта ўстаноўлена Марксам, нямінучым вынікам клясавога змаганьня. Ленін называе дыктатураю пролетарыяту ўладу, якая заваёвана і падтрымоўваецца гвалтам, уладу, ня звязаную ніякімі законамі. І ня толькі дыктатура пролетарыяту зьяўляецца ўладаю, якая не абмяжована ніякімі законамі і беспасрэдна абавязаная на сілу зброі. Такі самы характар мае і дыктатура кожнае іншае клясы і нават паасобнага дыктатара, які, вядома, заўсёды ёсьць прадстаўнік інтарэсаў тае ці іншае клясы. Дыктатура клясы або асобы бывае патрэбна і зьяўляецца ў рэвалюцыйных або ў контр-рэвалюцыйных пэрыоды. У нормальных варунках, калі існуючаму ў краіне соцыяльнаму парадку не пагражае аніякая небясьпека, няма патрэбы і на дыктатуру. У крытычныя рэвалюцыйныя пэрыоды дыктатуру ўжывае і пануючая кляса, і кляса, якая імкнецца заваяваць уладу ў краіне. Дыктатура—аднолькава добрая зброя ў змаганьні для кожнае клясы, якая імкнецца ўтрымаць у сваіх руках політычнае кіраваньне краінаю. Ня можа і не павінен адмаўляцца ад такога зброі і пролетарыят. „Хто адмаўляецца ад дыктатуры пролетарыяту, той адмаўляецца ад соцыяльнае рэвалюцыі і ставіць крыж на соцыялізьме“ (Троцкі).

„Патрэбна,—кажа Ленін,—дыктатура пролетарыяту, улада аднае клясы з сілаю яе арганізаванасьці і дысцыплінаванасьці, яго цэнтральная моц, якая абавязаная на ўсе заваёвы культуры, навукі, тэхнікі капіталізму, яго пролетарская блізкасьць да психолёгіі кожнага працоўнага, яго аўторытэт перад разрозьненым, менш разьвітым, менш цьвёрдым у політыцы працоўным чалавекам з вёскі або з дробнае прамысловасьці, каб пролетарыят мог весьці за сабою сялянства і ўсе дробна-буржуазныя слаі наогул“.

Нават сучасная соцыял-дэмократыя прызнае, што пролетарыят, змагаючыся з буржуазіяю за ўладу, ня можа абыйсьціся без мэтодаў дыктатуры. „Буржуазія не аддасць дабраволь-

на свае позыцыі... яна знішчыць дэмакратычную рэспубліку, яна будзе прабаваць утварыць монархічную або фашыцкую дыктатуру, паколькі ўсеагульнае выборнае права пагражае перадаць дзяржаўную ўладу рабочай клясе, або ўжо перадало гэтую ўладу ёй. *Калі-б, дзякуючы такім спробам буржуазіі, дэмакратыя была знішчана, то рабочая кляса магла-б заяваць дзяржаўную ўладу толькі ў ірамадзянскай вайне, а ў часы ірамадзянскае вайны ўжываць яе толькі пры данамозе мэтадаў дыктатуры*" (З projektu партыйнае праграмы аўстрыйскае соцыял-дэмакратыі).

Буржуазныя дэмакраты і соцыялісты з Інтэрнацыяналу вельмі любяць гаварыць аб волі ўсяго народу, аб яго самаўладстве. Гэтыя дэмакратычныя фэтышы яны ставяць супроць дыктатуры клясы, калі ідзе размова аб дыктатуры пролетарыату. Аб тым, як ажыццяўляюцца лёзунгі буржуазнае дэмакратыі і як да іх павінен адносіцца пролетарыят, профэсар Магазінэр кажа наступнае: „Дыктатура клясы можа толькі прыкрывацца самаўладствам народу, але ні адна грамадзкая кляса, заваёўваючы для сябе політычную ўладу, ніколі сур'ёзна ня лічыцца з жаданьнем большасці нацыі, выхаванае на ідэолёгіі старога парадку, далёка ня ўсёю сваёю масаю спачувае асобнай ідэі клясы-пераможцы. А таму апошняя гвалтам ломіць той адпор, які даецца яе змаганьню за сваё політычнае панаваньне, і з сілаю навязвае той новы сьветапогляд, які яна з сабою нясе. З гэтае прычыны фальшывыя дэмакратычныя крыкі аб узурпацыі народнае волі ў процэсе змаганьня за соцыялістычны лад ня могуць занепакоіць соцыял-дэмакратыю і прыпыніць яе ў яе гістарычнай рабоце“.

У параўнаньні з дыктатураю ўсіх іншых кляс дыктатура пролетарыату зьяўляецца дыктатураю вышэйшага гатунку. Дыктатура буржуазіі ёсьць дыктатура нязначнае меншасці эксплёататараў над усёю масаю працоўных. Дыктатура-ж пролетарыату ажыццяўляе панаваньне вялізарнае большасці працоўных над нязначнаю клясаю буйных уласьнікаў сродкаў вытворчасці. Апроч таго, у супроцьлежнасьць дыктатуры буржуазіі „не ў адным гвалце,—кажа Ленін,—сутнасьць пролетарскае дыктатуры і не галоўным чынам у гвалце. Галоўная сутнасьць яе ў арганізаванасьці і дысцыплінаваньні перадавае часткі працоўных, яго авангарду, яго адзінага кіраўніка—пролетары-

яту“. „Эканомічнаю асноваю гэтага рэвалюцыйнага гвалту, за-
логам яго жыццёвасці і поспеху зьяўляецца тое, што проле-
тарыят прадстаўляе і ажыццяўляе больш высокі тып грамадзкае
арганізацыі працы ў параўнаньні з капіталізмам“ (Ленін).

Тав. Сталін характарызуе дыктатуру пролетарыяту так:
„Дыктатура пролетарыяту ня ёсьць проста гвалт. Памы-
ляюцца тыя таварышы, якія гавораць, што паняццё дыктатуры
пролетарыяту вычэрпваецца паняццем гвалту. Дыктатура
пролетарыяту ёсьць ня толькі гвалт, але і кіраваньне пра-
цоўнымі масамі непралетарскіх кляс, але і будаўніцтва
соцыялістычнае гаспадаркі, вышэйшае па тыпу, чым гаспа-
дарка капіталістычная, з большаю прадукцыйнасьцю працы,
чым у гаспадарцы капіталістычнай. Дыктатура пролетарыяту
ёсьць: 1) неабмежаваны законам гвалт у адносінах да капі-
талістых і памешчыкаў; 2) кіраваньне пролетарыяту ў адно-
сінах да сялянства і 3) будаўніцтва соцыялізму ў адносінах
да ўсяе грамады. Ніводнага з гэтых трох элемэнтаў дыктатуры
ня можна выключыць, не перакруціўшы паняцця дыктатуры
пролетарыяту. Толькі ўсе гэтыя тры пункты, узятыя разам,
даюць нам поўнае паняццё дыктатуры пролетарыяту“.

Для ажыццяўленьня свае дыктатуры пролетарыяту па-
трэбны спэцыяльныя арганізацыі. Уся кляса ня можа беспасрэдна
кіраваць дзяржаваю. Апроч таго, нават ня ўсе групы проле-
тарыяту могуць адразу стаць на пункт погляду патрэбы
дыктатуры. Патрэба дыктатуры пролетарыяту ў інтарэсах усяе
справы соцыяльнае рэвалюцыі звычайна ўсьведамляецца
спачатку толькі перадаваю часткаю пролетарыяту. Гэты
авангард павінен быць арганізаваны ў асобную партыю.

„Пролетарыят можа арганізаваць сваю дыктатуру толькі
ў тым выпадку, калі ў яго ў процэсе клясавага змаганьня аргані-
завалася перадавая частка—куністычная партыя, зусім сама-
стойная і незалежная ад жадных буржуазных уплываў і кі-
руючаяся тэорыяю рэвалюцыйнага марксызму, скарыстоўваючая
практыку больш як стагодняга змаганьня пролетарыяту
ў розных краінах,—партыя, якая ўмее на кожнай ступені руху
правільна намячаць чарговыя задачы, ідучы наперадзе мас
пролетарыяту, але ніколі не адрываючыся ад іх“ (Лянаўскі).

небудзь доўгая і трывалая дыктатура пролетарыяту“, кажа Сталін. Л. Д. Троцкі вызначае ролю партыі так: „Рэвалюцыйнае панаваньне пролетарыяту можа быць толькі тады, калі ў самым пролетарыяце ёсьць політычнае панаваньне партыі з выразнаю чыннаю праграмаю і непарушнаю ўнутранаю дысцыплінаю. Дыктатура саветаў стала магчымаю толькі праз дыктатуру партыі“.

Такою партыяю ў Саюзе ССР зьяўляецца Ўсесаюзная Комуністычная Партыя. „Партыя ёсьць вышэйшая форма клясавага аб'яднаньня пролетараў“, яна ёсьць „зброя ў руках пролетарыяту для заваёвы дыктатуры, калі яна яшчэ не заваявана, для ўзмацненьня і пашырэння дыктатуры, калі яна ўжо заваявана“ (Сталін). Без дыктатуры партыі ня можа быць дыктатуры клясы. А таму няправільна ставіць дыктатуру партыі супроць дыктатуры клясы, як гэта робяць ворагі дыктатуры пролетарыяту ў Саюзе ССР, калі запэўняюць, што ў нас не дыктатура пролетарыяту, а дыктатура Комуністычнае Партыі. Там, дзе ёсьць дыктатура партыі, ёсьць і дыктатура клясы, авангардам якой гэта партыя зьяўляецца. „Дыктатуру можа ажыццявіць толькі той авангард, які ўвабраў у сябе ўсю рэвалюцыйную энэргію клясы“ (Ленін). Такім авангардам зьяўляецца партыя. Аб партыі, як правадніку дыктатуры рабочае клясы пры дапамозе дзяржаўнага апарату, у пастанове XII зьезду Ўсесаюзнае Комуністычнае Партыі гаворыцца наступнае: „Дыктатура рабочае клясы ня можа быць замацована іначай, як у форме дыктатуры яго перадавога авангарду, гэта значыць, комуністычнае партыі. Сьстэматычна ўцягваючы ў гаспадарчую і агульна-дзяржаўную работу ўсё, што ёсьць каштоўнае сярод беспартыйных рабочых і сялян, партыя разам з гэтым ня можа ні на хвіліну забыць, што галоўная адказнасьць за работу гаспадарчых і агульнадзяржаўных органаў ляжыць на РКП, бо яна адна гістарычна паклікана быць сапраўдным правадніком дыктатуры рабочае клясы“.

Робочая кляса ёсьць адзіная кляса, якая ў першы перыод пасля захапленьня ад буржуазіі ўлады можа стаць бяз хістанняў на рашучае змаганьне з буржуазіяю за ўладу і толькі яна адна можа рашуча і да канца бяз жадных кампрамісаў абараняць рэвалюцыйныя заваёвы працоўных.

і ня бачаць спачатку беспасрэднае карысьці для сябе ў зьнішчэньні буржуазнага ладу, і таму яны ня могуць ісьць на вялікія ахвяры з-за далёкіх, па іх думцы, мэт соцыялістычнага ладу. Гэтыя клясы, у лепшым выпадку, могуць падтрымоўваць пролетарыят у яго змаганьні, але яны няздольны ні ў якой меры кіраваць змаганьнем. З гэтае прычыны ў савецкай дзяржаве павінна быць забясьпечана панаваньне пролетарыяту як адзінае да канца рэвалюцыйнае клясы, здольнае ў клясамым змаганьні супроць буржуазіі весьці за сабою іншыя клясы працоўных.

Уся сыстэма дыктатуры пролетарыяту складаецца з профэсыянальных саюзаў, саветаў, коопэрацыі, саюзу моладзі і партыі. „Профсаюзы, як масавая арганізацыя пролетарыяту, зьвязваючая партыю з клясаю, перш-на-перш па лініі вытворчай, саветы, як масавая арганізацыя працоўных, зьвязваючая партыю з гэтымі апошнімі, перш-на-перш па лініі дзяржаўнай; коопэрацыя, як масавая арганізацыя, галоўным чынам, сялянства, зьвязваючая партыю з сялянскімі масамі, перш-на-перш па лініі гаспадарчай, па лініі ўцягненьня сялянства ў соцыялістычнае будаўніцтва; саюз моладзі, як масавая арганізацыя рабочае і сялянскае моладзі, якая павінна дапамагчы авангарду пролетарыяту ў соцыялістычным выхаваньні новага пакаленьня і ў падрыхтоўцы маладых рэзэрваў; і, нарэшце, партыя, як асноўная накіроўваючая сіла ў сыстэме дыктатуры пролетарыяту, якая павінна кіраваць усімі гэтымі масавымі арганізацыямі,—вось у агуле малюнак „мэханізму“ дыктатуры, малюнак „сыстэмы дыктатуры пролетарыяту“ (Сталін).

Узаемаадносіны дыктатара і залежнага існуюць у нашай дзяржаве толькі паміж пролетарыятам і буржуазіяй. Паміж пролетарыятам і шматлікімі непролетарскімі сляямі працоўных, альбо большасьцю іх, ажыццяўляецца саюз супроць буржуазіі. У гэтым саюзе пролетарыят захоўвае для сябе кіруючую ролю. У першую чаргу пролетарыят ажыццяўляе саюз з сялянствам, без якога немагчыма замацаваць заваёвы соцыяльнае рэвалюцыі. „Толькі згода з сялянствам можа выратаваць соцыялістычную рэвалюцыю ў Расіі, пакуль не надышла рэвалюцыя ў іншых краінах“, казаў Ленін. Саюз з сялянствам патрэбен пролетарыяту ўжо хоць-бы дзеля таго, што сялянства складае вялізарную большасьць працоўных іх краіны. С

бою разумеецца, што саюзьнікам пролетарыяту можа быць толькі тая частка сялянства, якая вядзе сваю гаспадарку пераважна ўласнаю працаю. Да слаёў працоўных, з якімі пролетарыят ажыццяўляе саюз, належаць яшчэ дробныя гарадзкія вытворнікі, што жывуць на продукты свае ўласнае працы, а таксама і служачыя, інтэлігенцыя. Посьпех пролетарскае рэвалюцыі амаль што цалкам залежыць ад таго, ці здолее пролетарыят перацягнуць на свой бок гэтыя катэгорыі працоўных. Але ня толькі перацягнуць на свой бок: пролетарыят павінен захаваць сваю кіруючую ролю ў гэтым саюзе працоўных. Пролетарыят не павінен забываць, што пакуль не зьмяніліся эканомічныя варункі жыцця яго саюзьнікаў, пакуль не перабудавана, у галоўным, на соцыялістычных асновах гаспадарка дробнага вытворніка-сяляніна і рамесніка, у пролетарыяту ня можа быць упэўненасьці, што гэтыя саюзьнікі будуць рашуча і да канца змагацца за справу рэвалюцыі. Клясавая самасьведомасьць гэтых слаёў працоўных далёка не зьяўляецца пролетарскаю. А з гэтага вынікае і ўся небясьпека для пролетарыяту ў выпадку паслабленьня ім свайго політычнага кіраваньня.

„Весьці за сабою няўпэўненых, няцьвёрдых—вось што павінен рабіць пролетарыят“, кажа Ленін. Гэтую задачу пролетарыят можа ажыццявіць таму, што ён арганізаван значна лепш за іншыя клясы працоўных. Дзякуючы гэтай арганізаванасьці сіла пролетарыяту заўсёды непараўнальна большая за яго долю ў агульнай суме насяленьня краіны.

Асноўнай клясаю, з якою пролетарыят ажыццяўляе саюз, зьяўляецца сялянства. У адносінах з сялянствам пролетарыят знаходзіцца ў палажэньні клясы, якая кіруе ў супольным будаўніцтве соцыялізму. Быць дыктатарам над сялянствам пролетарыяту няма ніякае патрэбы: паміж яго інтарэсамі і інтарэсамі сялянства няма супярэчнасьці ў той меры, у якой яна існуе паміж буржуазіяю і пролетарыятам. Супярэчнасьці ў паасобных пытаньнях могуць быць вырашаны ўзаемнымі ўступкамі. На XIV канфэрэнцыі Ўсесаюзнае Комуністычнае Партыі пролетарыятам была зроблена такая ўступка сялянству ў галіне савецкае дэмакратыі. Аб ёй Сталін гаворыць так: „Мы пераменьваем практыку работы ў вёсцы, зусім не здавальняючую ў новых умовах разьвіцця. Мы пераменьваем парадкі ў вёсцы, якія

перашкаджалі ў працы партыі па аб'яднанні сялян наўкола пролетарыяту.

Да гэтага часу справа стаяла так: у цэлым шэрагу раёнаў вёскай кіравала маленькая кучка людзей, якія былі больш звязаны з паведам і губэрняю, чым з насельніцтвам сваёй вёскі. Гэта вяло да таго, што кіраўнікі вёскі больш за ўсё глядзелі ўгару, на павет, і менш за ўсё ўдол, на сваю вёску; яны адчувалі сябе адказнымі не перад вёскай, не перад тымі, хто іх выбіраў, а перад паведам і губэрняю, не разумеючы, як відаць, што „верх“ і „ніз“ ёсць адзін ланцуг. І калі ланцуг парвецца ўнізе, то павінен зваліцца ён увесь. Вынікі ад гэтага былі такія: ня было контролю, было свавольства, камандаваньне кіраўнікоў, з аднаго боку, недавольства і нараканьне ў вёсцы—з другога... Цяпер такім парадкам у вёсцы кладзецца рашуча канец.

Да гэтага часу справа стаяла так, што ў цэлым шэрагу раёнаў выбары саветаў у вёсцы былі не сапраўдныя выбары, а пустая канцэлярская процедура працягваньня „дэпутатаў“ шляхам усялякіх хітрасьцяў і націску з боку вузкай групы правіцеляў, якім ня хочацца згубіць сваёй улады.

Вынікам гэтага было тое, што саветы з органаў, блізкіх масам, маглі зьмяніцца ў органы, чужыя масам, а кіраваньне сялянствам з боку рабочых—гэта аснова і моц дыктатуры пролетарыяту,—магла вісець у паветры. Вы ведаеце, што партыя дзеля гэтага была прымушана дабівацца перавыбараў саветаў, прычым перавыбары паказалі, што старая практыка выбараў у цэлым шэрагу раёнаў ёсць перажытак вайсковага камунізму, што яна павінна быць ліквідавана, як шкодная і наскрозь прагніўшая практыка. Цяпер гэткай практыцы выбараў у вёсцы кладзецца канец.

У гэтым аснова ўступкі, аснова пашырэння дэмакратыі ў вёсцы.

Уступка гэта патрэбна ня толькі сялянству. Яна ня менш патрэбна пролетарыяту, бо яна ўзмацняе пролетарыят, падмае яго аўторытэт у вёсцы, узмацняе веру сялян у пролетарыят. Асноўнае значэньне ўступак і кампромісаў, наогул, зьмяшчаецца ў тым, як вядома, каб яны ў апошнім выніку ўзмацнялі пролетарыят“.

Такое пашырэнне савецкае дэмакратыі, аднак, нічужь не пасабляе дыктатуры пролетарыяту. Кіраваньне дзяржаваю цалкам належыць пролетарыяту ў асобе яго партыі. Практычна кіраваньне партыі дзяржаўным апаратам зьмяшчаецца ў асабовым падборы асноўнага складу яго работнікаў. Увесь дзяржаўны апарат у савецкай дзяржаве пабудаван так, што ён знаходзіцца ў самай цеснай залежнасьці ад камуністычнае партыі. Праз дзяржаўны апарат партыя ад імя рабочае клясы і кіруе сялянствам. Політыкаю краіны партыя кіруе праз прынцыповыя вырашэньні ўсіх асноўных пытанняў дзяржаўнага жыцця. „Вышэйшым выражэньнем кіруючае ролі партыі, напрыклад, у нас, Савецкім Саюзе, у краіне дыктатуры пролетарыяту, трэба лічыць той факт, што *ні адно важнае політычнае або арганізацыйнае пытаньне не вырашаецца ў нас нашымі савецкімі і іншымі масавымі арганізацыямі без кіруючых дырэктыв партыі*“ (Сталін). Вырашаныя ў прынцыпе партыяй пытаньні абавязкова праводзяцца ў жыццё савецкаю ўладаю праз выданьне адпаведных законаў. У пролетарскай дзяржаве ня можа быць такога становішча, што дзяржаўная ўлада вырашае пытаньне прынцыпова іначай, як вырашана партыяю. Але мы ведаем, што Ўсесаюзная Камуністычная Партыя ёсьць партыя рабочая, а значыцца, яна і можа, пакуль яна застаецца рабочаю, праводзіць толькі політыку рабочых. Такая роля пролетарскае партыі дае падставы запэўняць, што савецкая дзяржава ёсьць дзяржава рабочая. Давесці іншае можна было-б толькі тады, калі было-б даведзена, што камуністычная партыя ня ёсьць партыя рабочых.

Пролетарскі характар савецкае дзяржавы не зьмяняецца ад таго, што нізавыя савецкія органы ў пераважнай большасьці складаюцца з сялян. У такіх пераважна сялянскіх краінах, якімі зьяўляюцца існуючыя савецкія рэспублікі, пролетарыят фізічна ня змог-бы арганізаваць увесь дзяржаўны апарат выключна з прадстаўнікоў свайго клясы. Але пролетарыят і ў адносінах да тых савецкіх органаў, дзе яго прадстаўнікі складаюць меншасьць або нават зусім адсутнічаюць, ажыццяўляе сваё кіраўніцтва праз мясцовыя арганізацыі свайго партыі. Гэта магчыма ў нашых умовах дзякуючы таму, што камуністычная партыя карыстаецца сярод сялян высокім аўтарытэтам, як абаронца інтарэсаў усіх працоўных. Рашаючаю-ж акалічнасьцю

ў пытанні аб тым, арганізацыяй якое клясы зьяўляецца даная дзяржава, бязумоўна, зьяўляецца ня лічбовая перавага прадстаўнікоў тае або іншае клясы ў дзяржаўных органах, а фактычнае кіраваньне гэтымі органамі і дзяржаваю ў цэлым.

На пытаньне аб тым, рабочы ці рабоча-сялянскі ўрад у нас, Сталін адказвае:

„Наш урад ёсьць па сваім характары, па сваёй праграме і тактыцы—рабочы, пролетарскі, комуністычны ўрад. Ніякіх крыватолкаў і сумніву наконт гэтага не павінна быць. Ня можа наш урад адначасна мець дзьве праграмы—і пролетарскую, і якую-небудзь іншую. Яго праграма і яго практычная праца зьяўляюцца пролетарскімі, комуністычнымі, і ў гэтым сэнсе наш урад зьяўляецца бясспрэчна пролетарскім, комуністычным.

Ці значыць гэта, што наш урад не зьяўляецца разам з гэтым рабоча-сялянскім урадам? Не, ня значыць.

Наш урад, будучы пролетарскім па сваёй праграме і па сваёй працы, разам з тым зьяўляецца ўрадам рабоча-сялянскім. Чаму гэта так? А таму, што асноўныя інтарэсы масы сялянства цалкам супадаюць з інтарэсамі пролетарыяту.

Таму, што інтарэсы сялянства знаходзяць свой поўны выраз у праграме пролетарыяту, у праграме савецкага ўраду.

Таму, што савецкі ўрад апіраецца на саюз рабочых і сялян, які будуюцца на агульнасьці інтарэсаў гэтых дзьвюх кляс.

Таму, што ў лік органаў ураду, у лік саветаў уваходзяць, апроч рабочых, яшчэ сяляне, якія змагаюцца супроць агульнага ворага і будуць новае жыцьцё разам з рабочымі, пад кіраўніцтвам рабочых“.

Паставіць сябе ў роўныя ўмовы з сялянствам у справе кіраваньня дзяржаваю пролетарыят ня можа і не павінен у інтарэсах захаваньня заваёў рэвалюцыі. Ён у кожным выпадку павінен захаваць сваю кіруючую ролю ў адносінах да сялянства. Толькі такія адносіны паміж гэтымі асноўнымі клясамі нашае краіны забеспячаюць найбольш правільны шлях да соцыялізму. Да таго часу, пакуль у сялянскай гаспадарцы пераважаюць прыватна-ўласьніцкія інтарэсы, пакуль сялянства не перайшло, пры дапамозе і пад кіраўніцтвам пролетарскае дзяржавы, да коопэрацыйнае вытворчасьці і разьмеркаваньня ў сель-

ў пабудаваньні соцыялізму. Такая роля павінна цалкам застацца за пролетарыятам. Сваё пераважнае права на кіраваньне савецкаю дзяржаваю пролетарыят забесьпячае ў констытуцыі большаю нормаю прадстаўніцтва ва ўсіх органах савецкае ўлады, сваім удзелам у дзяржаўнай дзейнасьці—праз профэсыянальныя саюзы.

(Працяг будзе).

М. Каспяровіч

Культура беларускай кніжкі

Задача працоўнае клясы кожнае нацыянальнасьці складаецца з таго, што яна павінна ўнесці ў скарбніцу новае агульна-чалавечае пролетарскае культуры штось новае, сваё, чаго другія ня ўнеслі. Зразумела, гэта тычыцца ня толькі агульных дасягненняў данае пролетарскае культуры ў данай нацыянальнай форме, але і паасобных частак яе, напрыклад, кнігі.

Калі мы аглянемся на ўсю нашу новую кніжную прадукцыю з часоў 18 стагоддзя да нашых дзён, дык убачым, што, ня гледзячы на тое, што ў нас выдавалася надзвычайна шмат кніг на беларускай мове, асноўных рыс новай беларускай кніжкі яшчэ ня вызначылася. Наша кніжка ня толькі ня можа служыць прыкладам, чымсь сваяасаблівым сярод агульнай кніжнай прадукцыі, але яшчэ нават не апанавала ўсімі дасягненнямі ня толькі ўсясьветнай кніжкі, але і свае, старое беларускае.

Праўда, гэтаму віною ў значнай меры зьяўляецца наша беднасьць; гэта яна вызначае ўбогасьць нашае кніжкі. Але гэта больш тычыцца раскошы выданьня, чым стылю, што павінен адпавядаць запатрабаваньням сучаснага чытача—быць простым, прыгожым і г. д.

Да сяго часу мы ня ўмеем або ня хочам (мне здаецца, калі-б хацелі—ужо-б навучыліся) арганізаваць справу, скарыстаць усе мажлівасьці, што маем, а яны бязьмерны.

Кніжка зьяўляецца колектыўным творам арганізатара выданьня, аўтара, рэдактара, мастака, наборшчыка, мэтронажа і г. д. Арганізаваць усіх іх навокал выданьня, умела скарыстаць зьяўляецца галоўным заданьнем усякага выдавецтва і выкананьнем паловы заданьня ў творчасьці кніжкі. Цяпер-жа ў нас не зважаецца належнай увагі нават на рукамясто, а ня то, што на творчасьць яе.

У першую чаргу не зварачваецца ўвагі на форму кніжкі. Апошняя павінна цалкам адпавядаць зместу кніжкі, а таксама і прызначэнню гэтай кніжкі. Адна форма кніжкі будзе ў настольнай, іншая ў дарожнай, адна ў прыгожай літаратуры, другая ў падручніку і г. д.

Адсюль выцякае пытаньне і аб выбары паперы па якасьці і па разьмеры. Калі ўважліва аднесьціся да яго, дык, бясспрэчна, на падручнік („Чырвоная Беларусь“ і інш.) ня пойдзе рыхлая папера, а больш трывалая, не зважаючы на патрэбу грашовай эканоміі.

Ад таго, як будзе складацца аркуш паперы, залежыць фармат кніжкі. Бывае лепш скласьці аркуш яшчэ раз, каб атрымаць больш адпаведны фармат.

А самае галоўнае—гэта шрыфт. Да сьцяго часу мы ўжывалі або польскі, або расійскі, у большасьці няпрыгожы, нястыльны, газэтны шрыфт. Свайго шрыфту, больш адпавядаючага нашай фонэтыцы, а значыць, і запатрабаваньням хараства, мэтазгоднасьці, мы ня маем. Пытаньне аб утварэньні скарынінскага шрыфту павінна быць разьвязана ў хутэйшы час, грунтоўчыся, галоўным чынам, не на дасканалым аднаўленьні старога скарынінскага шрыфту, а на асноўных прынцыпах—прасьце, адпаведнасьці фонэтыцы, лёгкасьці да ўспрыманьня вокам і г. д., чаго ў сапраўдным скарынінскім шрыфце для нашае эпохі і не выстарчае.

Для захаваньня мажлівасьці карыстаньня выданай літаратурай, падтрыманьня магчымасьці пісьмовай сувязі з часткаю беларусаў, якія чытаюць толькі лацінскім шрыфтам і інш., а таксама палегчання навучаньня чужаземным мовам, неабходна ў падручніках, пачынаючы з першага году, даваць матэрыял для чытаньня і лацінскім шрыфтам, зразумела, на роднай мове.

Пакуль што можна дасягаць значных вынікаў і маючыміся шрыфтамі, улічваючы іх разьмер, стыль, скарыстаньне шпацыяў, шпонаў і г. д. Даволі, напрыклад, зрабіць разрадку, як вузкі тонкі шрыфт выглядае круглейшым і прыгажэйшым і г. д.

Да вярстаньня кніжак выдавецтвы на Беларусі падыходзяць як да справы лёгкай і мажлівай, і ад гэтага атрымліваецца няпрыгожая старонка—ці то без палёў („Прозалаць“ і інш.), ці з белымі плямамі пасля невялічкага вершу („Безназоўнае“ і інш.), ці то разьдзел з застаўкай пачынаецца не на правым, а

на левым бачку і г. д. А належная композицыя старонкі складае разьвязаньне пытаньня прыгожасьці яе.

Тытульны, або загалоўны бачок, ці вокладка, робяцца нехаця, а паміж тым гэта складае надворны бок кніжкі, які вабіць чытача. Калі і спатыкаецца вокладка, што протэндзе на мастацкасьць, дык яна прымушае жадаць шмат і шмат лепшага, апроча некаторых выпадкаў трохі здавальняючага разьвязаньня („Дыямэнты“, „Матчын дар“...). Вельмі ўжо шмат у нас перайманьня народнага орнаменту і інш. Добра было-б, каб былі выдадзены адпаведныя альбомы па народнаму мастацтву, а простае перанясэнне некаторых відаў яго на кніжку не зьяўляецца творчасьцю. Апанаваць народным мастацтвам, усвоіць яго, зрабіць часткаю свае сьвядомасьці, прапрацаваць і на падставе гэтага тварыць новае—во наша задача і агульная, і ў стасунку да кніжкі. Развою ад лапця да добрага камаша, ад аборачкі ў каўняры да ўдалага гальштука і г. д. нам ня стрымаць і няма для чаго прабаваць рабіць гэта. Праз нацыянальныя формы да клясавага агульна-чалавечага—вось наш шлях. Затым мы лічым гэтыя практыкаваньні апанаваньня народнымі формамі задоўга зацягнуўшыміся на нашых кніжках і магчымым скараціць вучнёўства. Сомаў, Даўжынскі, Нарбут і інш. не тварылі нейкія расійскія, або украінскія аздобы кніг, але засталіся вялікімі тварцамі расійскай і украінскай кнігі.

З фронцісьпісам справа яшчэ горшая. Ён друкуецца ў нас зусім нядбайна, як знарок, няўдалым шрыфтам, бяз усякіх аздоб.

Мастацкая анэмічнасьць нашых выдавецтваў сьведчыцца і малою колькасьцю, тым больш удалых, выдавецкіх марак.

Наогул аздобы ў кніжцы: пачатковыя літары, застаўкі, канцоўкі і да т. п. спатыкаюцца ў нашай кніжцы дужа рэдка і складаюцца ўсе з таго-ж, у большасьці, народнага орнаменту. А калі не ўдаецца часамі арганізаваць працу мастакоў у гэтым кірунку, трэба было-б скарыстоўваць матэрыял друкарань—лінейкі і інш. Ён дае надзвычайна вялікія магчымасьці ва ўкрасаваньні кніжкі. Паміж тым з пробаў гэтага атрымлівалася часамі нешта нейкае („Безназоўнае“), калі, напрыклад, лінейкі, заміж сваёй асноўнай задачы—ураўнаважываць тэкст старонкі, душаць яго сваёй важкасьцю, цалкам разьбіваючы суцэльнасьць

старонкі і часамі прыкра кладучыся на белай старонцы, дзе ўраўнаважываць няма чаго і г. д.

Ілюстрацыі кніжкі ў нас амаль што не рабіліся, а калі і былі, дык каб паказаць нешта жудаснае, калматае („Босыя“...), заміж ідэі твору, частак яго, аздобы кніжкі і да т. п., апроча некаторых выпадкаў („Гэдалі“). Ілюстрацыі падручнікаў тан-дэтным цынкаграфскім спосабам рабіліся нядбайна—цямьяна, нехарактэрна, нявыразна і г. д. А паміж тым колькі можна было-б павучыцца ў гэтым стасунку нават у блізкіх суседзяў.

Горш, чым у нас, здаецца, нідзе і ніколі не рабіўся пераплёт кніжак. А паміж тым даводзіць, што кніжка без адпаведнага пераплёту—ня ёсць кніжка, а брошура, ня прыходзіцца, бо гэта ўсім вядома.

Пасля свайго зьяўленьня ў сьвет кніжка ў нас не спатыкае чалавечых адносін. Пабываўшы ў руках аднаго, двух чытачоў, яна зьяўляецца залізанаю бруднаю трухою, а ніякім-чынам не палацам чалавечай веда, пачуцьцяў і да т. п. Аздабляць кніжку ў нас ня прывыклі. Апроча двух-трох выпадкаў мы ня ведаем на Беларусі экслібрысаў або кніжных знакаў, што маюць заданьнем аздабляць кніжку і паказваць яе прыналежнасьць, будучы наклеенымі на другім бачку пераплёту ў верхнім левым куце.

За бракам месца мы ня можам падрабязна разглядзець зачэпленыя пытаньні і паставіць іншыя. Наогул-жа прыходзіцца адзначыць, што апроча двух спробаў сьвядомае творчасьці кнігі ў Віцебску („Крашаніна“, „Віцебск у гравюрах“), няма сталай магчымасьці вызначыць пачатак культуры беларускай кніжкі ў плянавым сыстэматычным парадку. Тое дадатнае, што зьяўляецца ў нашай кніжнай прадукцыі, на жаль, не прадстаўляе звыклага і пастаяннага. А пытаньне насypела і патрабуе няўхільнага, плянавага і сыстэматычнага вырашэньня, не патрабуючага асаблівых сродкаў. Культурным чалавекам можна быць і ў простым кужэльным пiджаку і „з сiняга бастону“. Пытаньне сродкаў—пытаньне раскошы.

Пара стаць на шляк культуры беларускай кніжкі, які ляжыць праз скарыстаньне лепшых законаў і лепшых традыцый старога беларускага друку, народнае графікі і наогул мастацтва, апанаваньня імі, пераапрацоўкі і творчасьці новага стылю, формаў.

Кнігапіс

Уздым—літаратурны зборнік Бабруйскай філіі „Маладняка“, Выданне Бабруйскай філіі „Маладняка“ 1926 г., стар. 100. Ц. 50 к.

Да выхаду зборніка мы бачылі творчасць маладнякоўцаў Бабруйшчыны на шпальтах газэты „Камуніст“; гэта былі першыя спробы іхняга пярэ. Выхад у сьвет зборніка „Уздым“ зьяўляецца падагуленьнем тэй працы, якую яны прарабілі за год свайго існаваньня, як гаворыць Лынькоў у артыкуле—„Пройдзены шлях“.

У зборніку зьмешчаны артыкулы: Аб нашай філіі—Райсін і „Пройдзены шлях“—Лынькоў; вершы Я. Івашына (Журбы), апавяданьні Васількі—З пражытых год“ і „Гой“, вершы Вераса. Рыгора Суніца, Арыны Глінскай і інш.

Асабліваю ўвагу афармляюць на сябе апавяданьні Васількі. У іх мы бачым новы талент маладога прозаіка. У першым апавяданьні з „Пражытых год“ Васілёк дае малюнак з жыцця вёскі ў часе голаду на Паволжы. У цьмяных фарбах ён дае жудасныя перажываньні, псыхалёгію галоднага чалавека, які кожную хвіліну чакае сьмерці, які гатоў на ўсё, нават на забойства, толькі-б дабыць есьці. Так, напрыклад, галодныя дзеці, качаючыся голымі на пачынаюць грызці адзін дру-

гога:

„Адросшымі кіпцюрамі сухіх сініх пальцаў упіваліся адзін аднаму ў твар, празрыстыя рукі і ногі былі абшарпаны да крыві, крывёю былі запэцканы твары, на запэцкшыхся вуснах чырванелася кроў, і вочы дзяціныя гарэлі злавеснымі, нібы зялёнымі, вагончыкамі“.

І толькі маці здолее іх разлучыць, толькі яна! Адна думка цешыла яе, гэта, прыдзе муж—Васіль з гораду, „прынясе і хлеба, малака прынясе і ўсяго будзе многа“... І вось у гэтых чаканьнях, у муках голаду, калі адно дзіцё памерла, другое ледзь-ледзь дыша, яна, пачуўшы за вакном крокі чалавека, гледзячы ў вакно, і ўбачыўшы на ім клумкі, яна не пазнае ў ім Васіля. Бярэ сякеру, бо ў ёй яна бачыць жыццё ў гэту хвіліну. Выходзіць, у сенцы і, калі той пераступае дзверы, сякера робіць сваю справу:

„Вот хруснула (галава) ў апошні раз, два... яшчэ раз, і супынілась тварам угору, пад срэбныя праменьні месячыка“.

Але сумленьне цісьне сэрца. „Страшна Марылі й ня страшна.. і хочацца паглядзець у твар“. Углядаючыся, яна ў ім распа-

Жудасьць ахоплівае калі чытаеш гэта апавяданьне. Цікавы сюжэт, яго разьвіцьцё, прыгожая сакавітая мова робяць нязвычайнае ўражаньне на чытача.

Адно, што крыху псуе апавяданьне, увод у сюжэтную кампозыцыю мотыву—зварот жонкі Васіля да папа за дапамогаю. Гэты мотыў робіць апавяданьне крыху тэндэнцыйным.

У другім апавяданьні, больш мастацкім, больш сур'ёзным за першае, Васілёк у экспазыцыі паказвае нам каханьне паміж яўрэйкаю і рускім (*праваслаўным**) і погляды на гэта старога яўрэя, Мотэля—бацькі Рывы.

На гэтай тэме ён разьвінае нязвычайна цікавы сюжэт—каханьне вайсковага камандзіра—Міхася з дачкою местачковага шаўца, яўрэя—Мотэля,—Рываю.

На канве жыцьця захалуснага Палескага мястэчка, якое ў яскравых малюнках выступае перад намі, з усімі яго асаблівасьцямі, ён выводзіць тыпы: з аднаго боку—Рыва, Міхась—людзі новага пакаленьня, з новымі поглядамі на жыцьцё, з другога—людзі дзедаўскіх традыцый—Мотэль. Так Рыва, напр., бачыць, што:

... „усе людзі, як людзі, і як сярод яўрэяў ёсьць добрыя і дурныя, так і сярод рускіх гэта самае“..., што ніякай розьні паміж яўрэямі і рускімі не павінна быць.

Зусім інакш выглядае бацька Рывы—Мотэль. Псыхолёгія гэтага чалавека складалася ў дусе

законаў Мойсея, ад якіх ён ні ў якім разе ня можа адступіць, і лічыць за вялікі грэх, калі пераконваецца ў тым што яго Рыва кахае голя, ён усімі мерамі перашкаджае гэтаму, і толькі выпадак, калі Міхась вызваляе яго ад сьмерці з рук балахоўцаў, пераконвае яго ў непраўдзівасьці старых традыцый. І вось, калі яго пытаюць, як жыве Рыва, зяць, ён кажа:

„О! Мой зяць... за шчасьце-б кожнаму мець чалавека такога“.

Жывая, простая мова; яскравыя апісаньні перажываньня герояў апавяданьня; лёгкасьць, нейкая орыгінальнасьць адчуваецца ў стылі; нязвычайна выразна выяўлена псыхолёгія тыпаў,—усё гэта прымушае сказаць, што Васілёк дасьць шмат каштоўнага для беларускай літаратуры.

З вершаў трэба адзначыць: вершы Я. Івашына, Вераса, Глінскай і інш.

Я. Івашын мае досыць вялікі літаратурны стаж, ня гледзячы на гэта, у апошніх яго вершах ёсьць шмат тэндэнцыйнасьці, ад якой пазбавіліся малодшыя поэты, ад чаго, відома, трэба старацца адыходзіць у сучасны момант.

У вершах Вераса сустракаюцца перапетыя мотывы—вызваленьне ад паноў, але поруч з гэтым ёсьць прыгожыя лірычныя мясьціны, стылізацыя па народную творчасць:

Атуліла поле наміткай
Белатканай,—
Пульхны сьнег...
Раніцай,
Ой ды ля камінку
Чужыя сэрэбны сьмех.

*) Курсіў мой. М. Б.

Па сваёй шчырасьці вызначаецца верш Арыны Глінскай— „Беларусі“ і іншыя вершы маладых хлапцоў. Наогул кажучы, ім шмат трэба працаваць, каб даць запраўды моцныя адшліфаваныя радкі вершу.

Зборнік робіць надзвычайнае ўражаньне, як з боку нутранага, так і з тэхнічнага.

Аздоблены прыгожымі, старанна выкананымі застаўкамі і канцоўкамі, фото-эдымакмі і г. д. Відаць вялікае стараньне бабруйскіх маладнякоўцаў выкарыстаць як найшырэй усе магчымасьці, каб выдаць добра сваю кніжку.

М. Быліна.

Р. Мурашка. Стрэл пачыны ў лесе (апавяданьні). Выданьне ЦБ Маладняка, Менск, 1926 г., 66 стар. Цана 30 кап.

Наш кніжны рынак паступова папаўняецца прозай. Попыт чытача пачынае здавальняць як ДВБ, так і „Маладняк“.

Разглядаемы зборнік Р. Мурашкі зьмяшчае шэраг яго апавяданьняў, якія друкаваліся ў „Сав. Беларусі“ і „Полымі“.

Жыцьцё вёскі і дробнага беларускага мястэчка—вось галоўныя крыніцы творчасьці пісьменьніка.

Перад вачыма чытача праходзіць то каваль Максім (у апавяданьні пад гэткай назвай), які адмаўляецца ад працы на жандара: „Каб якому-небудзь такому, як Юрка (бядняк. Ал.),—зрабіў-бы, а сваім ворагам—ні за якія грошы.

То працаўнік Райвыканкому Аляксей (Борыс) прыходзіць

які закахаўся ў дачку вурадніка і з-за каханьня ня бачыць, як яна яго абманвае і прымушае нясумленна адносіцца да сваіх абавязкаў.

Цікавы невялічкі абразок „Пасьвянціў“, дзе аўтар, даючы вялікодны абразок, унікае танэльнай антырэлігійнасьці. А, між іншым, гэты абразок зьяўляецца цікавым прыкладам, як варта было-б пісаць антырэлігійныя творы.

У новай беларускай літаратуры ўсё больш і больш пачынае абмалёўвацца жыцьцё на роду, які доўгі час жыве разам з беларусамі. Узяць хоць-бы „Карчму“—Чарота, „Гой“—Васілька і інш.

Р. Мурашка ў сваім апавяданьні „Шлёмка-пернічнік“ дае жыцьцё беднага яўрэя Шлёмки, які ходзіць па вёсках і абменьвае „пернікі, прэсьцёнкі, завушніцы“ на вясковыя вырабы. Але усё-ж ён адчувае, што „трэба будзе пашукаць работы, сталае становішча набыць. Ну, хоць-бы зямлі ўзяць, даюць-жа цяпер, хто рабіць хоча на ёй“.

Для яго вялікая радасьць „што з дзесятачка з іх (яец. Ал.), як з чыстага заробтку, будзе жыць сям'я дзён два“.

У завейную ноч прымушаны ён цягнуцца з саначкамі з вёскі ў мястэчка.

П'яны сальнік Ёўга, які спаткаў яго на дарозе, спачатку падвозіць яго крыху, але, калі Шлёмка адмаўляецца паставіць кварту гарэлкі—„У мяне і ўсяго заробтку толькі на кварту“, той яго скідае з санак. І каб

знайшоў яго ў полі, то Шлёмка замёрз-бы.

Крыху асабняком (асобна) стаіць „Стрэл на чны ў лесе“.

Добра ўсім вядомую тэму аб забойстве селькора аўтар апра-нуў у форму рытмавай прозы.

„Цёмна і ціха... Ціха і цёмна...
Ноч. Лес...“

Сосны іглістыя ў сівым уб-раньні ціха ў цёмным стаяць. Думаюць быццам сур'ёзна раз-важліва,—у сівыя борады вочы глядзяць.

Ці думаюць? Сьпяць мо?*

Трэба адзначыць, што гэта яму ўдалося. Невялічкі абразок (4 стар.) робіць глыбокае ўра-жаньне на чытача.

Зборнік паказвае ня толькі багатую наглядальнасьць аўта-ра, але і яго працу над мовай сваіх твораў. Спадзяемся, што некаторыя сюжэтныя і формаль-ныя шурпатасьці, якія ёсьць у „Кавалі Максіме“, будуць унік-нуты ў новых творах аўтара.

Аліч.

Хроніка

У „Маладняку“

* У выданні „Маладняк“ вышлі з друку наступныя зборнікі: *Джэк Лёндон—Нявычайны адрывак* (пераклад з ангельскай А. Мардвілка), *Міхась Чарот—Ленін* (поэма).

Здадзена ў друк „Тэорыя Сонату“—Аўг. Барычэўскага.

* Вядомы беларускі драматург і артысты Ул. Галубок уступіў у аб'яднаньне „Маладняк“.

За апошні час Галубок напісаў новую камэдыю „Пінская Мадонна“.

* Маладняковец Мардвілка распачаў працу па перакладу на беларускую мову: „Песьні аб Гайваце“—Лёнгфэл.

* Паўлюк Трус працуе над падрыхтоўкай новага зборніку вершаў.

* Ал. Дудар падрыхтоўвае да друку новы зборнік вершаў „Вежа“.

* Пры „Сав. Бел.“ вышаў літаратурна-мастацкі дадатак—„Сталёвы ўзлёт“, прысьвечаны 3-гадоваму юбілею аб'яднаньня „Маладняк“.

* Ул. Жылка падрыхтоўвае да друку новы зборнік вершаў, які думае здаць дэля надрукаваньня выдавецтву ЦБ „Маладняк“.

* У суботу 11 сьнежня 1926 г. у памяшканьні БДТ (малая сцэна) адбыўся вялікі літаратурна-музыкальны вечар, прысьвечаны трэцяй гадавіне аб'яднаньня поэтаў і пісьменьнікаў „Маладняк“.

Мастацкія і культурныя весткі

* Вядомы археоляг, доцэнт Смаленскага Унівэрсытэту Ляўданскі перадаў Беларускаму Дзяржаўнаму Музею сваю вельмі каштоўную архэалягічную калекцыю. Калекцыя зьмяшчае экспанаты з раскопак каля м. Заслаўя.

* За апошнія часы ў беларускі аддзел музэю перададзена 390 новых экспанатаў, якія маюць быт вёскі. Зараз у беларускім адзеле налічваецца звыш 2.000 экспанатаў.

* У хуткім часе пры Ц. Д. Селяніна ў Менску адчыняецца с.-г. музэй.

У музэі будуць наступныя аддзелы: жывёлаводтва, пчальства, садаводтва.

* Гіспарт ЦК КПБ падрыхтаваў да друку вельмі цікавы літаратурны зборнік, прысьвечаны 10-ай гадавіне Кастрычнікавай рэвалюцыі.

У зборніку будуць зьмешчаны творы маладнякоўцаў, пераклады з расійскай літаратуры.

* Вядомая Расійская Пулкаўская абсерваторыя падаравала астрономічнаму кабінету БДУ 90 тамоў кніг па астрономіі, выданьня 60-х гадоў мінулага стагоддзя.

* Зараз вярнулася ў Менск вандруючая трупа Галубка, якая правяла каля паўтара м-ца на Гомельшчыне, Барысаўшчыне і інш. мясцох.

Трупа ставіла свае спектаклі ў Рэчыцы, Гомлі, Нова Беліцы, Дуброўні, Нова-чыбкаве, Клінцах, Клімавічах, Барысаве і Нова-Барысаве. Усяго было па-стаўлена 37 спектакляў і 7 канцэртаў.

Усе пастаноўкі Галубка карысталіся вялікім поспехам.

* У часе вандравання з тэатральнай трупай па Барысаўшчыне Ўл. Галубок спаткаў у адным кутку аматара-музыку, які грае нацыянальныя беларускія мотывы на дудзе.

Дуда зьяўляецца беларускім нацыянальным музычным інструмантам, які зараз мала дзе захаваўся на Беларусі.

70-гадовы музыка (па прозьвішчы Сурма) залічан у склад трупы Галубка.

* Супрацоўнік Менскай Электрастанцыі зусім выпадкова ў архіве канцэлярыі станцыі знайшоў надзвычайна цікавую гістарычную беларускую кніжку пад назвай: „Рэвізіі Сьвіслацка“, выданьня 1560 г. Кніжка перадаецца ў Інбелкульт для вывучэння.

* ЦБ Краязнаўства ЁБК распачало збор матэрыялу для географічнага слоўніка. Слоўнік будзе складацца на працягу некалькіх гадоў і мае зьмясьціць каля 200 тысяч тэрмінаў.

* У Багушэўскім раёне (Аршанскае акругі), пры высечцы лесу на Семахоўскіх курганах (дагістарычнага часу), знойдзена каменная баба.

* У сьнежні 1926 году адбыўся 5-гадовы юбілей існаваньня беларускай часопісі „Полымя“.

* 1-га студзеня 1927 г. пры Інбелкульце адчыняецца Беларускі Навукова-дасьледчы Інстытут імя Леніна. Галоўная мэта яго — шляхам навуковага досьледу судзейнічаць разьвіццю сельскай і лясной гаспадаркі БССР.

З Ь М Е С Т

Літаратурна-мастацкі аддзел

	стар.
Ал. Дудар—Спатканьне (эскіз)	3
Паўлюк Трусх—Хацелася ня верыць... (верш)	11
Алесь Звонак—Усё мяняецца (верш)	15
Васіль Каваль—Пра кветку „брат-сястра“ (легенда)	17
Кляшторны—Кляновыя завеі (верш)	20
Казлоўскі Віндусь—*** (Толькі выйду...) (верш)	24
Н. Вішнеўская—*** (Плакала дзяўчына...) (верш)	25
Г. Корсік—Мяшчанка (адрыў к)	27
Е. Пфляумбаум—З лістоў да брата (верш)	32
Н. Маркава—*** (Сінь васільковая...) (верш)	33
Юр. Лявонны—З рынку (апаляданьне)	35

З чужаземнай літаратуры

Рабіндранат Тагор—З „Садоўніка“ (перакл. з англ. мовы)	39
Альфрэд Мюссэ—Зорка (перакл. з франц. мовы)	46

Палітычна-грамадзкі аддзел

Л. Барысаўскі—Пад сьцягам асмінізму	47
С. Барысаўскі—Эсэжы Г. В. Пляханава ад народніцтва да марк- сизму	54
Л. Капчэгі—Супраць каго змагаецца Кантон (канец)	62
Г. Парэчын і М. Ціпчук—Асновы Савецкае дзяржавы	79
М. Касцяровіч—Культура беларускай кніжкі	93
Кнігапіс	97
Хроніка	101

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ

== НА ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКУЮ ==
І ГРАМАДЗКА-ПОЛІТЫЧНУЮ ЧАСОПІСЬ „МАЛАДНЯК“

ГАРАНТАВАНЫ РЭГУЛЯРНЫ ШТОМЕСЯЧНЫ ВЫПУСК
== ЧАСОПІСІ ЁЎ РАЗЬМЕРЫ 6 ДРУК. АРК. (100 СТАР.) ==

У часопісі прымаюць удзел выдатнейшыя беларускія пісьменьнікі
і поэты, а та-сама грамадзкія і культурныя дзеячы.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: да і кожнага м-ца ў рэдакцыі
часопісі „МАЛАДНЯК“ (Менск, Рэволюцыйная, 21. тэл. 8—76),
а таксама ў паштовых аддзяленнях і кнігарнях БДВ.

ПАДПІСНАЯ ПЛАТА

На 1 м-ц — 50 к. || „ 6 „ 3 р. — к.
„ 3 „ 1 р. 50 к. || „ 12 „ (год) 6 р. — к.

Пры падпісцы пры газетах: „Сав. Бел русь“, „Беларуская веска“ — і „Чырвоная змена“
Падпісная плата на 1 м-ц — 40 к., 3 м-цы — 1 р. 20 к., 6 м-цаў — 2 р. 40 к. і на год 4 р. 80 к.
Поўгадавыя падпішчыкі, якія будуць падпіску накіроўваць у рэдакцыю часопісі
„МАЛАДНЯК“, атрымваюць 2 зборнікі кніжніцы „МАЛАДНЯК“, гадовыя — 5 збор-
нікаў па уласнаму выбару. } Номт асобнага нумару 60 к.

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА НА 1927 год

на популярна-навуковую краязнаўчую часопісць

НАШ КРАЙ

„НАШ КРАЙ“ зьмяшчае артыкулы
папулярна-навуков. характару па
ўсіх галінах краязнаўства ў БССР.

„НАШ КРАЙ“ зьмяшчае кіраўні-
чыя ўказаны: анкетны, праграмы,
інструкцыі і метадычныя арты-
кулы па краязнаўству.

„НАШ КРАЙ“ дае на сваіх ста-
ронках адбітак працы ўсіх кра-
язнаўчых арганізацый БССР.

„НАШ КРАЙ“ павінен быць у
кожнай школе, народным хата-чы-
тальні, клубе і бібліятэцы.

„НАШ КРАЙ“ павінен быць на-
стоольні, кнігай кожнага краязнаўцы.

У ЧАСОПІСУ ПРЫМАЮЦЬ УДЗЕЛ:

М. Азбукін, Г. С. Аляксандраў, К. Арол, А. Аніхоўскі, К. Атраховіч,
Н. Бываеўскі, З. Бядуля, М. Бялуга, Д. Васілеўскі, Вітнёўскі, Гр. Варанеў,
проф. Васількоў, М. Грамыка, М. Гарэцкі, А. Ганжын, Зьм. Даўгала,
проф. А. Жарынаў, М. Зьбітнёўскі, А. Казан, Кіпель, М. Мірнэвіч, Каранін,
А. Квяткоўскі, А. Круноўскі, Я. Кісьлякоў, Я. Каспяровіч, М. Ламана,
Мачарэўскі, д-р Магілёўчык, Натальін, А. Нямец, О. Полянская, К. Папоў,
Г. Парэчны, проф. В. Пераход, Я. Рачаў, Самцевіч, проф. П. Салаўёў,
Н. Савіч, А. Сянкевіч, А. Сяргееў, Я. Тараўноўскі, Я. Трэська, У. Ула-
дзімераў, проф. А. Фядзюшын, Е. Цэхановіч, Ал. Шлюбнін, М. Шкакаціхін,
проф. Яцанкоўскі і шмат іншых.

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

На год 4 р. — к. || На 3 м-цы 1 р. 20 к.
На поўгода 2 р. 20 к. || На 1 месяц — р. 50 к.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА:

У рэдакцыю часопісу „Наш Край“ (Менск, Рэволюцыйная, № 21. Інбелкульт),
ва ўсіх паштовых аддзяленнях і ва ўсіх кнігарнях БДВ і інш.

„НАШ КРАЙ“ прадаецца: У Цэнтральным Бюро Краязнаўства пры Інбелкультзе, ва
ўсіх аддзяленнях БДВ і ва ўсіх аддзяленнях і кнігарнях іншых выдавецтваў.

Выпісваць можна поўныя комплекты часопісі „Наш Край“
— ад 1-га нумару са зніжкаў у 25 проц. — за 3 руб.